

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

RENEŠANČNÍ ARCHITEKTURA MĚSTA HRANICE

magisterská diplomová práce

BC. BARBORA FLORIÁNOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Renesanční architektura města Hranice vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.

Rozsah práce: **155 684** znaků (včetně mezer)

V Olomouci dne.....

.....

podpis

Poděkování

V první řadě děkuji vedoucímu diplomové práce, panu Mgr. Petru Čehovskému, Ph.D., za cenné připomínky, veškerá doporučení a celkovou ochotu při odborném vedení práce. Můj velký dík patří majitelům měšťanských domů za vřelé přijetí, poskytnutí materiálů a možnost nafotit si interiéry. Dále děkuji zaměstnancům Městského úřadu Hranice, Muzea a galerie Hranice a personálu Územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci za pomoc při dohledávání dostupných materiálů a veškeré rady. Děkuji také mé rodině a blízkým za jejich podporu po celou dobu studia.

Obsah

ÚVOD.....	1
1 DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ	3
2 DĚJINY MĚŠTA HRANICE	9
2. 1 DĚJINY MĚŠTA DO ROKU 1475	10
2. 2 PERNŠTEJNSKĚ HRANICE	14
2. 3 VRCHOLNĚ OBDOBĪ RENESANCE V HRANICĪCH	18
3 VÝVOJ A CHARAKTERISTIKA RENESANĀNĪ ARCHITEKTURY MĚŠTA HRANICE.....	21
3. 1 URBANISTICKÝ VÝVOJ	21
3. 2 ARCHITEKTURA ZA PÁNŮ Z PERNŠTEJNA	23
3. 3 PANSKĚ SĪDLO	25
3. 4 MĚŠŤANSKĀ ARCHITEKTURA	27
3. 5 NĀBOŽENŠTVĪ A RENESANĀNĪ ARCHITEKTURA	32
4 HRANICE V KONTEXTU MORAVSKĚ RENESANĀNĪ ARCHITEKTURY	35
5 KATALOG RENESANĀNĪCH STAVEB.....	41
5. 1 ZĀMEK	41
5. 2 OPEVNĚNĪ.....	53
5. 3 RADNICE	57
5. 4 MĚŠŤANSKÝ DŮM, MASARYKOVO NĀMĚŠTĪ, Ā. P. 20 (ĀAPUTŮV DŮM)	60
5. 5 MĚŠŤANSKÝ DŮM, MASARYKOVO NĀMĚŠTĪ, Ā. P. 11.....	63
5. 6 KOSTEL NAROZENĪ PANNY MARIE, ZV. KOSTELĪĀEK	65
ZĀVĚŘ	70
SUMMARY	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	73
SEZNAM POUŽITĚ LITERATURY A PRAMENŮ.....	74
LITERATURA	74
PRAMĚNY	86
INTERNETOVĚ ZDROJE	90
SEZNAM OBRAZOVĚ PŘĪLOHY	91
OBRAZOVĀ PŘĪLOHA.....	96
ANOTACE	146

Úvod

Město Hranice se nachází v okrese Přerov v Olomouckém kraji. Oblast, kde město leží, se nazývá Moravská brána.¹ Jde o geomorfologický celek tzv. „tektonickou sníženinu“ mezi Nízkým Jeseníkem (Oderskými vrchy) a Moravskoslezskými Beskydy (Podbeskytskou pahorkatinou). Město Hranice je situováno na úzké vysoké ostrožně kolmo k oblouku řeky Bečvy a historické centrum obepíná na západě říčka Velička a na východě potok Ludyna. Hranice tvořily předěl mezi Moravou a Slezskem, od toho je odvozen název města, které je dodnes velmi exponovaným dopravním a železničním uzlem. Historické centrum Hranic je městskou památkovou zónou od roku 1992.

Tato magisterská diplomová práce se zaměřuje na renesanční architekturu v Hranicích. Ve městě se dochovalo okolo padesáti staveb, jejichž původ můžeme hledat v 16. století. Rozsah práce nedovoluje zpracovat podrobně všechny tyto stavby, přesto se pokusí podat plastický obraz o vývoji hranické renesance. Zmíněny jsou hodnotné budovy se zachovanými renesančními stylovými prvky, zejména s architektonickou sochařskou výzdobou. Renesanční architektura staveb v Hranicích je značně poznamenána přestavbami, ale přesto tvoří významnou ukázkou poddanského města na Moravě a jeho vývoje od 16. století do současnosti.

Základním cílem mé práce je podat ucelený přehled o renesanční architektuře města Hranice. Popsat její vývoj a charakterizovat jedinečnosti této památkové zóny a na rozdíl od již vydaných monografií o hranické architektuře zdůraznit renesanční období. Zohlednit to, jak majitelé panství v 16. století ovlivnili povahu města a dochované stylové prvky.

Hlavní text začíná kapitolou o dosavadním stavu badání, kde jsou zmíněny důležité publikace zabývající se o renesanční architekturu Hranic. Struktura této části vyzdvihuje badatelské osobnosti, které se k městu Hranice a jeho stavebním dějinám vracely opakovaně a jejich výzkum je stěžejní. Druhá kapitola vypráví dějiny města od jeho založení po třicetiletou válku a představuje majitele města a další stěžejní události, jež ovlivnily stavební vývoj města. Dále navazuje kapitola, která sumarizuje

¹ Přesněji leží v části Moravské brány zvané Bečevská brána.

vývoj renesanční hranické architektury a nalézá výpovědní hodnotu dochovaných stylových prvků. Pro přehlednost je sktruktura této kapitoly rozdělena do pěti tematických celků. Na začátku je vysvětlen urbanistický vývoj města a začátek renesance popisuje podkapitola nesoucí název po tehdejších majitelích panství Pernštejnech. Stavební vývoj Hranic v druhé polovině 16. století je rozdělen podle účelu dané architektury na panskou architekturu, měšťanskou a sakrální. Dále přímo navazuje čtvrtá kapitola, která hledá analogie k jednotlivým stavbám a jejím hlavním cílem je porovnat a najít obdoby v jiných městech na Moravě podobného charakteru.

Podstatnou část diplomové práce tvoří katalog renesančních staveb. Ten si klade za cíl přiblížit do detailů šest staveb a doplnit výklad předchozích kapitol. Stavby byly vybrány podle množství a kvality dochované renesanční architektury a architektonické skulptury. Dalším kritériem výběru bylo zachycení všech aspektů života poddanského města, které se odráží v jeho architektuře. Počátky renesance v Hranicích reprezentuje radnice s pozdně gotickým sálem a reliéfním kamenným portálem, vrchol zastupují měšťanské domy a zámek, jehož dokončení se protáhlo až do konce renesance v Hranicích. Opevnění města obklopuje celé historické jádro a do jisté míry nasměrovalo jeho urbanistický vývoj. Jediná stavba v katalogu nacházející se za hradbami města je kostel Narození Panny Marie, lidově nazývaný Kostelíček. Heslo se věnuje právě jeho napojení na město a ukazuje fenomén sakrální architektury renesance odkazující ke středověkým kořenům.

Psaní práce bylo založeno na metodách analýzy dostupné literatury, článků v odborných periodících a archivních pramenů. Značnou část práce tvořilo poznávání jednotlivých staveb *in situ*, při kterém vznikla rozsáhlá fotodokumentace, jejíž část je součástí obrazové přílohy. Fotografie zobrazují současný stav budov zmíněných v textu. Obrazová příloha taktéž obsahuje plány města, půdorysy a archivní fotografie. Ty byly zvoleny tak, aby doplňovaly výklad renesanční architektury v Hranicích.

1 Dosavadní stav bádání

Město Hranice a jeho historie budilo pozornost mezi badateli již koncem 18. století. Následující kapitola zmíní nejdůležitější literaturu a prameny pro poznání vývoje renesanční architektury města Hranice. V literatuře o Hranicích se objevují i autoři, pro které je město a jeho architektura „životním tématem.“ Všechny tyto badatele spojuje nadšení a dobrá znalost hranického prostředí. Tato kapitola se věnuje z převážné části těmto osobnostem, které se ve své práci věnovaly městu opakovaně a důkladně. V tomto je jistě bibliografie Hranic výjimečná a ukazuje to, jak je město a jeho architektura přitažlivé téma.

Jedním z prvních autorů, kteří se zabývali architekturou v Hranicích, byl malíř, lékař a spisovatel Josef Heřman Agapit Gallaš (1756–1840), velmi významná osobnost města Hranice.² Gallaš ještě v tradici starého kronikářství kombinuje výpisy z různých autorů, dobové zpravodajství s poznatky získanými z autopsie.³ Většina jeho literární tvorby se dochovala pouze v rukopisech. Nejdůležitějším dílem pro tuto práci jsou jeho několikasvazkové *Památky města Hranice*, které jsou svědectvím o jeho době. Za autorova života byl vydaný pouze výtah ze šesti svazků, který pojednává o dějinách města *Kurzgefaßte Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weisskirch*.⁴ Dějiny města rozdělil v této publikaci do třech epoch: Hranice pod správou benediktinů a premonstrátů od roku 1169 až do 1491, Hranice pod ochranou různých pánů rytířů od roku 1491 do roku 1622 a Hranice pod ochranou knížat z Ditrichštejna od roku 1622 do současnosti. V českém překladu je vydal Libor Scholz, doplnil popisy některých staveb a přidal na konec knihy Gallašův životopis.⁵ U radnice [61–75] zmiňuje teorii, že vznikla přestavbou měšťanského domu, který daroval pro tyto účely purkmistr Skřítek, tato teorie byla vyvrácena.⁶ Překvapivě málo je v této knize zmiňován zámek [25–52], autor na něm

² Jiří J. K. Nebeský, Gallašova truchlivá autobiografie, in: Josef Heřman Agapit Gallaš, *Mé žalosti a mé bolesti*, Hranice 2005, s. 5–18.

³ Ibidem, s. 8.

⁴ Viz Josef Herman Agapit Gallas, *Kurzgefaßte Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weisskirch, Prerauer Kreises im Markgrafthume Mähren*, Olmütz 1836.

⁵ Libor Scholz, *Památky města Hranic. Ku stoleté slavnosti posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764*, Hranice 1864.

⁶ Ibidem, s. 109.

neshledává nic památného, kromě zámecké kaple.⁷ Josef Heřman Agapit Gallaš také vytvořil mnoho kreseb a skic, které zachycují podobu města Hranice na přelomu 18. a 19. století, např. kolorovaná veduta v obrazové příloze této diplomové práce [2]. Díky Josefu Heřmanu Agapitu Gallašovi také známe podobu děl, které se do dnešní doby nedochovaly, jako Kropáčovsko-Leskovský erbovní vývod [50].⁸

Důležitou publikací ze začátku 20. století je *Hranice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz spolu s úplným adresářem* od autora Vojtěcha Bartovského.⁹ Kromě přehledu o hospodaření města a dalších aktualit z autorovy doby, obsahuje i kapitoly o dějinách města¹⁰, historii Kostela Narození Panny Marie.¹¹ V kapitole o historii soukenického cechu, který byl klíčový pro hospodářský vývoj města, zmiňuje významného stavebníka Ondřeje Čaputu.¹²

Bohumír Indra (1912–2003) se systematicky věnoval dějinám, topografii a architektuře města Hranice. Je autorem velkého množství publikací a článků. Ve třicátých letech mu vycházely články menšího rozsahu v *Záhorské kronice*. Zabýval se významnými osobnostmi Hranic. Toto téma zpracoval v *Biografický slovník k dějinám města Hranic*.¹³ Zpracoval také téma stavitelů z dob renesance, kteří působili v Hranicích. Podařilo se mu nalézt písemné zmínky o italských stavitelích, kteří působili na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Poznatky shrnul článkem vydaným v roce 1966 v *Časopisu Slezského muzea*.¹⁴

V roce 1969 vyšla monografie *Hranice. Dějiny města. Díl I. Od nejstarších dob do třicetileté války*,¹⁵ kterou napsal Bohumír Indra spolu s Ladislavem Hosákem a Marií Jaškovou. Kniha představuje důležitý shrnující zdroj informací pro nadcházející generace badatelů. Do dnešní doby je to nejpodrobnější publikace, která zahrnuje hospodářské

⁷ Scholz (pozn. 5), s. 109–110.

⁸ Viz katalogové heslo 5. 1 Zámek.

⁹ Vojtěch Bartovský, *Hranice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz spolu s úplným adresářem*, Hranice 1906.

¹⁰ Ibidem, s. 107–112.

¹¹ Ibidem, s. 155–158.

¹² Ibidem, s. 159.

¹³ Bohumír Indra, *Biografický slovník k dějinám města Hranic, Sborník Státního okresního archivu Přerov 1998*, s. 31–77.

¹⁴ Bohumír Indra, *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Pramenné zprávy o vlašských a domácích stavitelích a kamenících do 30leté války, Časopis Slezského muzea XV, 1966*, s. 128–148.

¹⁵ Ladislav Hosák – Bohumír Indra – Marie Jašková, *Hranice: dějiny města, Díl I.*, Hranice 1969.

dějiny Hranic a nezapomíná ani na kulturní dění. Pro tuto diplomovou práci byla tato kniha důležitá hlavně v podrobnostech o majitelích hranického panství na přelomu 16. a 17. století, v té době se majitelé města rychle střídali a tato publikace v rozsahu o tomto nebyla překonaná, i když je celkově na dnešní dobu poměrně zastaralá a jazykové archaická.

Bohumíru Indrovi byla posmrtně vydána publikace *Historie hranických domů* v roce 2005.¹⁶ Kniha se zabývá stavbami uvnitř hradeb a několika málo na předměstí. Obsahuje katalogová hesla jednotlivých měšťanských domů, zámku a radnice. Zaměřuje se hlavně na majetkové poměry staveb, částečně stavební vývoj a obsahuje stručné popisy staveb. Charakterizuje historii domů od poloviny 16. století do zhruba osmdesátých let 20. století.

Hranice se objevují i v *Uměleckých památkách Moravy a Slezska* z roku 1994.¹⁷ Zde kromě staveb nacházejících se uvnitř hradeb nalezneme i např. hřbitovní kostel Narození Panny Marie [92–96].¹⁸ Dále jsou zde publikované půdorysy zámku [27] a radnice [63].

Důležitým zdrojem informací o hranickém zámku jsou zprávy a průzkumy, které byly provedeny v souvislosti s jeho rekonstrukcí v letech 1996–1998.¹⁹ Stavebněhistorický průzkum zámku v Hranicích byl proveden v roce 1993²⁰ a v roce 1994 průzkum předzámčí.²¹ Výzkumy předcházely rozsáhlé rekonstrukci zámku pro potřeby městského úřadu v letech 1995–1996. Nově získané informace tímto výzkumem jsou pro poznání gotické a renesanční stavební fáze zámku naprosto klíčové a literatura věnující se hranickému zámku z nich značně čerpá.

Miroslav Plaček, který je autorem stavebněhistorického průzkumu předzámčí, se tématům z Hranic věnoval ve vícero knihách a studiích a je nejdůležitějším badatelem věnujícím se stavebnímu vývoji hranického zámku. Při psaní této práce bylo jeho dílo důležité pro poznání vývoje architektury zámku a opevnění města. V knize *Hrady*

¹⁶ Bohumír Indra, *Historie hranických domů*, Hranice 2005.

¹⁷ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 A/I*, Praha 1994.

¹⁸ *Ibidem*, s. 560.

¹⁹ K jejich výčtu podrobnější informace viz katalogové heslo 5.1 Zámek

²⁰ Jan Muk – Jana Mlčáková – Květa Žurková, *Stavebněhistorický průzkum a návrh památkové obnovy zámku v Hranicích na Moravě*, Praha–Olomouc 1993.

²¹ Miroslav Plaček, *Stavebně-historický průzkum a návrh památkové obnovy Předzámčí v Hranicích na Moravě*, Hranice, 1994.

a zámky na Moravě a ve Slezsku²² například zmiňuje, že z předrenesančních stavebních fází zbyly na hranickém zámku jen sklepy a do hmoty zámku byly začleněny západní zeď a věž městské brány [51].²³ Pro pokus o rekonstrukci předchozích staveb na místě zámku je významná studie Stanislava Miloše, Pavla Michny a Hedviky Sedláčkové *Pozdněgotické a renesanční kachle ze zámku v Hranicích* z roku 1998.²⁴ Publikace obsahuje i kresby rekonstrukcí, jak pravděpodobně cimburský a pernštejnský hrad vypadaly a dále popis hradů na základě průzkumů.

Hranice se objevují i v katalogu výstavy *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*.²⁵ Své katalogové heslo zde mají důležité dochované historické stavby města včetně zámku a radnice. Městské domy mají jedno souhrnné heslo, vyzdvižen je honosnější Čaputův dům [76–87].²⁶ Na tomto katalogu se podílel i Miroslav Plaček,²⁷ v jehož publikační činnosti nalezneme téma gotické a renesanční architektury města Hranice opakovaně. Kromě již zmíněných stavebněhistorických průzkumů jsou zde zmínky o hranickém zámku v *Ilustrované encyklopedii moravských hradů, hrádků a tvrzí*.²⁸ Velmi přehledná je Plačkova kniha *Město Hranice do Bílé hory*²⁹ z roku 2004 charakterizuje urbanistický vývoj a dějiny města ve stejném časovém vymezení jako tato diplomová práce. Dále obsahuje i samostatné kapitoly o zámku a jeho předchozích podobách,³⁰ opevnění³¹ a sakrálních stavbách.³² V publikaci zmiňuje bohužel i již vyvrácené informace, jako např. gotický původ Kostelíčka Narození Panny Marie [93–96],³³ tomu se podrobněji věnuje katalogové heslo 5. 6 *Kostel Narození Panny Marie, zv. Kostelíček*, kde je citován průzkum Stanislava Miloše. Tento badatel taktéž významně přispěl k poznání vývoje architektury ve městě Hranice. Podle plánu z poloviny 18. století [3,4] vytvořil model historického města v měřítku 1:200 [6–8].

²² Miroslav Plaček, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996.

²³ Plaček (pozn. 22), s. 168.

²⁴ Stanislav Miloš – Pavel Michna – Hedvika Sedláčková, *Pozdněgotické a renesanční kachle ze zámku v Hranicích (Late gothic and renaissance tiles from the Hranice chateau)*, Přerov 1998.

²⁵ Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. III. Olomoucko, Olomouc 1999, s. 149–153.

²⁶ *Ibidem*, s. 153.

²⁷ Miroslav Plaček, Hranice (okres Přerov), in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 149.

²⁸ Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, s. 252–255.

²⁹ Miroslav Plaček, *Město Hranice do Bílé hory*, Olomouc 2004.

³⁰ *Ibidem*, s. 32–45.

³¹ *Ibidem*, s. 24–30.

³² *Ibidem*, s. 30–31.

³³ *Ibidem*, s. 31.

Model tvoří skvělou učební pomůcku a pomáhá si uvědomit rozdíly a podobnosti historické a současné podoby města. Model je vystavený v městském muzeu v prostorách zámku a přístupný veřejnosti.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci vydalo v roce 2015 *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*.³⁴ Jde o rozsahově výjimečné dílo. Každá památková budova ve městě Hranice zde má své podrobné heslo včetně všech historických měšťanských domů.³⁵

Významným současným badatelem zabývajícím se historií Hranic je Jiří J. K. Nebeský. Autor má na svém kontě několik publikací, některé mají převážně populárně naučný charakter. Například kniha *Hranice* z roku 2007 stručně a čtivě popisuje dějiny města, polovina knihy je tvořena archivními fotografiemi města a architektury.³⁶ Jiří J. K. Nebeský se zajímá o bibliografii dějin města Hranice a provozuje web *Hranická historická knihovna*, která obsahuje více než 20.000 stran textů věnujících se městu Hranice.³⁷ Tyto stránky jsou volně přístupné veřejnosti, jde o velmi záslužný projekt nejen pro badatele. Jeho nejnovější kniha *Vlastivěda města Hranice*, vydaná v roce 2021, je skvělou moderní publikací s rozsáhlým obrazovým doprovodem.³⁸ Publikace se dá charakterizovat jako popularizační příručka, autor připouští v úvodu snahu o co největší cílovou skupinu čtenářů. Chybí podrobnější zdrojování a seznam literatury. Z děl Jiřího J. K. Nebeského byla pro tuto diplomovou práci klíčová monografie kostela Narození Panny Marie tzv. Kostelíčka [92–96].³⁹

Dalším badatelem, pro kterého je hranická architektura klíčovým tématem, je Tomáš Prospěch. Autor se převážně specializuje na architekturu Hranic v letech 1815–1945.⁴⁰ V jeho knize najdeme také zmínky o tom, jakými změnami prošly dochované renesanční domy v 19. století, například uzavírání podloubí.⁴¹ Vydal

³⁴ Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015.

³⁵ *Ibidem*, s. 48–135.

³⁶ Jiří J. K. Nebeský, *Hranice*, Praha – Litomyšl 2007.

³⁷ *Hranická historická knihovna*, <http://www.historie.hranet.cz/>, vyhledáno 20. 11. 2022.

³⁸ Jiří J. K. Nebeský, *Srdce moravské brány. Vlastivěda města Hranice*, Hranice 2021.

³⁹ Jiří J. K. Nebeský, *Kostelíček. Čtení o kostele Narození Panny Marie v Hranicích*, Hranice 2015.

⁴⁰ Tomáš Prospěch, *Hranická architektura 1815–1948*, Hranice 2000.

⁴¹ *Ibidem*, s. 15.

přehledovou publikaci *Hranice. Město a jeho památky* z roku 2016 s dějinami města a rozsáhlou obrazovou přílohou.⁴²

⁴² Tomáš Prospěch, *Hranice. Město a jeho památky*, Hranice 2016.

2 Dějiny města Hranice

Město, které dnes známe jako Hranice, se v průběhu staletí objevuje v písemných pramenech pod několika názvy. Listina z roku 1276 zmiňuje město Alba Ecclesia neboli Bílý Kostelec. Tento název byl zřejmě odvozen z bílé barvy mnišské kutny premonstrátského řádu, který město vlastnil. Existence kamenného kostela, který by pojmenoval město, je v této době nepravděpodobná. Název Märischen Weissenkirchen se udržel v němčině, v češtině se prosadil přenesený místní název oblasti Hranice.⁴³ Český název Hranice označoval původně zalesněnou a neobydlenou oblast, která tvořila hraniční pás mezi již osídleným Olomouckem a Opavskem.

Nejstarší písemné památky o městu Hranice jsou poznamenané sporem o tuto oblast, který vedl benediktinský klášter v Rajhradě s klášteřem premonstrátů na Hradisku. Z olomouckého Hradiska byli roku 1151 vyhnáni benediktini a nahradili je právě premonstráti. Vzhledem k tomu si na oblast Hranicka dělal nárok nejbližší benediktinský klášter v Rajhradě. Obě strany se svoje nároky snažily podepřít falešnými listinami.⁴⁴

Nejstarší falzum nese letopočet 1169 a sděluje událost, kdy olomoucký kníže Bedřich daroval místo zvané „*Granice*“ Hranice rajhradskému klášteru.⁴⁵ Listina zmiňuje mnicha Jurika, který podle ní „*osídlil strašlivé místo z pusté samoty kácením dubů a přípravou polí*“.⁴⁶ Benediktinský mnich Jurik z břevnovského kláštera byl historická osobnost, zemřel roku 1209. Ke konci života působil prokazatelně v Čechách na Policku, kde se kolonizační činnosti věnoval, ale je těžko uvěřitelné, že by tedy o čtyřicet let dříve měl již dokončený projekt osídlení v jiné oblasti.⁴⁷ V 19. století byl místními historiky označen jako zakladatel města a první farář na Kostelíčku,⁴⁸ což je pouhá romantizující legenda, pro kterou není pádný důkaz. Založení a stavební vývoj Kostelíčka

⁴³ Jiří J. K. Nebeský, *Poznej své Hranice*, Hranice 2017, s. 3.

⁴⁴ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 25.

⁴⁵ Listina je dnes uložena v Moravském zemském archivu v Brně.

⁴⁶ Nebeský (pozn. 38), s. 5.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 5.

⁴⁸ Kostelíčkem je myšlen kostel Panny Marie pod Hluzovským kopcem. Legendární působení mnicha Jurika na Hranicku. Viz Gallas (pozn. 4), s. 13–16. – Viz Scholz (pozn. 5), s. 4–7.

pod Hluzovským kopcem [92–96] podrobně zmiňuje katalogové heslo 5.6. *Kostel Narození Panny Marie, zv. Kostelíček*.

Další falzum, které vniklo na přelomu 13. a 14. století, datované do roku 1201, zmiňuje Hranice už jako město.⁴⁹ V roce 1201 se ale osídlení v oblasti nemohlo nazývat městem.

První nepadělanou písemnou zprávou, kde jsou zmíněny Hranice (Rayngicz), představuje listina z roku 1222.⁵⁰ Jde o smlouvu, která ukončila spor mezi premonstráty z Hradiska u Olomouce a rajhradskými benediktiny. Hranický újezd byl přiznán klášteru na Hradisku, ale klášter v Rajhradu obdržel peněžitou náhradu.⁵¹ V rukách premonstrátského kláštera zůstaly Hranice až do konce 15. století.

2. 1 Dějiny města do roku 1475

Z předchozích příkladů písemných památek, zmiňující se o oblasti Hranicka, lze usuzovat, že oblast byla částečně osídlena již v druhé polovině 12. století. S určitostí v té době nešlo o město, ale jen o drobnou osadu. Před městskou lokací mohlo jít o trhovou ves, jejíž vývoj brzdila hospodářská centra v blízkosti, např. Drahotuše, Kleč nebo Starý Jičín.⁵² Další otázka, která se teď při lineárním nahlížení do raných dějin města nabízí, je, kdy se Hranice staly právoplatným městem. V případě Hranic není odpověď jednoznačná, protože se nedochoval přesný letopočet, kdy Hranice získaly městská práva. Dochovalo se však několik písemných památek, které napovídají, jak mohl raný vývoj Hranic vypadat.

Hranice vznikaly jako město lokačního typu ve 13. století vzápětí po vyřešení sporů o území hranického újezdu mezi hradiskými premonstráty a rajhradskými benediktiny. Moravská brána byla osídlována z jihu do Kleče a ze západu od Přerova. Osídlování probíhalo organizovaně šlechtici a církevními řády, kteří dostávali od panovníka oblasti neosídleného zalesněného Hranicka. Na sever od města byl pás pralesa, který znamenal hranici Moravy a Slezska.⁵³ Území hranického panství

⁴⁹ Josef Skulina, K otázce místního názvu jména Hranice, *Vlastivědný věstník moravský* XI, 1956, č. 2, s. 82.

⁵⁰ Nebeský (pozn. 38), s. 6.

⁵¹ Nebeský (pozn. 43), s. 2.

⁵² Hošák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 31.

⁵³ Skulina (pozn. 49), s. 83.

vymezovala na jihu řeka Bečva (za ní se nacházelo helfštýnsko–lipenské panství), na západě říčkou Veličkou (za ní drahotušské panství), na východě hranici tvořil hrádek Svrčov (později připadl pod drahotušsko), na severu byl volný prostor pro expanzi, tam vznikly všechny vesnice hranického panství.⁵⁴ Pro vývoj Hranic byla klíčová jejich poloha, kdy se snadno staly křižovatkou obchodních cest, protože se nacházely přímo u zemské stezky od Přerova a Olomouce ke Starému Jičínu a mohla k nim být svedena zemská stezka z Opavy Kelče.⁵⁵

Celkem se v souvislosti s Hranicemi dochovaly tři písemné zmínky o lokaci města. Opat premonstrátského kláštera na Hradisku Budiš pověřil listinou z roku 1276 lokátora jménem Thamonus vysazením města.⁵⁶ Hranice jsou na této listině zmíněny pod názvem Alba Ecclesia. V této době již probíhalo budování, ale patrně neuspokojivě. Proto v roce 1292 hradiský premonstrátský klášter uzavřel novou smlouvu s lokátorem Gerlackem (Jarlochem) na budování města.⁵⁷ Obě výše zmíněné lokační listiny taky obsahovaly poznámky, jak má vypadat samospráva města. V čele města měl podle plánu stát sbor dvanácti konšelů.⁵⁸ Problémy s osídlováním přetrvávaly a klášteru se nedařilo Hranice dostatečně rozšířit, proto je dal roku 1296 do zástavní držby vyšehradskému proboštu Janovi a popřál mu, aby byl v budování úspěšnější.⁵⁹

Klášter na Hradisku se správě hranického panství příliš nevěnoval a nadále nechával město Hranice v zástavě a využíval je pouze jako zdroj vedlejších příjmů. Klášter se i nadále staral o duchovní život města. Hranickými faráři bývali mnichové z kláštera

⁵⁴ Nebeský (pozn. 38), s. 4–5.

⁵⁵ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 31.

⁵⁶ CXXII, in: Antonín Boček, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV*, Olomouc 1845, s.169. – Lokátoři měli dostat odměnu dědičnou rychtu, tři pozemkové lány, čtyři pekařské a čtyři masné lavice, lázeň, mlýn, všechno bylo osvobozeno od poplatků, právo lovu a rybolovu. Měl soudit vše kromě hrdelních soudů a z pokut dostat 1/3. Viz Nebeský (pozn. 43), s. 3.

⁵⁷ Listina vydaná dne 2. března 1292 v Olomouci se dochovala v opisu *Liber monasterii Gradicensis*, ten je uložen v premonstrátském klášteře v maďarském městě Csorna. Viz Nebeský (pozn. 38), s. 6. – „Chvalko, opat hradištského kláštera, jistému Jarlochovi povoluje lokaci města Hranice (Alba Ecclesia) za stanovených podmínek a obyvatele tohoto území osvobozuje na daná léta od platů kláštera. Olomouc 1292 mart. 2.“ Viz Pavla Plánská, *Liber monasterii Gradicensis klášterního archivu Csorna (Edice listin z let 1283 – 1310)* (bakalářská práce), Ústav pomocných věd historických a archivnictví FF MU, Brno 2013, s. 21.

⁵⁸ Nebeský (pozn. 43), s. 27.

⁵⁹ „Uspěť tam, kde se to klášteru nepodařilo.“ Viz Nebeský (pozn. 38), s. 6. – CCCII, in: Boček (pozn. 56), s. 384.

a někteří hraničtí poddaní se stávali členy kláštera.⁶⁰ Tento stav trval až do úplného prodeje města šlechtě v roce 1499.

Skutečným městem se staly Hranice až v průběhu 14. století. Klášter střídavě držel Hranice do roku 1398, kdy město přešlo do zástavy Mikuláši Tunklovi.⁶¹ Tato zástavní listina je podstatná, protože zmiňuje Hranice již jako město a obsahuje první písemnou zmínku o existenci tvrze na místě dnešního zámku. Kolem roku 1410 opat kláštera zástavu vyplatil.⁶² Nedlouho potom vypukly v českých zemích husitské války.

Na přelomu let 1427 a 1428 dobyl město Jan Tovačovský z Cimburka,⁶³ majitel sousedního drahotušského panství.⁶⁴ Pro hradiský klášter šlo o nedobrovolnou zástavu, avšak pro vývoj města Hranice to byla zcela zásadní událost. S Janem Tovačovským ze Cimburka, který spravoval hranické panství v letech 1428–1464, začala pro město nová etapa rozvoje. Jan i jeho syn byli nadšení kališníci a stoupenci Jiřího z Poděbrad.⁶⁵ Hranice, které byly doteď katolické, se staly protestantským městem. Protestantské vyznání se otisklo na architektuře města. Rod Cimburků patřil k předním husitským feudálům na Moravě. Za bojů byly zničeny městské knihy a privilegia, tak byla v roce 1431 sepsána znovu a dne 5. ledna 1431 je měšťanům potvrdil nový pán Hranic Jan Tovačovský z Cimburka.⁶⁶ Město bylo vypleněno a mnoho měšťanů pobito nebo uteklo před nájezdníky. Po padnutí do rukou husitů se změnil národnostně smíšený ráz města a Hranice se staly z většiny českým městem, což v průběhu dalších let jen posílilo. Jan

⁶⁰ Např. Bohuslav z Hranic byl opatem kláštera na Hradisku v letech 1310–1315. Viz Nebeský (pozn. 38), s. 7.

⁶¹ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II., H–Kole*, Praha 1997, s. 312 – *Stadt Weisskirchen* Viz 463, in: Vincenc Brandl, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* XII, Brno 1890, s. 411.

⁶² Kuča (pozn. 61), s. 312

⁶³ Jan Tovačovský z Cimburka (kolem roku 1400–27. 2. 1464) byl moravský vojevůdce a šlechtic, který pocházel z rodu pánů z Cimburka. Třikrát zastával úřad moravského zemského hejtmána. Poprvé od roku 1455. Bojoval za husity, přívrženec Jiřího z Poděbrad. – Přesné datum dobytí Hranic neznáme. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 42.

⁶⁴ Drahotuše byly na začátku 15. století velkou konkurencí pro Hranice. Jejich majitel Albrecht z Cimburka a Tovačova usiloval o jejich rozvoj a v roce 1408 měšťanům a předměšťanům Drahotuší velké výhody, např. právo odúmrtí a zbavil je některých povinností. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 40.

⁶⁵ Libuše Hrabalová, *Myšlenkové proudy na střední Moravě ve 14.–16. století*, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. I. Úvodní svazek, Olomouc 2002, s. 79–87.

⁶⁶ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 42.

Tovačovský také dosadil stálou posádku na tvrz a kališníci kněží obsadili farní kostel a faru.⁶⁷

V roce 1432 byl dobyt i premonstrátský klášter na Hradisku, sídlo hranické vrchnosti, později husité klášter opustili. Již před bitvou u Lipan 30. května 1434 začal vliv husitských feudálů na Moravě upadat a 4. března podepsala moravská husitská šlechta, včetně Jana Tovačovského z Cimburka, s markrabím Albrechtem zemní mír tzv. landfrýd.⁶⁸

Jan Tovačovský zůstal pánem Hranic i po skončení válek a po něm panství přešlo v držení jeho syna Ctibora Tovačovského z Cimburka,⁶⁹ který Hranicím vládl v letech 1464–1470. V roce 1464 klášter na Hradisku udělil Ctiborovi Tovačovskému zástavní listinu.⁷⁰

Tento držitel umožnil rozšíření Hranic západním směrem. Byl majitelem sousedního drahotušského panství a v roce 1465 pronajal hranickým měšťanům drahotušské pozemky zahrad nad řekou Veličkou a tím vzniklo předměstí Novosady.⁷¹ Roční platy z tohoto širokého pásu zahrad měli hraničtí odvádět drahotušskému hradu. Později se tento pás pozemků ještě rozšířil a již zůstal natrvalo v držení hranických měšťanů.⁷² Tímto počinem přestalo být město Drahotuše konkurentem pro Hranice a postupné rozšiřování Hranic na úkor Drahotuší pokračovalo až do 20. století.⁷³ Dnes Drahotuše tvoří pouze místní část města Hranice, což je paradoxní ve srovnání se situací na začátku 15. století.

Ctibor Tovačovský z Cimburku Hranice zastavil v roce 1470 Albrechtu Kostkovi z Postupic.⁷⁴ Kostka v Hranicích pobýval jen zřídka a byl značně zadlužen, tak kvůli finančním problémům prodal zástavu města Hranice již roku 1475 Vilémovi

⁶⁷ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 41–42.

⁶⁸ Ibidem, s. 41.

⁶⁹ Ctibor Tovačovský z Cimburka (asi 1438–26. červen 1494) byl moravský šlechtic, právník a politik. V letech 1464–1469 vykonával funkci zemského sudího na Moravě, od roku 1469 až do své smrti byl moravským zemským hejtmanem a v letech 1471–1479 zároveň i nejvyšším kancléřem Království českého. Autor zemského zákoníku tzv. knihy Tovačově a díla Hádání Pravdy a Lži.

⁷⁰ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 42.

⁷¹ Nebeský (pozn. 43), s. 4.

⁷² Jiří Lapáček, *Drahotuše. Historie a přítomnost*, Hranice 2008, s. 33.

⁷³ Nebeský (pozn. 38), s. 8. – Drahotuše se staly převážně zemědělským sídlem. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 74.

⁷⁴ Albrecht Kostka z Postupic (zemřel 3. března 1477) fojt markrabství lužického, diplomat, rádce Jiřího z Poděbrad a Matyáše Korvína. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 47.

z Pernštejna,⁷⁵ ten se stal novým zástavním držitelem města. V rukou pernštejnského rodu Hranice zůstaly až do roku 1547, kdy je Jan z Pernštejna, kvůli značným finančním problémům zastavil Václavu Haugvicovi z Biskupic.

2. 2 Pernštejnské Hranice

Panství Hranic Pernštejnové přebírali za složitých okolností, protože bylo zatíženo dluhy po Kostkovi. Díky zisku Hranic zvětšili své územní a vliv v Pobečví. Državě Pernštejnů předcházely spory s věřiteli Albrechta Kostky z Postupic. Kostka totiž Hranice dal svému věřiteli Janu Bělíku z Korvic a ten je odmítal předat Vilému z Pernštejna. Spor se podařilo urovnat a Vilém z Pernštejna získal zástavní list před smrtí Kostky roku 1577.⁷⁶

Ještě před rokem 1475 se Vilém z Pernštejna oženil s Johankou z Libic a vyženil velké věno a statky v Čechách. Majetky krátce po sňatku prodal a získal další značné množství peněžních prostředků. Díky tomu Vilém mohl koupit panství na Moravě, včetně města Hranice, a založil rodovou doménu v Pobečví.⁷⁷ V roce 1475 koupil dědičně panství Drahouše od Ctibora Tovačovského z Cimburka a tím spojil všechna svoje panství od Přerova po Hranice.⁷⁸ Vilém z Pernštejna v Pobečví vlastnil sumárně hrady Drahotuše a Helfštýn, města Hranice, Kostelec na Hané, Kojetín, Prostějov a Přerov.⁷⁹ Hlásil se ke svému moravskému původu, ale měl majetky i v Čechách.⁸⁰

Vilém II. z Pernštejna⁸¹ byl skvělý hospodář, proslul četnými hospodářskými reformami a obchodním podnikáním a dařilo se mu zvyšovat svoje příjmy. I když Hranice

⁷⁵ Kostka prodal Hranice za 4000 zlatých a tři životy, tzn. držbu po dobu Vilémova života a dvou jeho nástupců. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 48.

⁷⁶ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 48.

⁷⁷ Petr Vorel, Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15. – 17. století, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách: sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 20, 22.

⁷⁸ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 48.

⁷⁹ Vorel (pozn. 77), s. 20, 22.

⁸⁰ Josef Válka, Politika a nadkonfesní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejnu, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách: sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 179.

⁸¹ Vilém II. z Pernštejna a na Helfštejně (kolem 1435–8. 4. 1521 Pardubice), příslušník moravského rodu pánů z Pernštejna, byl jedním z nejvýznamnějších českých magnátů a politiků konce 15. a počátku 16. století. Byl to vynikající hospodář a politik, za něj dosáhl jeho rod vrcholu. Zastával řadu vysokých úřadů: Byl komorníkem moravského zemského soudu (1475–1484), nejvyšším českým maršálkem (1483–1490) a nejvyšším královským hofmistrem (1484–1514). Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 48.

nebyly jeho sídlení město, staral se stejně jako u jiných panství, aby úředníci dbali na zájmy panstva i poddaných totožně.⁸² Velice mu záleželo na rozvoji řemesel a obchodu na všech panství.⁸³ Samosprávu města Hranice vedl sbor deseti konšelů a dvou purkmistrů – mladšího a staršího. Právo volby měli jen majitelé měšťanských domů a volba se konala každý rok v únoru.⁸⁴

Vilém z Pernštejna využíval toho, že měl dobré vztahy s oběma králi Matyášem Korvínem i Vladislavem Jagelonským. Již za česko-uherské války bylo město Hranice ušetřeno škod od Korvínských vojsk, protože Vilém se přiklonil na jeho stranu.⁸⁵ V roce 1480 si nechal potvrdit králem Matyášem držbu zástavních listů a přidal výhodu, která spočívala v tom, že veškeré finance, jež Vilém vloží do opravy města Hranice a zámku, mu bude přičteno k zástavní sumě.⁸⁶ Zámek nebyl myšlen jen hrad ale celé opevněné město.⁸⁷ Král Vladislav Jagelonský mu v roce 1482 potvrdil totéž a tím dosáhl toho, že za jeho života nemohla být zástava Hranic vyplacena. Vilém chtěl ale získat Hranice do dědičného majetku svého rodu. Od krále Vladislava si vyžádal povolení jednat s klášteřem na Hradisku o dědičném postoupení města a v roce 1491 v Olomouci uzavřel smlouvu s opatem Markem o vložení hranického panství a města Hranice do zemských desek a na oplátku měl Vilém klášteru koupit ves na Moravě v hodnotě 1000 zlatých.⁸⁸ Klášter vklad do zemských desek oddaloval, až dne 6. ledna 1499 dosáhl Vilém převedení hranického statku do dědičného majetku, i když rozhodnuto bylo již v roce 1491. Pro město tímto skončilo období zástavního držitelství a po další století bylo v dědičném držení šlechtických rodů, i když se jich vystřídal několik.

Na konci 15. století se v zemích koruny české dělila šlechta podle příslušnosti ke konfesi, to je u Viléma poměrně složitá otázka. Bývá v literatuře označován jako katolík,⁸⁹ ale podle dochovaných písemností se dá hovořit o nadkonfesiím pojetí

⁸² Hrabalová (pozn. 65), s. 84.

⁸³ Ibidem, s. 84.

⁸⁴ Konšelé nosili dlouhé černé pláště a nemohli opustit město bez souhlasu purkmistra. Viz Nebeský (pozn. 43), s. 26.

⁸⁵ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 49.

⁸⁶ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 49. – „*na vystavenie zámku toho neboli na opravovanie zbožie.*“ Viz Vladislav Razím, Středověká opevnění českých měst. 3. díl – katalog Morava a Slezsko, Praha 2019, s. 74.

⁸⁷ Razím (pozn. 86), s. 74.

⁸⁸ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 50.

⁸⁹ Ibidem, s. 55.

křesťanství. Čemuž nahrávalo to, že v té době vládl mír, tím pádem nebyla potřeba se striktně vymezovat.⁹⁰ Josef Válka označuje Viléma jako typického nadkonfesního křesťana, který respektuje víru svých poddaných i stavovských kolegů.⁹¹ Samotný utrakvismus označuje jako nadkonfesního křesťanství, proto jej katolíci považovali za sobě rovný.⁹² Nadkonfesní pojetí vyznával i král Jiří z Poděbrad.⁹³ Vilémova žena Johanka z Libic byla podporovatelka Jednoty bratrské. Sami Pernštejnové určitě bratry nebyli, ale na svých panstvích jednotu tolerovali a do jisté míry podporovali.⁹⁴ Jednota bratrská začala v Hranicích působit právě za Vilémovy vlády a doložena je od roku 1492.⁹⁵ Ve městech bratři bydlet nesměli, a tak se usazovali na předměstí. V Hranicích měli sbor za městskými hradbami u řeky Veličky a byli pohřbíváni u Kostelíčka pod Hluzovským kopcem [92–96].⁹⁶ Na všech svých panstvích všem svým poddaným zaručoval náboženskou svobodu. V roce 1510 potvrdil Hranicím, že mohou zůstat ve víře podobojí a že bez souhlasu měšťanů nemůže panstvo dosadit na faru katolického kněze.⁹⁷

Vilém z Pernštejna zemřel ve vysokém věku na zámku v Pardubicích 8. dubna 1521 a město Hranice s okolním panstvím zdědil jeho syn Jan IV. z Pernštejna.⁹⁸ Stejně jako jeho otec pobýval Jan v Hranicích zřídka a správu vedl ustanovený panský úředník.⁹⁹ Roku 1522 dal městu Jan z Pernštejna smlouvu *Zřízení města*.¹⁰⁰ Zjednodušeně řečeno šlo o nový městský řád, který určoval pravomoci městské rady a upravoval ekonomický život města.¹⁰¹ Důležitost městské rady utvrdila výstavba nové radnice [61–75] na místě

⁹⁰ Válka (pozn. 80), s. 173–183.

⁹¹ Ibidem, s. 173–183.

⁹² Ibidem, s. 180.

⁹³ Ibidem, s. 181.

⁹⁴ Hrabalová (pozn. 65), s. 84.

⁹⁵ Ibidem, s. 84.

⁹⁶ Podrobněji se tomuto věnuje katalogové heslo *5.6 Kostel Narození Panny Marie zv. Kostelíček*

⁹⁷ Dodal však, že kdyby vrchnost chtěla katolický kostel ve městě, může si kostel nebo klášter postavit ve městě nebo na předměstí. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 55.

⁹⁸ Jan IV. z Pernštejna, zvaný Bohatý (14. listopadu 1487–8. září 1548 Hrušovany u Brna) byl moravský a český šlechtic a vůdce české stavovské nekatolické opozice. Opakovaně zastával úřad moravského zemského hejtmana a v letech 1537–1548. Zbudoval kostel Povýšení svatého Kříže v Doubravniku s rodovou hrobkou a pomohl znovu vybudovat město Pardubice po požáru v roce 1538. – Janu z Pernštejna je věnovaná kapitola *VIII Muž kompromisu. 1506–1548*. Viz Petr Vorel, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012.

⁹⁹ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 58.

¹⁰⁰ První část stanovuje práva a povinnosti městské rady a druhá je věnována hospodaření. Velká část povinností jsou opatření proti požárům, které by zničily prosperitu města. Druhá část popisuje pravidla pro šenkování, prodej chleba, řeznictví s důrazem na hygienu. Viz Hrabalová (pozn. 65), s. 84.

¹⁰¹ Nebeský (pozn. 38), s. 8.

bývalého fojtství v jihozápadním koutě hlavního náměstí. Původně tento pozemek náležel lokátorovi.¹⁰² Od roku 1524 nemuseli měšťané vykonávat roboty, místo toho byly zavedené platy, ale na vesnicích roboty zůstaly.¹⁰³

Otázka příslušnosti ke konfesi je u Jana z Pernštejna neméně zajímavá, jak u jeho otce. Na Ferdinandově dvoře byl podezřelý z luteránství, dochoval se písemný záznam, kde krále ujišťuje, že je přesvědčím utrakvistou.¹⁰⁴ Podle jeho vystupování ve sporu mezi jednotou bratskou a utrakvisty na Mladoboleslavsku vyplývá, že myšlenkově tíhnul k nadkonfesnímu křesťanství stejně jako jeho otec Vilém.¹⁰⁵ V Budíně se Jan z Pernštejna setkal zprostředkovně s vlivy florentské akademie v kruzích uherských vzdělanců.¹⁰⁶ Ti se vnímali jako individuality, brali jako svoji povinnost sloužit druhým a mít za ně odpovědnost. V utváření tohoto myšlení hrálo i křesťanství.¹⁰⁷

Jan z Pernštejna vedl nákladný styl života, což ho dovedlo ve čtyřicátých letech 16. století k tomu, že začal rozprodávat některá svá panství. Drahotušské a hranické panství spolu s některými vesnicemi z helfštýnského panství prodal v roce 1547 Václavu Haugvicovi z Biskupic.¹⁰⁸ Zapsaný jako nový majitel byl do zemských desek v Olomouci až dne 6. ledna 1548.¹⁰⁹ Václav Haugvic měl v majetku město Hranice pouhých šest let a v dubnu 1553 je prodal Janu Kropáči z Nevědomí, který Hranice vlastnil v letech 1553–1572.

Doba Pernštejnů přinesla městu Hranice velký rozkvět řemesel a měšťanstva, město bylo opevněno kamennou hradbou, významně byl opraven hrad, byla postavena radnice a dřevěno-hliněné postupně nahrazovaly domy částečně kamenné, jejichž základy se v některých případech dochovaly dodnes. Trend rozvoje města, který začal za Pernštejnů, pokračoval i za následujících majitelů. Svědčí o tom dochované soupisy, kde se k roku 1539 uvádí 140 domů ve městě a 114 na předměstí. V roce 1569 již bylo

¹⁰² Nebeský (pozn. 38), s. 9.

¹⁰³ Ibidem, s. 9.

¹⁰⁴ Válka (pozn. 80), s. 182.

¹⁰⁵ Obvinění asi souviselo s dosud nevyjasněným působením Lutherova žáka Sperata na Moravě. Který se mohl pokusit o jakýsi luteránský převrat, který byl potlačen. Viz Válka (pozn. 8, s. 173–183).

¹⁰⁶ Hrabalová (pozn. 65), s. 87.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 87.

¹⁰⁸ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 74.

¹⁰⁹ Petr Vorel, *Česká a moravská šlechta v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550–1551*, Pardubice 1997, s. 94.

na předměstí 176 domů, ve městě se počet domů příliš nelišil, parcely omezovalo městské opevnění.¹¹⁰

2. 3 Vrcholné období renesance v Hranicích

Jan Kropáč z Nevědomí¹¹¹ pocházel z málo významné šlechtické rodiny ze Slezska. Do zemských desek mu byly Hranice připsány dne 9. září 1553, aby mohl hranické panství koupit, prodal rodové panství Litence.¹¹² Jan Kropáč vlastnil také pozemky ve Zlíně.

V soukromém životě ho potkalo několik tragédií. Jeho první žena Anna z Kunovic zemřela nedlouho po prvorozené dceři.¹¹³ Z druhého manželství s Veronikou z Leskonce měl sedm dětí, ale dospělosti se dožila pouze dcera Anna. Z důležitých událostí jeho života stojí za zmínku, že roku 1547 byl členem soudního tribunálu soudícího obžalované členy stavovského odboje.¹¹⁴

Jako první z majitelů v historii města Hranice se rozhodl Jan Kropáč z Nevědomí usadit s rodinou trvale ve městě.¹¹⁵ Z toho důvodu se rozhodl přestavět pernštejnský hrad na mnohem pohlednější a ve své době modernější zámek. V druhé polovině 16. století městem proběhl velký stavební ruch a mnoho měšťanů přestavovalo domy v renesančním duchu. Více o stavební činnosti za vlády Jana Kropáče z Nevědomí v kapitole 5.1 *Zámek* a 3 *Vývoj a charakteristika renesanční architektury města Hranice*.

Jan Kropáč z Nevědomí byl zástupcem nově vznikající vrstvy drobných podnikajících šlechticů. Svědomitě se věnoval správě svého majetku a rozvíjel hospodářství města. V roce 1569 nechal Jan Kropáč sepsat urbář hranického a drahotušského panství, navázal na starší pernštejnský urbář.¹¹⁶ Z jeho doby se také dochovaly městské knihy.¹¹⁷

¹¹⁰ Nebeský (pozn. 38), s. 9.

¹¹¹ Narozen 1504, zemřel v Hranicích roku 1572. Nevědomí (Niewiadam) bývala ves v Polsku, nyní je součástí města Rybník.

¹¹² Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 77.

¹¹³ Ibidem, s. 77.

¹¹⁴ Vorel (pozn. 109), s. 155.

¹¹⁵ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 77.

¹¹⁶ Nebeský (pozn. 38), s. 9.

¹¹⁷ Ibidem, s. 9.

Na podzim roku 1572 vypukl v Hranicích mor a nakazil se i tehdy šedesáti osmi letý Jan Kropáč z Nevědomí, byl velmi vysílený z úmrtí druhé manželky a svých dětí. Byl pochován s erby jako poslední mužský člen rodu ve farním kostele v Hranicích.¹¹⁸ Dědičkou se stala jeho jediná přeživší dcera Anna Kropáčová z Nevědomí.

Jan Kropáč z Nevědomí byl podanými považován za spravedlivého a moudrého hospodáře, to však neplatilo o jeho nástupcích. S koncem 16. století vzrůstalo zadlužení města a napětí mezi měšťany a vrchností.

Aně připadlo hranické, drahotušské a zlínské panství a statek Rataje u vsi Zborovice.¹¹⁹ Anna Kropáčová z Nevědomí se provdala za Jana z Kunovic v roce 1573. Jan studoval na univerzitě ve Wittenbergu a velmi tíhl k reformačním myšlenkám a jeho žena s ním toto smýšlení sdílela.¹²⁰ Z manželství se narodily dvě děti – Jan Jetřich z Kunovic a Anna Marie z Kunovic. Jan z Kunovic zemřel 1579 při vojenském tažení do Nizozemí.¹²¹

V roce 1580 se Anna znovu vdala za Jana ml. ze Žerotína na Kolštejně (Branné).¹²² Jan ml. zemřel na Vánoce roku 1584 a nedlouho po něm následujícího roku zemřela i Anna Kropáčová. Nejspíše oba zemřeli na mor, který v těch letech na Moravě řádil.¹²³ Druhé manželství zůstalo bezdětné.

Anna Kropáčová vyrostla v Hranicích a celý život trvale žila na hranickém zámku. Za vlády Anny byl největší rozkvět jednoty bratské v Hranicích. Roku 1582 dovolila, aby bratři mohli ve sboru svobodně vykonávat mše a další svátosti, také mohly zvonit zvony.¹²⁴ Pravděpodobně byla i se svým prvním a druhým manželem členy Jednoty bratské.

Děti z prvního manželství Jan Jetřich a Anna Marie z Kunovic byly ještě malé. Správu panství a majetku za nezletilého Jana Jetřicha vykonával jeho strýc Arkleb z Kunovic, který sídlil v Uherském Brodě, kde na jeho dvoře byli oba sirotci vychováni.¹²⁵

¹¹⁸ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 79.

¹¹⁹ Ibidem, s. 90.

¹²⁰ Ibidem, s. 90.

¹²¹ Skonal ve městě Nijmegen. Viz Plaček (pozn. 29), s. 18.

¹²² Svatba se konala v období půstu. Svatební veselí bylo odloženo, nakonec se ale nekonalo vůbec. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 91.

¹²³ Ibidem, s. 91.

¹²⁴ Ibidem, s. 92.

¹²⁵ Ibidem, s. 91.

Mladý Jan Jetřich studoval na univerzitě ve Vratislavy a v Hranicích řídili správu panství úředníci.¹²⁶ Za tohoto majitele se začal prudce zhoršovat hospodářský stav města Hranice. Nemohly za to jen vysoké daně kvůli válce s Turky, ale i samotný šlechtic. Jan Jetřich si chtěl udržet luxusní životní styl, jen díky penězům z poddaných. Začal Hranicím omezovat stávající privilegia a nová nevydával žádná, což naprosto zastavilo jakýkoliv rozvoj města. Měšťané se samozřejmě cítili dotčeni, když jim vrchnost omezovala jejich práva a spor se dostal až k zemskému hejtmanovi.¹²⁷ Jan Jetřich proto roku 1595 podstoupil panství své sestře Anně Marii z Kunovic a jejímu manželovi Zdeňku Žampachovi z Potštejna.¹²⁸ Anna Marie zemřela 5. června 1602 v Opavě. Za jejího života byl Žampach tolerantní k bratřím i k evangelíkům, po její smrti se přiklonil na stranu poměrně agresivní katolické menšiny.¹²⁹

Zdeněk Žampach se záhy ukázal jako ještě bezohlednější pán, který pouze zneužívá své poddané. Jeho spory s hranickými měšťany vyvrcholily v roce 1608 tím, že obyvatelé panství byli moravskými stavy dočasně propuštěni z poddanství.¹³⁰ Obyvatelé Hranic novou přísahu složili, obyvatelé okolních vesnic v odporu vytrvali.¹³¹ Kvůli povstání měšťanů Žampach panství prodal v roce 1609 Karlu Pergarovi z Pergau a jeho ženě Kateřině Onšíkové z Bělkovic.

Hranické panství získal do majetku roku 1612 Václav Mol z Modřetic, byl to poslední majitel, který sídlil ve městě. Za stavovského povstání se přiklonil na stranu povstalců, vyznáním byl luterán.¹³² Po bitvě na Bílé hoře byl uvězněn a jeho majetek byl zkonfiskován. O rok později dostal hranické a drahotušské panství za služby panovníkovi olomoucký biskup kardinál František Josef z Dietrichsteina. Kardinál panství odkázal roku 1636 svému synovci Maxmiliánovi z Dietrichteina a potomci tohoto rodu vlastnili město Hranice téměř tři sta let až do začátku 20. století.

¹²⁶ Také se oženil ve dvaceti letech za Magdalenu hraběnkou z Hardeka. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), 1969, s. 96.

¹²⁷ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 99.

¹²⁸ Zdeněk Žampach se znovu oženil v roce 1604 s německou šlechtičnou Kateřinou hraběnkou z Gutensteinu. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 100.

¹²⁹ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), 1969, s. 105.

¹³⁰ Nebeský (pozn. 43), s. 5.

¹³¹ Ibidem, s. 5.

¹³² Viz Plaček (pozn. 29), s. 19.

3 Vývoj a charakteristika renesanční architektury města Hranice

Následující kapitola objasní urbanistický vývoj městského jádra Hranic. Popíše jednotlivé renesanční stavby s dochovanými stylovými prvky zejména budovy bez vlastního katalogového hesla. Architektura je rozdělena tematicky do podkapitol.

3. 1 Urbanistický vývoj

Současné historické jádro města Hranice se uchovalo jako urbanistický středověký celek díky tomu, že novodobý rozvoj města probíhal mimo ně.¹³³ K čemuž také přispěly stísněné městské hradby a umístění železnice Severní dráhy ve značné vzdálenosti od centra.¹³⁴ Rozvoj hranic mimo historické jádro města, je dobře patrný již na mapě z III. Vojenského mapování [5].

Urbanistický vývoj města a jeho architektura za hradbami se odvíjí od tvaru půdorysu a terénních podmínek. Lokátoři využili přírodních podmínek a půdorys města byl vytvořen přizpůsobením terénním podmínkám protáhlé ostrožny. Jádrem města je velké lichoběžníkové náměstí s dvojicí dlouhých paralelních ulic vedoucích od severu dolů k jihu [3–5].¹³⁵

Městská fortifikace kopírovala půdorys města daný přírodními podmínkami. Již po roce 1284 bylo jádro města opevněno pravděpodobně pouze hliněnými valy a teprve po polovině 15. století byly vybudovány zděné hradby.¹³⁶ Ve 14. století se změnila dispozice města a na nejvíc ohrožené severní straně byla postavena tvrz, jejíž přesnou podobu neznáme.¹³⁷ První hrad na severní ostrožně města Hranice nechal postavit Jan Tovačovský z Cimburka okolo roku 1464. Jednalo se o jednoduchou stavbu, jejíž primární funkce byla obranná. Hrad bývá obvykle umístěn na nejlépe chráněné části ostrožny,¹³⁸ to ale v Hranicích neplatí. Na Moravě je podobné řešení vztahu města a hradu na kořenu ostrožny pouze v Moravském Krumlově.¹³⁹ Na tvrz navazovala Horní brána

¹³³ Miroslav Plaček, Hranice (okres Přerov), in: Hlobil –Perůtka (pozn. 25), s. 149.

¹³⁴ Ibidem, s. 149.

¹³⁵ Ibidem, s. 149.

¹³⁶ Více se problematice datace a stavebnímu vývoji městského opevnění věnuje katalogové heslo 5. 3 *Opevnění*.

¹³⁷ Více o stavebních fázích, které předcházely dnešnímu zámku v katalogovém hesle 5. 1 *Zámek*.

¹³⁸ Kuča (pozn. 61), s. 317.

¹³⁹ Plaček (pozn. 29), s. 22.

a po úpravách v 15. a 16. století byla posunuta východněji a způsobila vybočení tranzitní ulice.¹⁴⁰

Nejstarší plán zachycující jádro města Hranice pochází z doby okolo roku 1727 [3].¹⁴¹ Podle plánu bylo ve městě 20 židovských domů (37–52, 55–57, 62) a 110 křesťanských budov (i s kostelem a zámekem). Města obehnaná hradbami neměla ve středověku příliš příležitostí k zásadním změnám, proto tento počet křesťanských budov může odpovídat asi 100 lánům zmiňovaných při vysazení města.¹⁴² Další dochovaný plán byl vyhotoven v roce 1745 [4]. Tyto plány jsou důležité i při analýze vývoje renesanční architektury města ze 16. století, protože parcely se téměř neměnily. Středem města bylo od středověku tržiště (dnešní Masarykovo náměstí) obklopené měšťanskými domy s parcelami, které přímo přiléhaly k hradbám.¹⁴³ Na plánu je patrný kontrast mezi uspořádaným tržištěm a nepravidelností jižní části města, což může být způsobeno dvojím vysazením města, nebo nelogičností Farní ulice vychází z původního rozvrhu předlokační trhové osady, která se orientovala podle západovýchodní komunikace.¹⁴⁴

Nejdůležitější pro život města byly obchodní cesty a jejich křižovatky, které procházely městem. Brána u farního kostela v jihozápadním koutě, která směřovala k Drahotuším a druhá Dolní brána na cestě do Teplic nad Bečvou, se spojily na tržišti a směřovaly k Horní bráně u zámku. Za městem se cesta větvila směrem k Novému Jičínu a k Opavě.

Později v novověku se půdorys vnitřního města téměř neměnil a jádro města se dochovalo bez závažnějších zásahů v rozvrhu raně gotického města z poslední čtvrtiny 13. století.¹⁴⁵ Domy na náměstí jsou většinou patrové, nebo s polopatrem, stojí na středověkých parcelách, většina má i středověké základy. Nejstarší části většiny domů jsou z poloviny 16. století. Jedinou výraznější změnou v rozmístění důležitých budov ve městě byl zánik farního kostela v jihozápadním koutě města a vzniku nového

¹⁴⁰ Kuča (pozn. 61), s. 317.

¹⁴¹ Na plánu jsou žlutě označeny židovské domy, což pomáhá datovat plán do období kolem roku 1727, kdy vláda nařídila uzavření židovských ghett v moravských městech. Viz Václav Richter, *Několik plánů z Hranic, Časopis Společnosti přátel starožitností* LX, 1952, č. 2, s. 82.

¹⁴² Viz Václav Richter, *Několik plánů z Hranic, Časopis Společnosti přátel starožitností* LX, 1952, č. 2, s. 82.

¹⁴³ *Ibidem*, s. 83.

¹⁴⁴ *Ibidem*, s. 90.

¹⁴⁵ Plaček (pozn. 29), s. 21.

uprostřed hlavního náměstí v letech 1754–1763.¹⁴⁶ Pravděpodobný vzhled gotického kostela sv. Jana Křtitele a jeho polohu v rámci města vyobrazuje model města Stanislava Miloše [8].

3. 2 Architektura za pánů z Pernštejna

Renesanční architektura začala pronikat do Hranic za vlády pánů z Pernštejna. Stavby z tohoto období byly převážně pozdně gotické a prováděné domácími mistry. Přestože hranické panství pro ně bylo pouze okrajové a nesídlili zde, město se stavebně intenzivně rozvíjelo. Probíhala plánovitá výstavba zděných domů s podloubím, budovaly se hradby, městské brány, přestavoval se hrad a také vznikla nová radnice.

Do urbanismu města Hranice se v perňštejnském období téměř nezasahovalo, domy se stavěly na středověkých parcelách. Nenabízel se prostor na rozsáhlejší budování, jako tomu bylo například v Pardubicích, které zasáhl požár v roce 1526 a zástavba se budovala celá znovu.¹⁴⁷ Hranice jsou typickým příkladem města v Českých zemích, kde se renesance projevila pouze jako styl zdobící jednotlivé budovy a nebyla chápána v kontextu humanistické koncepce ideálního města.¹⁴⁸

Jan z Pernštejna nechal v roce 1514 přestavět a rozšířit hrad, v téže době došlo i k výstavbě opevnění.¹⁴⁹ Hrad spíše navazoval na předchozí stavební fáze sídla a na fortifikaci města.¹⁵⁰ Nelze najít výrazné podobnosti s důležitými perňštejnskými hrady. Dispozičně se hranický hrad podobá první stavební fázi zámku v Prostějově. Analogie k podobně opevněným hradům s nárožními nakoso postavenými pilíři a věžicemi se nacházeli na hradech v Moravské Třebové a Vranové Lhotě.¹⁵¹

Nejdůležitější stavbou z dob Pernštejnů v Hranicích je nepochybně radnice [61–75]. Dochoval se radniční sál v přízemí zaklenutý žebrovou klenbou z cihel, který reprezentuje pozdní gotiku [64–65]. Provedení klenby odpovídá technologiím

¹⁴⁶ Kuča (pozn. 61), s. 317.

¹⁴⁷ Vladimír Hrubý, Budování perňštejnského ideálního města, in: Kateřina Kubínová – Klára Benešová (edd.), *Imago, imagines: výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století*, 2019, s. 504.

¹⁴⁸ Podobně tomu bylo také u měst na Slovensku a v Maďarsku. Viz Jan Bialostocki, *The Art of the Renaissance in Eastern Europe*, London 1976, s. 61.

¹⁴⁹ V této době byl doložen mistr Volf zedník. Viz Indra (pozn. 14), s. 130.

¹⁵⁰ Dominik Christel, *Renesanční zámek v Hranicích (bakalářská práce) Ústav hudební vědy FF MU*, Brno 2007, s. 37.

¹⁵¹ Plaček (pozn. 22), s. 43.

perštejnských stavebních hutí.¹⁵² Sál datuje letopočet 1528 vyrytý na centrálním nosném pilíři [63].

Jedinou dochovanou kamenosochařskou památkou z perštejnské doby je radniční portál datovaný do roku 1544 [66–72]. Motivem reliéfní výzdoby a provedením je příbuzný portálu vratislavské radnice z roku 1528.¹⁵³ Portál je pravděpodobně dílem nějakého místního mistra.¹⁵⁴ Figurativní motivy jsou značně stylizované a svědčí o nízké znalosti anatomie. Zdeněk Gazdovský považuje kladí za vysoké a proporčně neúměrné a formy provedení jako hrubé.¹⁵⁵

Již předchozím badatelům se zdálo nepravděpodobné, že by zdobený portál měla pouze radnice, sídlo městské rady a hrad, sídlo panstva by nebyl nikterak kamenosochařsky zdoben. Josef Maliva se domnívá, že portál radnice 1544 byl reakce městské rady na výrazně italizující výzdobu perštejnského hradu.¹⁵⁶ Současný portál zámku [46–47] byl datován hlavně podle erbovního nadstavce, ale ten může být pouze pozdější doplněk. Vstupní portál zámku mohl vzniknout za Pernštejnů mohl být přenesen později do průčelí nové budovy zámku za Jana Kropáče z Nevědomí. Znak majitele v erbovním nadstavci se mohl vystřídat i několikrát [47].¹⁵⁷ Tuto hypotézu podkládá Josef Maliva rozbořením celkové kompozice i jednotlivých znaků zámeckého portálu: motiv vinného hroznu zkomponovaného do spirálovitě propletených úponků, výzdoba archivoly a polosloupů lemující vchod, vlnkovitý páskový ornament.¹⁵⁸

Portál zámku bývá označován jako manýristický, ale vzhledem k tomu, že *in situ* se nachází kopie a původní články se dochovaly ve velmi poškozeném stavu, je velmi těžké přesně datovat portál pomocí stylové analýzy. Již v restaurátorské zprávě v osmdesátých letech minulého století jsou vyjádřeny pochybnosti u věrnosti kopií některých článků portálu vyhotovených při rekonstrukci ve čtyřicátých letech [48].¹⁵⁹

¹⁵² Plaček (pozn. 29), s. 23.

¹⁵³ [IK–HR] Irena Kubešová – Helena Richterová, Radnice, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 153.

¹⁵⁴ Viz kapitola 4 *Hranice v kontextu moravské renesanční architektury*

¹⁵⁵ Dana Menclová – Zdeněk Gardavský – Vladimír Panoš, *Helššejn. Státní hrad a památky v okolí*, Praha 1961, s. 36.

¹⁵⁶ Josef Maliva, K typologii renesanční plastiky první poloviny 16. století, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Aesthetica* 5, 1985, s. 46.

¹⁵⁷ *Ibidem*, s. 46.

¹⁵⁸ *Ibidem*, s. 46.

¹⁵⁹ Aleš Rozehnal, *Restaurování portálu zámku v Hranicích. Přípravná etapa. Restaurátorská zpráva*, Ostrava 1985.

Na porovnávacím snímku je zřejmé, jak byl nadstavec poškozen, tudíž kolik detailů bylo jen domyšleno sochařem.

V současné chvíli nelze potvrdit, že by mohly některé části portálu pocházet už z první poloviny 16. století, každopádně absence kamenosochařského dekoru na panském sídle je velmi nepravděpodobná. Všeobecně se dělo to, že měšťanstvo přejímalo stylové tendence od šlechty. Lze předpokládat, že ve skutečnosti byla výstavba za Pernštejnů rozsáhlejší a vzniklo i více kamenosochařských děl. Vše ale nasvědčuje tomu, že současný portál zámku je mladší, ale jeho formy mohly kopírovat pernštejnský hradební portál.

3. 3 Panské sídlo

Největší a nejdůležitější renesanční památkou města je bezesporu renesanční zámek [25–52]. V literatuře se traduje, že největší podíl na proměně středověké tvrze v moderní zámek měl Jan Kropáč z Nevědomí.¹⁶⁰ Tento předpoklad pramení bezpochyby z toho, že si tento šlechtic Hranice vybral za své sídelní město. Jan Kropáč nepochybně začal s přestavbou hradu, ale šlo o dílčí úpravy stávajících budov.¹⁶¹ Uzavřený půdorys zámku [27] s arkádovým nádvořím vznikl až za jeho následovníků.¹⁶²

Nicméně z doby Jana Kropáče se dochovalo několik velmi cenných kamenosochařských památek, a to reliéfní desky s erby [57–60] a městský znak [56], které byly původně umístěné na městských branách. Výstavba fortifikace byla úzce provázaná se stavebním vývojem panského sídla.¹⁶³ Dvě erbovní desky vznikly až za Kropáčovy dcery Anny [59–60]. Dnes jsou reliéfní erby zazděny v ohradní zdi před zámkem. Kamenická práce mají vysokou kvalitu a podle Bohumíra Indry jsou dílem několika různých vlašských i místních kameníků.¹⁶⁴

Zámek o pravidelném půdorysu a podobě, ve které se dochoval do současnosti, začal vznikat za Anny Kropáčové pravděpodobně okolo roku 1580. Přičemž kompletní

¹⁶⁰ [JB] Josef Březina, *Zámek*, in: Orálková (pozn. 34), s. 64–65. – Nebeský (pozn. 38), s. 42.

¹⁶¹ Více katalogové heslo 5. 1 *Zámek*. – Plaček (pozn. 28), s. 255.

¹⁶² Podrobně se stavebnímu vývoji katalogové heslo 5. 1 *Zámek*.

¹⁶³ Viz katalogové heslo 5. 2 *Opevnění*

¹⁶⁴ Viz Indra (pozn. 14), s. 143.

dokončení včetně interiérů lze posunout až do roku 1620 za Václava Mola z Modřetic, posledního pána sídlícího v Hranicích.

Zámek dokončil v hmotové celistvosti až začátkem 17. století Zdeněk Žampach z Potštejna. Osobnost tohoto stavebníka se výrazně promítla v zámecké budově. Za jeho panování byla ukončena jihozápadní věž zámku [26] plechovou korouhvičkou, která je datována díky vyraženému nápisu do roku 1604.¹⁶⁵ Výrazným počinem byla dostavba severního arkádového křídla zámku [25, 30–32], které bylo vystavěno na místě původního příkopu. Původně bylo křídlo plánováno jako otevřený dvoulodní prostor, ale během stavby došlo ke změnám.¹⁶⁶ Subtilní sloupy zůstaly pouze z jižní strany [29–30], v přízemí je nahradily pilastry a severní strana prvního patra byla zazděna příčkami s okny. Jde o typ spojovacího koridoru mezi zámeckými křídly, díky kterému získal zámek hmotovou jedinečnost. Je to také nejhonosněji zdobené místo arkádového dvora zámku.

Dokončení renesanční stavební fáze proběhlo za Václava Mola, a to hlavně štuková výzdoba v reprezentativních sálech *piano nobile* [33–39]. Tato stavební fáze zahrnovala nepochybně vznik nadstavce portálu [47], kde je vyobrazen Molův erbovní štít. V té době na zámku pracoval kameník z Dačic Jan Kaprinal a zedník Jiřík Vlach.¹⁶⁷

Již výše bylo zmíněno, že datování zámeckého portálu je problematické. Stylově portál odpovídá typickému severskému manýrismu zdůrazněním nadbytečných tektonických článků v místech, kde nejsou potřeba z hlediska konstrukce, a výraznou akantovou rozvilinou.¹⁶⁸ Portál je konstruován s jednotou sloupových řádů a ornamentiky a vytváří harmonický celek.¹⁶⁹ Motiv vinného hroznu ve spirálovitých úponcích se v Hranicích opakuje na portálu Čaputova domu, č. p. 20, z roku 1583 [77–81].¹⁷⁰ Použití hojného ornamentálního dekoru a groteskových motivů na zámeckém portálu je typické pro pozdě renesanční portál po roce 1580. Portál zámku je v literatuře běžně datován do období po roce 1611, ale pravděpodobně aspoň část s edikulou a

¹⁶⁵ Vyražený monogram ve třech řádcích na korouhvi: ZZFHVP/KGGVG/1604, představuje počáteční písmena jmen Zdeňka Žampacha a jeho manželky Kateřiny. Viz [JB] Josef Březina, Zámek, in: Orálková (pozn. 34), s. 64–65.

¹⁶⁶ Christel (pozn. 150), s. 32.

¹⁶⁷ Viz Indra (pozn. 14), s. 143. – Více o vlašských umělcích pojednává kapitola 4 *Hranice v kontextu moravské renesanční architektury*.

¹⁶⁸ Christel (pozn. 150), s. 27.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 27.

¹⁷⁰ Viz katalogové heslo 5. 4 *Měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 20 (Čaputův dům)*

sloupy vznikla dříve již v osmdesátých letech 16. století a nadstavec mohl být měněn v souvislosti se změnami majitelů panství [47]. Tato teorie není plně podložena, kvůli stavu zachování portálu a množství restaurátorských zásahů.

3. 4 Měšťanská architektura

Pro Hranice byla třetí čtvrtina 16. století úspěšná doba a město se velmi rozvíjelo po hospodářské i stavební stránce. Úspěšné období reflektovala i samospráva a městská rada nechala vystavět novou věž radnice [62–63], původní byla nižší a dřevěná.¹⁷¹ Věž byla dokončena v roce 1571 a stala se dominantou města. To je patrné i na nejstarší dochované vedutě města Hranice na dřevorytu Jana Willenbergera [1].¹⁷² Radniční věž se nachází zhruba v polovině veduty. Napravo se tyčí věž farního kostela, dnes již neexistujícího [8]. Vlevo je vyobrazen zámek. Na vedutě tvoří další vertikální dominanty také věže dvou městských bran Drahotušské a Horní brány.

Stejně tak panstvo vylepšovalo svoje sídlo, nabyl v druhé polovině 16. století vzhled celého města na vznešenosti. Přispěl k tomu i fakt, že se Hranice staly sídelním městem šlechty. I měšťané toužili po komfortních a reprezentativních domech. Ve velkém se přestavovaly staré měšťanské domy, které v té době mohly být ještě částečně dřevěné, do podoby zděných v moderní stylu renesance. Urbanistické rozložení městského jádra se neměnilo, domům zůstaly gotické parcely.

Domy bývaly dvojtraktové nebo trojtraktové. Na užších parcelách měly v přízemí přístup do dvora tunelovitými chodbami a trojtraktové byly mázhausového typu se schodištěm do patra a průjezdem do dvora. V přízemí se nacházel obvykle krám, vstupní síň a zadní komora. V patře byly obytné místnosti, uprostřed u schodiště měly komoru, kuchyň nebo jiné menší prostory.¹⁷³ Všechny domy v ulicích a na náměstí měly předsazené průčelí na pilířích, a tím vznikal krytý parter podloubí.¹⁷⁴ Podloubí dnes mají pouze domy na Radniční [17–18] a Zámecké ulici [19–20] a dům č. p. 728 v Janáčkově ulici [23–24]. Na náměstí se od počátku 19. století loubí zadržovalo, aby se rozšířily

¹⁷¹ Věž radnice má na makovici praporec s letopočtem 1571. Viz Hosák – Indra – Jašková (pozn. 15), s. 88.

¹⁷² Jan Willenberg (1571–1613), Zrcadlo Slavného Markrabství Moravského, 1593, dřevořez.

¹⁷³ [SK] Slavomíra Kašpárková, Měšťanské domy, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 153.

¹⁷⁴ Miroslav Plaček, Hranice (okres Přerov), in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 149.

obchodní prostory. Původní konstrukce a portály vedoucí z loubí do domů jsou v mnohých budovách stále patrné jako například v domě č. p. 11 [88–91]. Vzhled Masarykova náměstí s podloubím se dochoval zachycený na fotografiích, které má k dispozici Muzeum a Galerie Hranice [9–10].

Nejhonosnější měšťanské domy se stavěly okolo tržiště (dnešní Masarykovo náměstí) v samém centru města [9–12, 14–15]. Některé domy na náměstí dokonce vlastnily šlechtické rody a ty patřily k okázalejším. Například dům s č. p. 93 patřil rodu Chorynských z Ledské a dům č. p. 5 pánům z Petřvaldu.¹⁷⁵ Zajímavý stavební vývoj má dům na nároží Masarykova náměstí a Svatoplukovy ulice nazývaný Pernštejnský [16]. Vznikl spojením dvou měšťanských domů č. p. 76 a 77. Ke sloučení domů došlo po roce 1810, kvůli rozšíření prostor Krajského úřadu Přerovského kraje, který původně sídlil jen v nárožním domě.¹⁷⁶ Dům č. p. 77 mohl patřit Pernštejnům do roku 1523, což by mohlo potvrzovat i svědectví Josefa Heřmana Agapita Gallaše, že se v interiéru nacházel kamenný znak Pernštejnů.¹⁷⁷ Vilém z Pernštejna podle korespondence trpěl dnou a dával přednost pohodlí měšťanského domu.¹⁷⁸

Měšťanský dům č. p. 76 měl podle Gallašova svědectví figurativní sgrafitovou výzdobu, která představovala rytíře ve zdroji se znakem rodu Posadovských z Posadova na hrudi.¹⁷⁹ Bohumír Indra vyvrátil teorii Josefa Heřmana Agapita Gallaše, o tom že dům patřil právě tomuto rodu. Posadovští vlastnili po celé 16. století dům v Janáčkově ulici. Sgrafita domu č. p. 76 na náměstí se nedochovala a v polovině 16. století dům již vlastnil měšťan Martin Žídek.¹⁸⁰ Z toho lze usoudit, že rod Posadovských dům č. p. 76 nevlastnil a Josef Heřman Agapit Gallaš chybně interpretoval erbovní štít.

Je více než pravděpodobné, že v celém městě byla většina domů zdobených sgrafitem. V Hranicích jsou písemně doloženi malíři, kteří umění sgrafita ovládali, a to otec a syn Červenkoví, jejichž dům s částečně dochovanou sgrafitovou výzdobou stojí na předměstí Hranic [97–99]. Tato kapitola stavbu podrobně představí níže. Podle citátu z deníku ceremoniáře kardinála Enrica Caetana, který navštívil Hranice roku 1597, byly

¹⁷⁵ Plaček (pozn. 29), s. 22.

¹⁷⁶ Viz Indra (pozn. 16), s. 163.

¹⁷⁷ Ibidem, s. 161.

¹⁷⁸ Ibidem, s. 161.

¹⁷⁹ Sgrafita byla objevena v roce 1810 při přestavbě domu na úřad. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 89.

¹⁸⁰ Viz Indra (pozn. 16), s. 164.

všechny domy na náměstí „malované“.¹⁸¹ To mohlo značit, jak výzdobu technickou sgrafita, nebo i fresky či secca.

Měšťané své domy taktéž zdobili architektonickou sochařskou a docházelo k tomu převážně v osmdesátých letech 16. století a později. Domy v Hranicích také mívaly zdobené fasády kamennými reliéfními deskami například dům č. p. 20 [76], jistě reliéfy byly na vícero stavbách v jádru města, ale žádný se nezachoval.¹⁸² Do současnosti se dochovalo jen několik portálů na měšťanských domech. Většina jich byla zničena při zazdívání loubí a přestavbách obchodních prostor v přízemí.

Přepychový kamenný portál [77–81] se dochoval na městském paláci č. p. 20 [76], který nechal vytvořit majitel Ondřej Čaputa. Tento dům má totiž zachované loubí a vyhnul se radikálním přestavbám. Další příklady portálů jsou mnohem jednoduššího rázu. Dům č. 11 na Masarykově náměstí má sice zazděné loubí [88–91], ale dochovalo se ostění portálu s jednoduchým dekorováním perlovcem v prostoru současné prodejny [90–91].¹⁸³

Ještě do roku 1965 měl kamenný portál dům č. p. 3 na Pernštejnském náměstí [22].¹⁸⁴ Portál, v té době již památkově chráněný, byl bezdůvodně zničen při výměně dveří. Podle Bohumíra Indry šlo o velmi cenný raně renesanční portál ze dvacátých let 16. století, nejstarší ukázkou kamenosochařského dekoru na měšťanských domech v Hranicích. Nedochovala se ani žádná fotografie portálu.¹⁸⁵ Indra zmiňuje, že se v soukromém vlastnictví dochoval erbovní štítek z portálu, na kterém byly vyobrazeny soukenické nůžky, pravděpodobně šlo v době vzniku o cechovní dům s herberkem.¹⁸⁶

Zajímavým příkladem architektury s dochovaným kamenným ostěním portálu je měšťanský dům č. p. 103 v Zámecké ulici [20]. Jednopatrový dům má prolomené dva oblouky loubí, dispozičně dvoutraktový s velkorysým mázhauzem. Vstupní portál z loubí do mázhauzu má plasticky zdobené ostění jednoduchým profilovaným žlábkováním

¹⁸¹ „Celé město je vystavěno z vápna a kamenů, má hezké a čisté náměstí a všechny domy malované po celé délce s podloubím jako v Bologni, a tak tomu bylo také po celém městě. Co však vše kazilo, byla skutečnost, že tu byli heretici, luteráni neboli evangelíci“ Viz Indra (pozn. 16), s. 11.

¹⁸² Čaputův dům měl takovéto reliéfy podle Gallašova svědectví. Viz 5. 4 Měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 20 (Čaputův dům).

¹⁸³ Viz katalogové heslo 5. 5 Měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 11.

¹⁸⁴ Viz Indra (pozn. 14), s. 143.

¹⁸⁵ Viz Indra (pozn. 16), s. 41.

¹⁸⁶ Ibidem, s. 41.

vybíhající v dolní části do plného hranolovitého profilu a vytesán je z nesoudržného drolivého pískovce, který utrpěl zvětráním.¹⁸⁷ Kvůli nekvalitnímu kameni se portál zachoval ve špatném stavu.

Janáčkova ulice (dříve Židovská) měla v 16. stoletím podobnou zástavbu měšťanských domů s loubím jako zbytek města, dodnes se dochoval pouze měšťanský dům č. p. 728 [13]. Tato ulice se stala jádrem židovské obce hranické, která postupně vnikala v první polovině 17. století. Obec zahrnovala celkem 17 domů, které židé koupili od křesťanů.¹⁸⁸ V 18. století byly všechny domy zděné, kryté šindelem a měly podloubí.¹⁸⁹ Dva domy byly dvoupatrové, ostatní jednopatrové. V padesátých letech 20. století se většina původních domů s renesančním jádrem v Židovské ulici nacházela v tristním stavu a byly zbořeny.¹⁹⁰ Jediný dochovaný dům č. p. 728 [23–24] pochází z druhé poloviny 16. století, na jeho parcelu směrem k hradbám byla později přistavěna synagoga a samotný měšťanský dům sloužil jako radnice židovské obce. V přízemí se dochovaly čtyři oblouky loubí a v pravé části domu je situován průchod k synagoze a k hradbám.

Rozvoj Hranic v době renesance probíhal i za městskými hradbami, protože městské jádro představovalo omezené možnosti stavebního rozmachu. Na předměstí se zachovalo ze 16. století opravdu málo, protože oblast před hradbami více trpěla během válečných konfliktů a také byla dějištěm rozvoje za průmyslové revoluce a následujících stoletích. Z měšťanských staveb na předměstí stojí za zmínku dvě budovy. Prvním z nich je předměstský dvůr, který vlastnil Ondřej Čaputa, majitel velkolepého měšťanského domu na náměstí.¹⁹¹ Z renesanční doby se dochoval pouze místní název „Čaputův dvůr“ a snad půdorys ve tvaru písmene U. Současná budova s č. p. 286 se dnes nachází na ulici Komenského a byla postavena na přelomu 18. a 19. století, ale je důležitou ukázkou urbanistické koncepce předměstí.¹⁹²

¹⁸⁷ Portál byl před restaurováním zalíčen několika vrstev vápenných nátěrů. Pravděpodobně se pod bílým nátěrem dochovaly fragmenty šedomodrého monochromního nátěru. Viz Ladislav Werkmann, *Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Portál měšťanského domu č.p. 103 v Zámecké ulici č.o. 14 v Hranicích na Moravě*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura RP-0239, Olomouc 2007.

¹⁸⁸ Viz Indra (pozn. 16), s. 274.

¹⁸⁹ Václav Bednář – Tomáš Prsopěch, *Židé na Hranicku*, Hranice 2007.

<http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>, vyhledáno 21. 11. 2022.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Bohumír Indra, *Dům a dvůr Čaputovský, Záhorská kronika XV*, 1932 s.21–24.

¹⁹² RK [Radmila Kokaislová], 13881/8-436 Předměstský dům, in: Orálková, (pozn. 34), s. 119.

Dalším velmi zajímavým příkladem je dům č. p. 265 na ulici Hřbitovní pocházející ze druhé poloviny 16. století [97–99]. Jde o jednoduchý přízemní městský dům stojící na obdélném půdorysu na nároží ulic Komenského a Hřbitovní. Střechu má sedlovou s polovalbou. Důležitý je hlavně proto, že se na jeho fasádě dochovaly fragmenty sgrafitové výzdoby datované letopočtem 1583 [98]. Autorem sgrafit je majitel domu Jan Červenka Turnovský, který dům koupil v roce 1574.¹⁹³ Byl to malíř, sgrafitář a příslušník Jednoty bratrské. Také byl literárně činný. Napsal několik písni pro bratský kancionál, spis o alchymii a malířství.¹⁹⁴ Jeho syn Jan taktéž pracoval v Hranicích jako malíř a sgrafitář.¹⁹⁵

Sgrafita tvořila iluzivní architektonický rámeček doplněný o figurativní vyobrazení. Na počátku 19. století víme díky Josefu Heřmanu Agapitu Gallašovi, že sgrafita byla dochována ve větším rozsahu včetně figurativních námětů s biblickými náměty. Jedna Gallašova kresba zachycovala výjev Adama a Evy u stromu poznání.¹⁹⁶ Největší část dnešního torza sgrafit představuje vlys s vegetabilní akantovou rozvilinou a medailony s bustami. Vlys dosedá na iluzivní pilastry s kompozitními hlavicemi [97]. Na průčelí domu směrem do ulice Komenského je dochovaná bohatě profilovaná korunní římsa, pod ní se taktéž nachází sgrafitový vlys. Uprostřed vlysu je okenní šambrána se segmentovým záklenkem [98], jehož vrchol zdobí medailon s korunovanou hlavou a letopočtem 1583. Dále šambránu dekoruje rollwerk s akantem a protiváhu medailonu nahoře tvoří lví hlava. Na nároží je iluzivní pilastr a nad ním ve vlysu medailon s mužskou hlavou se třemi tvářemi. Vpravo od hlavice nárožního pilastru se dochovala rollwerková kartuše s citátem žalmů [99]. Vlevo na průčelí se dochoval malý fragment kartuše s textem, což svědčí o osově symetrickém rozvržení sgrafitové výzdoby. Výběr ikonografie svědčil o autorově konfesní příslušnosti k Jednotě bratrské. Ve starší literatuře byl dům mylně označen za bratskou školu.

¹⁹³ Samek (pozn. 17), s. 557.

¹⁹⁴ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 95.

¹⁹⁵ Ibidem, s. 89.

¹⁹⁶ Obrazová příloha 22. a) *Část zničené sgrafitové výzdoby domu čp. 265, jak ji viděl Josef Heřman Agapit Gallaš v r. 1818.* Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15).

3. 5 Náboženství a renesanční architektura

Církevní stavby ze 16. století v Hranicích jsou soustředěny na předměstí. Ve městě do začátku třicetileté války převládalo protestantské vyznání a působila zde i Jednota bratrská. Konfesní příslušnost stavebníků se podepsala na výzdobě architektury. Raným příkladem je nápis na kamenném portálu hranické radnice z roku 1544 [66–72], který v překladu zní *Slovo páně zůstává na věky*, což je heslo spojované s radikální reformací a luteránstvím.¹⁹⁷ K těmto myšlenkovým proudům měl blízko tehdejší majitel panství Jan z Pernštejna.¹⁹⁸ Nápis významově doplňují dva štítonoši: rytíř [69] a divý muž [70]. Představují kontrast mezi umírněností a křesťanskými ctnostmi a jejich opakem je divokost pohanství, jenž ztělesňuje divý muž.

Další příklady měšťanské architektury s náboženským podtextem máme z osmdesátých let 16. století. Jedním z nich jsou fragmenty sgrafitové výzdoby z roku 1583 na domu č. p. 265 na Hřbitovní ulici s citáty žalmů a nedochovanými biblickými figurálními výjevy [97–99]. Následující doklad konfesního odkazu na domech měšťanů nalezneme na kamenném portálu Čaputova domu č. p. 20 na Masarykově náměstí ze stejného roku [78–81]. Na tomto velkoryse kamenicky provedeném portálu je taktéž vytesáno protestantské heslo *Verbvm domini manet in aeternvm* [78].¹⁹⁹ V 16. století hrálo náboženské vyznání v životě měšťanů důležitou roli, proto ho vyjadřovali ve výzdobě fasád svých domů.

V Hranicích působila i Jednota bratrská. Její příslušníci nesměli bydlet vně městských hradeb, usazovali se na předměstí a byli to většinou řemeslníci. Stavební aktivita bratří tedy směřovala za hradby, ale byli úzce propojeni s městem Hranice. Již Vilém z Pernštejna nad nimi držel ochranou ruku,²⁰⁰ ale největšího rozmachu a podporu zažila Jednota bratrská za Anny Kropáčové z Nevědomí v letech 1572–1585. Anna a její manželé byli přívrženci radikální reformace a pravděpodobně členy Jednoty bratské

¹⁹⁷ Petr Čehovský, Die Devise *Verbvm domini manet in aeternvm* und die Konfessionalisierung der Architektur Niederösterreichs und Mährens im 16. Jahrhundert, *Umění* LXVIII, 2020, s. 74.

¹⁹⁸ *Ibidem*, 74.

¹⁹⁹ Podrobný popis portálu je v katalogovém hesle 5. 4 *Měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 20 (Čaputův dům)*.

²⁰⁰ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 56.

a za jejich vlády získala Jednota mnohá privilegia.²⁰¹ V Hranicích působil jako správce místního sboru významný a literárně činný kněz Jiří Strejc.²⁰²

Jednota bratrská měla svůj sbor u řeky Veličky na nynějším Šromově náměstí. Na jeho místě dnes stojí kostel Československé církve evangelické [100]. V roce 1596 bratři sbor rozšířili, autorem přestavby byl stavitel Martin František Vlach.²⁰³ Ale za bojů třicetileté války utrpělo celé předměstí, včetně budovy sboru, který byl poškozen požárem.²⁰⁴ Hranice připadly rodu Ditrichštejnů a po válce začala rekatolizace. Na místě bratského sboru byl postaven v letech 1668–1669 katolický kostel sv. Šebestiána, ten byl ale již v roce 1786 zrušen a předělán na skladiště soli.²⁰⁵ V roce 1923 byl vrácen Českobratrské církvi, rekonstruován a od té doby slouží zase jako modlitebna.²⁰⁶ Nelze vyloučit, že současná barokní stavba modlitebny má renesanční základy nebo částečně renesanční zdivo. V současné době probíhá rekonstrukce objektu, která by mohla tuto otázku objasnit.

Před tím, než bratři dostali privilegia v druhé polovině 16. století, nesměli být pohřbívání na městských hřbitovech a je doloženo z písemných pramenů několik bratských pohřbů u kostela Narození Panny Marie, tzv. Kostelíčku.²⁰⁷

Tento kostel, který se nachází pod Hluzovským kopcem, představuje významnou architektonickou památku [92–96]. Neznáme jeho podobu na přelomu 15. a 16. století, v době pohřbů příslušníků Jednoty bratské. Současná stavba pochází z roku 1595, což je letopočet uvedený na kamenném kříži v závěru kostela [95]. Stavbu provedl taktéž italský mistr Martin František Vlach a financoval ji významný hranický občan a stavebník Ondřej Čaputa, který svou víru reprezentoval i na portálu svého domu na náměstí, jak bylo zmíněno výše.²⁰⁸

²⁰¹ Bratři mohli udržovat svoje majetky svobodně bez daní, platů a robot. Svobodně mohli pohřbívát na hřbitovní zahradě v dnešní Hřbitovní ulici. Mohli vyučovat děti v bratském domě. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 92–93.

²⁰² V Hranicích působil v letech 1567–1595. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 95.

²⁰³ Viz Indra (pozn. 14), s. 143.

²⁰⁴ Nebeský (pozn. 38), s. 54.

²⁰⁵ Ibidem, s. 54.

²⁰⁶ Nebeský (pozn. 38), s. 55.

²⁰⁷ Doložené pohřby: 1492 bratr Vít, 1511 správce hranického sboru Šimon Hranický (měl spory s utrakvistickým farářem Tomášem z Lipníku). Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 56.

²⁰⁸ Více se stavebnímu vývoji a datování vzniku věnuje katalogové heslo 5. 6 *Kostel Narození Panny Marie zv. Kostelíček*.

Kostel Narození Panny Marie nepůsobí na první pohled jako architektura z doby renesance. Kostelíček reprezentuje fenomén tzv. pogotického umění v renesanci. Šlo o konzervativní přežívání starých forem a historizující konformismus.²⁰⁹ Tento jev charakterizuje většinu sakrální architektury, která vznikla v 16. století, kdy souběžně s renesanční profánní architekturou, byly tyto stavby gotických forem.

Kostelíček se nachází ve hřbitovním areálu, kde je renesanční tvarosloví použito jenom na hlavní bráně [92]. Ohradní kamenná zeď s renesanční branou pravděpodobně pochází z doby okolo roku 1592 jako samotný kostelíček. Renesanční brána má vjezd s půlkruhovým záklenkem, který je lemován dvěma pilastry. Archivolta je profilovaná a římsa nad ní dosedá na bocích na dva ozdobné krakorce. Brána vrcholí atikou s lisenovými rámci a čtyřmi vpadlými poli. Na atiku dosedá rozeklaný trojúhelníkový štít lemovaný dvěma obelisky. Výzdoba brány je provedena jednoduchými a tektonickými prvky, bez výraznějšího zdobení. Ohradní zeď je kryta pálenými taškami a hřebenovkami a vnitřně ozdobena čtrnácti kapličkami.

²⁰⁹[OJ] Ondřej Jakubec, heslo pogotické umění in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 602–603.

4 Hranice v kontextu moravské renesanční architektury

Následující kapitola si klade za cíl najít analogie k charakteristickým památkám hranické renesance. Tím dokázat, že Hranice jsou významnou památkou a v rámci Moravy mají místo v dějinách architektury 16. století.

Renesance začala do Hranic pronikat v době, kdy město vlastnil Pernštejnský rod. Pernštejnové vlastnili na Moravě rozsáhlé pozemky: Pernštejn, Velké Meziříčí, Třebíč, Hrušovany, Židlochovice, Plumlov, Prostějov, Tovačov, Helfštýn a mezi lety 1547–1548 i Valašské Meziříčí, Rožnov a Vsetín.²¹⁰ Jan z Pernštejna spolu s olomouckým biskupem Stanislavem Thurzem byli vůdčími osobnostmi. Díky jejich stavebním hutím se na Moravě v první polovině 16. století ukotvila kontinuita nového italianizujícího renesančního slohu.²¹¹ Již na přelomu 15. a 16. století před příchodem italských mistrů existoval i domácí smíšený styl odpovídající citění místních umělců, který přinášeli řemeslníci z Krakova a Vratislavi.²¹²

Hranice se octily v centru renesančního dění na Moravě jako pernštejnské panství. Nejdůležitější dochovanou památkou z této doby je bezesporu radnice, a to konkrétně její sál v přízemí [64–65] a portál [66–72]. Klenba poradního sálu s žebry z cihlových tvarovek představuje ještě přetrvávající pozdní gotiku a je datovaná do roku 1528 [65]. Podobnou klenbu jen o něco mladší nalezneme v synagoze v nedalekém Lipníku nad Bečvou.²¹³ Naopak portál z roku 1544 dokládá, že již v první polovině 16. století renesanční tvarosloví na Moravě zdomácnělo.²¹⁴

Portál hranické radnice je stylově příbuzný s terakotovým ostěním a portálem jižního křídla z roku 1538 v pardubickém zámku.²¹⁵ Vlivy zprostředkoval portál radnice v pernštejnském Prostějově z roku 1538. Stejnou stylovou vrstvu dokládá ornament použitý na bočních pilířích. Současně se na portálu radnice v Hranicích objevuje vliv olomouckého radničního portálu. Portál radnice v Olomouci má na sobě sice letopočet

²¹⁰ V Čechách Pernštejnové vlastnili Pardubice, Potštejn, Kladsko, Náchod, Nové Město nad Metují, Chlumeck nad Cidlinou, Nový Bydžov, Lanškroun a Lanšperk. Viz Vorel (pozn. 109), s. 19.

²¹¹ Viz Maliva (pozn. 156), s. 43.

²¹² Ibidem, s. 43.

²¹³ Indra (pozn. 14), s. 130.

²¹⁴ Viz Maliva (pozn. 156), s. 46.

²¹⁵ Vladimír Hrubý, *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491–1548. Malířství a sochařství*, Pardubice 2003, s. 98, 141.

1564, ale badatelé se již delší dobu přiklání k názoru, že je tato část jen vložená a vznik portálu spadá do třicátých let 16. století.²¹⁶ Na olomouckém portálu jsou patrné saské vlivy a také tvarová příbuznost s portálem vratislavské radnice, tyto vlivy jsou patrné i na portálu radnice v Hranicích.²¹⁷ Z olomoucké radnice mohl být převzat také trend hlavního vstupu v prvním patře s kamenosochařským portálem, který byl přístupný z otevřené lodžie s venkovním schodištěm. Původní lodžii prvního patra radnice zachycuje archivní fotografie [75].²¹⁸ Portál hranické radnice pravděpodobně vyhotovili místní umělci, průměrné až nižší kvality a pracovali podle vzorů. Kameník asi působil na dalších pernštejnských stavbách.²¹⁹

Zbylé období renesance v Hranicích bylo poznamenáno častým střídáním majitelů panství. Ústřední stavbou hranické architektury byl zámek [25–52], jehož stavební historie zabírá téměř celou druhou polovinu 16. století až do začátku třicetileté války. K zámku se váže mnoho analogií, kterého řadí mezi nejvýznamnější památky fenoménu arkádových zámků v Českých zemích. Zámky se vyznačovaly skládáním místností do tvaru, aby ústily do nádvoří chodby.²²⁰ Stavby vychází z typu italského paláce Sebastinana Serlia „*palazzo in modo di fortezza*“.²²¹ Veškerá výzdoba je soustředěna do interiéru zámku a zvenku má působit blokově jako pevnost. Nádvoří odhmotňují otevřené oblouky arkád. V českých zemích je typické, že arkády jsou aspoň na třech stěnách nádvoří. V Čechách a na Moravě nenalezneme případ zámku, kde by byly všechny čtyři stěny nádvoří stejné, vždy je jedna nějakým způsobem redukována, nebo nahrazena ohradní zdí, například zámky v Račicích, Ostrohu a Ivanovicích na Hané.²²² Typ otevřeného půdorysu zámku s třemi křídly vychází spíše z francouzských vzorů a stal se v Českých zemích populární.²²³

²¹⁶ Dobroslav Líbal, Mistr portálu olomoucké radnice, *Historická Olomouc a její současné problémy*. IV, Olomouc 1983, s. 150. – Olomoucké a vratislavské prostřední bylo provázáno. Viz Petr Čehovský, Portál olomoucké radnice a umění rané renesance ve Slezsku, *Vlastivědný věstník moravský*, 2020, č. 2, s. 108–115.

²¹⁷ [IK–HR] Irena Kubešová – Helena Richterová, Radnice, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 153.

²¹⁸ Podrobný stavební vývoj radnice. Viz katalogové heslo 5. 3 *Radnice*.

²¹⁹ Ivo Hlobil – Eduard Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 189–190.

²²⁰ Ivan Prokop Muchka, *Deset století architektury. Architektura renesanční*, Praha 2001, s. 35.

²²¹ [JPM] Ivan Prokop Muchka, Maniera italica: arkády českých a moravských zámků, in: Tařana Petrasová – Rostislav Švácha (edd.), *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*, Praha 2017, s. 384.

²²² Kromě zámku ve Staré Vsi, ale zde jen ve velmi redukované podobě. Viz Jarmila Krčálová, *Renesanční architektura v Čechách a na Moravě*, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*. Praha 1989, s. 22.

²²³ Bialostocki (pozn. 148), s. 77.

Otevřené chodby arkád byl pouhý trend přejímaný z italského prostředí, který nebyl pro podnebí českých zemí příhodný, což dosvědčuje i osud hranických arkád. Byly značně poškozeny při jejich zazdívání z utilitárních důvodů.

Zámek v Hranicích má v koncepci arkádového nádvoří hned několik unikátností. Jednou z nich je použití bosovaných pilířů v přízemí a jejich subtilnějších verzí v prvním patře [28]. Obě tyto patra mají také bosované oblouky arkád. Arkády druhého patra nesou toskánské sloupy. Tento prvek představuje odklon od obvyklých vzorů řádové architektury a ukazuje na manýristické zacházení s tektonickými prvky.

Analogii k použití pilířů v arkádách v přízemí v kombinaci s toskánskými sloupy ve vyšších patrech jsou zámky v Ivanovicích na Hané.²²⁴ Arkády nesené bosovanými pilíři se objevují také v Bruntále, Branné-Kolštejně a Rudě nad Moravou. Bosáž na obloucích se objevuje ve Velkých Losinách. Použití prostších tektonických a plastických prvků představuje vlivy severské renesance Dolního Slezska.²²⁵ Tyto prvky pomáhají datovat vznik tří křídel hranického zámku do osmdesátých až devadesátých let 16. století a iniciativu ke vzniku s druhým manželem Anny Kropáčové Janem ml. ze Žerotína. Na arkádách jsou patrné severské vlivy, například bosování pilířů v přízemí podobně jako na jiných Žerotínských stavbách.²²⁶ Budování arkád v Hranicích pokračovalo za pánů z Kunovic. Tento rod vlastnil také zámek v Uherském Ostrohu, který má podobné řešení nádvoří: v přízemí bosované oblouky a pilíře, v prvním a druhém patře toskánské sloupy.²²⁷ Na zámku v Ostrohu pravděpodobně mohl pracovat stejný architekt jako na hranickém zámku.²²⁸

Jiným příkladem zámku, který má bosované pilíře i ve vyšších patrech mimo přízemí, je zámek v Branné-Kolštejně. Kolštejnský zámek má pilíře v obou patrech na přístavbě Černé věže.²²⁹ Ostatních křídlech tohoto zámku nesou arkády v prvním patře sloupy. Hmotově a půdorysně se výrazně liší od hranického zámku. Nejvýraznější

²²⁴ Eva Šamánková, *Architektura české renesance*, Praha 1961, s. 89.

²²⁵ Plaček (pozn. 22), s. 59–60. – Christel (pozn. 150), s. 31.

²²⁶ Plaček (pozn. 29), s. 45.

²²⁷ *Ibidem*, s. 45.

²²⁸ Šamánková (pozn. 224), s. 89.

²²⁹ Tato přístavba je datovaná do období Hanuše z Petřvaldu, který také přestavěl zámek v Račicích a vybudoval nové sídlo v Petřvaldu. Viz Josef Faltičko, *Panství Kolštejn (Branná) 1313–1621* (diplomní práce), Katedra filozofie FF UP, Olomouc 2020, s. 92. – Předchozí stavební fáze zámku na Kolštejně probíhaly za pánů z Žerotína.

moravský příklad použití bosování na arkádách představuje zámek v Moravské Třebové, zde jsou ale jasné vlivy italského manýrismu a nikoliv severské.²³⁰ Prvky hranických arkád jsou v porovnání s moravskotřebovským zámekem mnohem jednodušší, a to Hranice směřuje spíše k severským vlivům.

Další ojedinělostí hranického zámku je koncept severního křídla [29–32], které přistavěl Zdeněk Žampach z Potštejna, jež byl majitelem hranického panství v letech 1595–1609. Původní plán bylo propojení bočních křídel otevřeným koridorem. Od tohoto záměru se ale v průběhu stavby ustoupilo a vzniklo zcela unikátní řešení bez přímých analogií: přízemí zcela otevřené a patro ze severu zazděné, otevřené pouze stranou do nádvoří. Částečnou analogii v původním záměru můžeme najít v ochozech v Telči a Uherčicích, avšak zde jsou oboustranně otevřené.²³¹ Bližší analogii může představovat severní křídlo zámku v Bučovicích, které taktéž nemá žádné obytné místnosti, je ze severu zazděné a arkády mají pouze funkci spojovací.²³² Rovněž zámek v Litomyšli má severní křídlo redukováné na propojovací funkci s otevřenou arkádou z obou stran v druhém patře. Inspirace k této poklasické koncepci paláců může být v janovské architektuře.²³³ Litomyšlský zámek má taktéž bosované pilíře a oblouky v přízemí, stejně jako hranický zámek. Kamenosochařská výzdoba sloupů v patře severního křídla hranického zámku je blízká výzdobě náhrobku dcery stavebníka Zdeňka Žampacha Anny Sidonie z Potštejna z roku 1605.²³⁴ Osmibokou věž na nároží [26], která vznikla za Zdeňka Žampacha, má také zámek ve Velkých Losinách.²³⁵

Portálu zámku v Hranicích [46–48] je stylově příbuzný portálu menšího měřítka na sakrální stavbě farního kostela Povýšení sv. Kříže v nedalekých Hustopečích nad Bečvou. Ten se jeví jako práce odvozená od hranického zámeckého portálu provedena s menší uměleckou citlivostí.²³⁶ Kostel je spojován s Viktorinem ze Žerotína (1597–1611). Štít s letopočtem 1611 nepotvrzuje stáří portálu, mohl být doplněn později.²³⁷ Ohledně datace portálu se opakuje podobná situace jako se zámeckým portálem

²³⁰ Šamánková (pozn. 224), s. 90.

²³¹ Plaček (pozn. 22), s. 60.

²³² Ibidem, s. 60.

²³³ Václav Mencl, *Renesanční a barokní zámek v českých zemích*, Praha 2021, s. 30.

²³⁴ Christel (pozn. 150), s. 32.

²³⁵ Plaček (pozn. 22), s. 62.

²³⁶ Maliva (pozn. 156), s. 46.

²³⁷ Ibidem, s. 48.

v Hranicích, velká kamenosochařská díla mohla vznikat na etapy. Portál kostela v Hustopečích nad Bečvou má odlišné polosloupky s kanelovanými dřívky a s vloženými píšťalami. Shodné použití vegetabilní rozviliny, perlovce, zubořezu, maskaronů a polopostav ve cvikelech, které na kostelním portálu mají rybí ocasy. Portál mohl být dílem některého kameníka usazeného v Hranicích a zámecký portál posloužil jako předloha.²³⁸

Korintské polosloupky edikulového portálu hranického zámku mají analogii ve výzdobě krbu na zámku v Račicích, který pochází z období okolo roku 1590.²³⁹ Typově obdobné edikulové portály s ornamentální zdobností a stejné doby vzniku pozdního 16. století mají zámek Dívčí Hrad v okrese Bruntál a vstupní portál zámku Třemešku z roku 1587 v okrese Šumperk.²⁴⁰ Portál v Třemešku je oproti Hranicím velkolepější, místo sloupů lemují portál celofigurální portréty objednavatelů a oplývá výjimečnou kvalitou zpracování a dochování. Obdobně kompozičně řešené portály měly i městské paláce ve větších městech například Hauenschildův palác v Olomouci (okolo 1583), dům Serenyiů v Brně.²⁴¹

V Hranicích jsou písemně doloženi stavitelé a kameníci, kteří pocházeli z italského prostředí. Město tedy mohlo mít přímé návaznosti na italské vzory. Vlašští umělci působící v Hranicích pravděpodobně patřili k průměru. V osmdesátých letech 16. století žili v Hranicích dva vlašští stavitelé: mistr Martin František Vlach a Hans Knaur Vlach.²⁴² Martin František Vlach se podílel na výstavbě dvou sakrálních staveb v devadesátých letech: sboru Jednoty bratské a kostela Narození Panny Marie. V roce 1601 jsou v písemných pramenech zmiňovány čtyři vlašští zedničtí mistři.²⁴³ Do roku 1617 žil v Hranicích zednický mistr Antonín Targa Vlach, který se v tom roce přestěhoval do Bílovce. O jeho stavební činnosti nejsou známy podobnosti.²⁴⁴

²³⁸ Viz Christel (pozn. 150), s. 27–28. – Lze předpokládat, že to dílem spíše kameníka z Valašského Meziříčí, kteří pracovali na Zámku v Hustopečích nad Bečvou. Viz Indra (pozn. 14), s. 141.

²³⁹ Plaček (pozn. 22), s. 169.

²⁴⁰ Ibidem, s. 58.

²⁴¹ Christel (pozn. 150), s. 27.

²⁴² Viz Indra (pozn. 14), s. 143.

²⁴³ Hans Vlach z Meziříčí, Lukáš Vlach z Potštátu, Benedikta a Matyáš Vlachové. Viz Indra (pozn. 14), s. 143.

²⁴⁴ Viz Indra (pozn. 14), s. 138.

Vlašský stavitel byl autorem stavby Kostelíčka [93–96], která se dá stylově charakterizovat jako pogotická. U sakrálních staveb bylo běžné používat archaické tvarosloví odkazující ke středověku a na světských stavbách vítězily renesanční formy.²⁴⁵ Použití pogotických prvků u církevních protestantských staveb na konci 16. století můžeme najít na luteránském kostele v Lipníku nad Bečvou.²⁴⁶

Hranice mají vývojově mnoho společného s dalšími městy v Pobečví a spolu s Přerovem a Lipníkem nad Bečvou tvoří charakteristikou výstavbu této oblasti. Ve všech třech městech se částečně dochovaly i renesanční měšťanské domy. Nejvýznamnější dochovanou památkou měšťanské architektury Hranic je nepochybeně portál Čaputova domu č. p. 20 na Masarykově náměstí [77–81]. K němu můžeme nalézt analogii v nejhonosnějším domě dochovaném v Přerově na Horním náměstí.²⁴⁷ To je dům č. p. 31 nazývaný Korvínský. Dům má zachované kamenosochařsky zdobené šambrány dvou oken v přízemí a portál. Vegetabilní dekor oblouku portálu a postranních pilastrů se blíže podobá motivům na portálu Čaputova domu v Hranicích. Taktéž je shodně použita akantová rozvilina ve cviklech [80].

Další analogickou linku, která může spojit architekturu Hranic s jinými městy, tvoří odkazy na protestantskou víru. V Hranicích se vyskytují epigrafické památky na architektuře obsahující protestantské heslo *Slovo páně zůstává na věky*. Například se tato devíza objevuje na portálu radnice [67] a Čaputova domu [78], blíže se konfesními odkazy zabývá podkapitola 3. 5 *Náboženství a renesanční architektura*. Stejný nápis se nachází v Litovli na Langově domě, který stojí na nároží náměstí Přemysla Otakara a Masarykovy ulice.²⁴⁸ Dům byl postaven v roce 1542 a z téhož roku pochází i nápisová deska, dnes umístěna na jeho dvorní fasádě, která mimo jiné obsahuje i toto protestantské heslo.²⁴⁹

²⁴⁵ Jakubec (pozn. 209), s. 602–603.

²⁴⁶ Nebeský (pozn. 39), s. 17.

²⁴⁷ [RK] Radmila Kokaislová, 34372/8-535 Měšťanský dům, in: Orálková (pozn. 34), s. 324–325. – Žaneta Kimlová, *Renesanční architektura města Přerova (magisterská diplomová práce)*, Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2018, s. 37.

²⁴⁸ Článek taktéž zmiňuje analogické epigrafické památky z Dolního Rakouska. Viz Čehovský (pozn. 197), s. 72–73.

²⁴⁹ *Ibidem*, s. 72.

5 Katalog renesančních staveb

5. 1 Zámek

Lokalita: Pernštejnské náměstí č. p. 1

Datace: gotický kamenný hrad polovina 15. století, renesanční přestavba v letech 1580–1620

Zámek v Hranicích se dochoval v renesanční podobě. Budova má v sobě zakomponované prvky předchozích staveb, proto toto katalogové heslo obsahuje stručný přehled gotické stavební fáze. Stavební vývoj zámku bezprostředně souvisí s vývojem městského opevnění a Horní brány. Na místě současného zámku se před jeho renesanční přestavbou nepochybně nacházely dva hrady. Díky rozsáhlé rekonstrukci v devadesátých letech vznikly důležité stavebněhistorické průzkumy. V současné době slouží jako sídlo městského úřadu.

Gotická fáze stavebního vývoje zámku:

První písemná zmínka o kamenné tvrzi v Hranicích je z roku 1398,²⁵⁰ na zástavní listině markraběte Jošta ve prospěch Mikuláše Tunkla z Brníčka.²⁵¹ Předpokládá se začátek budování tvrze ve 14. století. Neznáme rozsah ani situování tvrze, kterou listina z roku 1398 zmiňuje. Pravděpodobně byla dřevěná a mohla odpovídat typu jednoduchého dřevohlinitého hrádku nižší šlechty, které vznikaly kolem poloviny 13. století souběžně s kamennými hrady.²⁵² Dá se předpokládat, že se nacházela zhruba na místě dnešního zámku na nejohroženějším severním cípu města a navazovala na opevnění města.²⁵³ Tvrz chránila vstup do města ze severu, v její blízkosti se nacházela městská brána. Z průběhu 14. století se nezachovaly žádné písemné prameny, které by pomohly objasnit podobu první tvrze.

První kamenný hrad v Hranicích byl vystavěn za vlády Cimburků a navazoval na tehdejší dřevěné opevnění příkopy a plaňkami. Pravděpodobně okolo roku 1464 vznikly kamenné hradby a k severní branské věži byl připojen hrad o obdélníkovém půdorysu

²⁵⁰ Samek (pozn. 17), s. 557.

²⁵¹ Plaček (pozn. 29), s. 16.

²⁵² Ibidem, s. 20.

²⁵³ Ibidem, s. 32–45.

s nepravidelnou nárožní věží v severozápadním cípu.²⁵⁴ Přesná podoba hradu není známá, hradní palác se předpokládá na jižní straně směrem do města. Měl obdélníkové nádvoří zpevněné nárožní věžicí. Tento gotický palác mohl stát v místě dnešních patrových sklepů u zámecké věže.²⁵⁵ Na severu se nacházela věž, která sloužila jako vstup do města. Z této věže se v dnešním východním křídle zámku dochovaly zazděné lomené gotické oblouky z původního průjezdu.²⁵⁶ Z obraných důvodů byl severní portál užší a menší než jižní. Při průzkumech nebyla zjištěna vpadlina pro uzavírání padacím mostem, bylo zjištěno čtvrtkruhové točité schodiště do prvního patra.²⁵⁷ Před branou po celou délku ostrožny byl vyhlouben příkop s mostem, jeden jeho pilíř se zachoval ve sklepení zámku.²⁵⁸ Na jihu byl hrad pravděpodobně vymezen příkopem, východní stranu ostrožny chránila kamenná hradba.

Jedním z dochovaných příkladů cimburské stavební aktivity je nález fragmentu klínového žebra, sekundárně použitého v nadpraží sklepního okénka jižního průčelí zámku. Profilace žebra stylově odpovídá polovině 15. století.²⁵⁹

Přestavba hranického hradu za vlády Pernštejnů probíhala v letech 1490–1514 spolu s úpravami na opevnění města.²⁶⁰ Nový držitelé, později majitelé, panství cimburský hrad téměř celý strhly, z původního rozvržení zůstala pouze městská brána [51].²⁶¹ Hrad byl rozšířen směrem na východ, cesta byla posunuta a původní brána i s věží byla vestavěna do východního křídla nového hradu. Lomený oblouk brány je dnes odkrytý a nachází se v jedné místnosti na současném zámku, která funguje jako muzeum [51]. Nová městská brána prolomena více k východu do osy dnešní Jiráskovy ulice. Analogii k urbanistickému umístění městské brány pod kontrolu hradu, lze nalézt na zámku v Moravském Krumlově.²⁶²

²⁵⁴ MPI [Miroslav Plaček], heslo Zámek, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 151.

²⁵⁵ Dolní část sklepa je dosud zachována, horní část, která zasahovala až pod nádvoří dnešního zámku, byla při jeho přestavbě zasypana. V zásypu tohoto sklepa byl nalezen soubor kamnových kachlů ze 16. století. Viz Miloš – Michna – Sedláčková (pozn. 24), s. 4.

²⁵⁶ Ibidem, s. 4.

²⁵⁷ Plaček (pozn. 22), s. 4.

²⁵⁸ Ibidem, s. 4.

²⁵⁹ Miroslav Plaček – Stanislav Miloš, Fortifikační systém Hranic na Moravě, *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 224.

²⁶⁰ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 52.

²⁶¹ MPI [Miroslav Plaček], heslo Zámek, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 151.

²⁶² Plaček – Miloš (pozn. 258), s. 227.

Hradní komplex byl taktéž výrazně rozšířen směrem do města a měl půdorys téměř pravidelného čtverce. Nádvoří bylo vydlážděno oblázky.²⁶³ Hrad předstupoval před městskou hradbu a měl nejméně dvě nakoso postavené věžice na nárožích.²⁶⁴ Od severu byl hrad chráněn masivní hradbou s mohutnými opěrnými pilíři. Dále bylo zpevněno jihozápadní nároží hradu mocnou válcovou věží s křížovými střílnami [54], od níž vybíhal nový úsek hlavní hradby směrem k jihu. Tato nová věž se tak stala hlavní hradní věží. V jihovýchodním rohu hradu, v místě příkopu, byla postavena mírně nakoso mohutná čtvercová budova zpevněná dvěma opěrnými pilíři.²⁶⁵

Palác byl na jižní straně, lehce zalomený, pravděpodobně dvoutraktový. O honosnosti vybavení svědčí nález velkého množství kamnových kachlů s heraldickými motivy v zásypu klenby v přízemí jižního křídla.²⁶⁶ Z pernštejnského hradu se dodnes zachovaly valeně klenuté sklepy.²⁶⁷ A v zásypech byly nalezeny fragmenty architektonických článků a kamnových kachlí. Analogií ke středověkým stavebním fázím hranické tvrze může být stavební vývoj panského sídla v Moravské Třebové.²⁶⁸

Jan z Pernštejna rozšířil město směrem na sever vybudováním předhradí s nárožními baštami, kde stály konírny a hospodářské budovy. Předhradí odděloval od hradu parkán se zděným příkopem.²⁶⁹ Bašty a nárožní věž jsou doposud vybaveny klíčovými a křížovými střílnami [53–54].²⁷⁰

Renesanční stavební fáze zámku:

Renesanční stavební fáze hranického zámku probíhala za vícero stavebníků a započala za vlády Jana Kropáče z Nevědomí v padesátých a šedesátých letech 16. století.²⁷¹ Rozsah jeho stavební činnosti nelze přesně identifikovat, pravděpodobně šlo o dílčí reprezentativní úpravy stávajícího hradu, aby jako zámek odpovídal trvalému

²⁶³ Plaček (pozn. 22), s. 169.

²⁶⁴ Ibidem, 169.

²⁶⁵ Nárožní nakoso postavené pilíře a věžice se staly oblíbeným příslušenstvím pozdně gotických hradů, ale i ranějších renesančních zámků (Moravská Třebová, Vranová Lhota). Viz Plaček (pozn. 22), s. 43.

²⁶⁶ Miloš – Michna – Sedláčková (pozn. 24), s. 5.

²⁶⁷ Plaček (pozn. 22), s. 169.

²⁶⁸ Plaček (pozn. 28), s. 46.

²⁶⁹ Plaček (pozn. 22), s. 169.

²⁷⁰ MPI [Miroslav Plaček], heslo Zámek, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 151.

²⁷¹ Renesance se v Hranicích začala objevovat již za Pernštejnů, ale na zámku se nedochovaly žádné stylové prvky z jejich doby. To neznamená, že neexistovali. Viz teorie o zámeckém portálu v kapitole 3 *Vývoj a charakteristika renesanční architektury města Hranice. 3. 2 Architektura za pánů z Pernštejna*

sídlu panstva.²⁷² Zámek mohl být patrový, zřejmě bez arkádových ochozů a s polygonální věží.²⁷³

Významným uměleckým dílem na zámku, které nepochybně vzniklo za vlády Jana Kropáče z Nevědomí, byl velký erbovní vývod. Vyobrazoval rodový původ Jana Kropáče a jeho manželky Veroniky z Leskovce.²⁷⁴ Součástí bylo dvacet dva reliéfů figurálních a erbovních kamenických reliéfů s programem širšího rodového vývodu.²⁷⁵ Reliéfy měly tvar oblouku, který ukončovala mušle, u některých s nápisovou páskou. Vytesány byly z pískovce. Do dnešní doby se dochoval pouze jediný reliéf identifikovaný jako znak Kropáčů z Nevědomí a ten je umístěný v soukromé sbírce.²⁷⁶ Na výšku má zachovaný oblouk cca 1 m, délku 2 m a šířka kamene asi 20 cm.²⁷⁷ Můžeme předpokládat, že ostatní reliéfy měly přibližně stejné rozměry.

Díky Josefu Heřmanu Agapitovi Gallašovi víme, že ještě v 19. století zdobil soubor erbovních vývodů ohradní zeď zámku, která se táhla od hlavní brány ulicí Zámeckou k prvnímu oblouku Horní brány městského opevnění.²⁷⁸ Zeď později ve čtyřicátých letech 19. století ustoupila narůstající dopravě, zničeny s ní byly i erbovní oblouky. Gallaš popsal tyto kamenosochařská díla ve svém rukopisu *Památek*, a později v rukopise o hranické šlechtě.²⁷⁹ V kresbách zachytil i jejich podobu, ale dochovalo se pouze pár ilustrací z mladšího rukopisu [50].²⁸⁰ Některé kamenosochařské práce už byly v Gallašově době nečitelné. Z kreseb je patrné, že okolo erbovních štítů byly oblouky hojně zdobené vegetačním dekorem, piniovými šiškami, nebo delfíny. Po stránce technického provedení nepůsobil soubor reliéfu jednotně.²⁸¹ Zhruba polovina

²⁷² MPI [Miroslav Plaček], heslo Zámek, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 151.

²⁷³ Miroslav Plaček, *Stavebněhistorický průzkum a návrh památkové obnovy Předzámčí v Hranicích na Moravě*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9025, 1994, s. 25.

²⁷⁴ Bohumír Indra, Erbovní vývody na hranickém zámku, *Záhorská kronika XXI*, č. 4, 1939, s. 99.

²⁷⁵ MPI [Miroslav Plaček], heslo Zámek, in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 151.

²⁷⁶ Jiří J. K. Nebeský, *Kropáčovsko-Leskovský erbovní vývod (Hranice)*, Genealogické a heraldické listy 15, 1995, č. 1–2, s. 38–48. V upravené verzi dostupné on-line:

<http://www.historie.hranet.cz/html/Kropac.htm>, vyhledáno 17. 11. 2022.

²⁷⁷ Ibidem.

²⁷⁸ Indra (pozn. 273), s. 99.

²⁷⁹ Ibidem, s. 100.

²⁸⁰ Ibidem, s. 100.

²⁸¹ Ibidem, s. 101.

s erbovními štíty byla jemněji a umně zdobena, ostatní byla díla méně zdatného umělce.²⁸²

Na jednom z oblouků, kterého známe z Gallašových kreseb, je letopočet 1562 [50] a je považován za rok dokončení Kropáčovy přestavby zámku a vznik souboru reliéfů.²⁸³ Tento oblouk nese portrét muže, mohlo by jít o vyobrazení stavebníka, pravděpodobně Jana Kropáče z Nevědomí.²⁸⁴ Za vznikem těchto reliéfních oblouků mohla být touha reprezentovat urozený původ nebo mohla vyjadřovat mimořádný vztah, který této šlechtic nepochybně měl ke své rodině.²⁸⁵

Do ohradní zdi se kameny pravděpodobně dostaly druhotně a původní umístění není zcela zřejmé. Podle Bohumíra Indry vznikly jako výzdoba nového nádvoří Kropáčovy přístavby zámku a při rozšíření zámku Zdeňkem Žampachem z Potštejna byly reliéfy odstraněny a přemístěny na ohradní zeď.²⁸⁶ Podle Miroslava Plačka vznikly oblouky jako supraporty nebo suprafenestry.²⁸⁷

Budova samotného zámku s arkádovým nádvořím vznikla až mezi roky 1580–1610 za Kropáčových nástupců a po částečné demolici renesančně přestavěného hradu.²⁸⁸ K úplnému dokončení zámku došlo až okolo roku 1620, kvůli častému střídání majitelů panství.²⁸⁹

V této fázi šlo stavebníkům pravděpodobně především o to, aby zámek získal pravidelný půdorys.²⁹⁰ Novému stavebnímu záměru tedy ustoupily budovy, které stály mimo požadovaný blok. Úpravy započaly za Anny Kropáčové a pravděpodobně demolici inicioval její druhý manžel Jan ml. ze Žerotína, protože sídlo bylo v té době stále víc hradem než zámkem.²⁹¹ Na arkádovém nádvoří [28–29] jsou patrné stejné stylové vlivy

²⁸² Viz Indra (pozn. 273), s. 101.

²⁸³ Tento reliéf byl umístěn hned vedle zámecké brány a zůstal pod omítkou zámku až do rekonstrukce ve čtyřicátých letech 20. století, kdy byl odstraněn. Od té doby se nacházel v majetku akademického sochaře Ladislava Vlodka. V roce 1993 byl reliéf restaurován. Viz Nebeský (pozn. 276), vyhledáno 17. 11. 2022.

²⁸⁴ Radmila Kokaislová, *Stavebněhistorický průzkum. Hranice – Zámek, Jižní předzámčí*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9029, 2000, s. 12.

²⁸⁵ Viz Nebeský (pozn. 276), vyhledáno 17. 11. 2022.

²⁸⁶ Indra (pozn. 273), s. 101.

²⁸⁷ Miroslav Plaček, *Stavebněhistorický průzkum a návrh památkové obnovy Předzámčí v Hranicích na Moravě*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9025, 1994, s. 25.

²⁸⁸ Plaček (pozn. 28), s. 252–253.

²⁸⁹ Plaček (pozn. 28), s. 255.

²⁹⁰ Christel (pozn. 150), s. 23

²⁹¹ Plaček (pozn. 28), s. 255.

jako na jiných žerotínských zámcích.²⁹² Budování pokračovalo za Jana Jetřicha z Kunovic, který do roku 1594 navýšil zámek o jedno patro.²⁹³

Další majitel panství Zdeněk Žampach z Potštejna po roce 1595 dokončil větší stavební zásahy na zámku do podoby, ve které se dochoval. Vyzdvihl druhé patro zámku a dokončil arkádové lodžie s toskánskými sloupy v posledním patře. Roku 1604 dokončil osmiboký nadstavec věže [26]. Propojil východní a západní boční křídla unikátně řešeným severním křídlem [30–32]. Toto dvouodní patrové křídlo v přízemí podpírají hladké hranolovité pilíře s římsovitými hlavicemi a v patře ho nesou toskánské sloupy. Dříky polosloupů jsou kamenosochařsky zdobeny akantovými úponky [30] a podstamenty zdobila polychromie s ornamenty a lidskými figurami, jejíž zbytky se dochovali dodnes [31–32].²⁹⁴

Poslední majitel panství, který na hranickém zámku sídlil, Václav Mol z Modřetic dokončil výzdobu zámku a dodal mu na reprezentativnosti. Dodnes se dochovala v několika místnostech štuková výzdoba na klenbách [33–39]. Taktéž nechal vytesat nástavec na hlavní zámecký portál, dnes je *in situ* nahrazen kopií. Po konfiskaci zámku Václavu Molovi nebyl již nikdy zámek trvalým sídlem šlechty. Čekali ho značné úpravy a užitkové přestavby, které znehodnotily renesanční architekturu a uměleckohistorickou hodnotu objektu.²⁹⁵

Další osudy zámku:

Poslední hodnotnější úpravy provedl kardinál František Ditrichštejn mezi lety 1622–1636, například kamenný portál v prvním patře zámku [40].²⁹⁶ Ostění edikulového portálu má střídme tvarosloví blízké renesančnímu pojetí. Záklenek je půlkruhový, zdobený profilováním a nesený dvojicí pilastrů. Cvikly dekoruje jednoduchý vegetabilní dekor s kulatými listy. Portál vrcholí bohatě profilovaný frontonem, uprostřed něhož je umístěn kardinálův znak.

Následující století po třicetileté válce výrazné úpravy zámku nepřinesly. Zámek sloužil jako sídlo pro panské úřady a instituce. V roce 1829 byla snížena druhá zámecká

²⁹² Plaček (pozn. 29), s. 45.

²⁹³ Plaček (pozn. 22), s. 169.

²⁹⁴ Ibidem, s. 168.

²⁹⁵ Indra (pozn. 16), s. 36.

²⁹⁶ Plaček (pozn. 29), s. 45.

věž a v roce 1846 úplně odstraněna.²⁹⁷ Věž překážela narůstající dopravě v okolí.²⁹⁸ Následovně byly postupně zazdívány arkádové chodby [43] a balustrády, až na přelomu 19. a 20. století byly otevřené chody zcela zazděny a dvůr získal kasárenský vzhled [44].²⁹⁹ Zámek tak ztratil renesanční charakter.

Zámek chátral a měl mnohočetné závady např. telefonní a elektrické vedení nebylo vedeno pod omítkou, ale jen po zdech.³⁰⁰ V roce 1942 začala rekonstrukce závadného stavu všech zařízení a trvala do roku 1944. Během oprav se zámku ujal i tehdejší Památkový úřad v Brně a byly provedeny památkové záchranné práce hrazené ze státního rozpočtu. Majitel hranického zámku a velkostatku říšský hrabě Althann na renovaci ničím nepřispěl.³⁰¹ Celkový náklad renovačních prací v těchto letech byl více než tři miliony Kč.³⁰² Je pravděpodobné, že stát byl ochotný opravu zaplatit, protože hrabě Althann přinejmenším sympatizoval s nacistickým režimem Třetí říše. Na tuto myšlenku mě přivedla informace, že jako majitel nedalekého hradu Helfštýna plánoval jeho přestavbu na reprezentativní sídlo Hitlerjugend v duchu germánské gotiky podle návrhu Bobo Ebhardta.³⁰³ Práce památkářů na hranickém zámku se týkaly hlavně štukové výzdoby interiérů, které byly zalíčené mnohočetnými vrstvami vápna. Dále chtěli očistit hlavní kamenný portál zámku. Znakový nástavec a pravý portálový sloup byly značně poškozené, proto je nahradili kopiemi, které provedl hranický sochař Josef Sonsa [48].³⁰⁴ V roce 1958 vyhořely hospodářské budovy v předzámčí ze začátku 16. století a následně byla jejich torza odstřelena [52].³⁰⁵ Do dnešní doby se dochovaly pouze dvě bašty s klíčovými střílnami a sklepy [53].³⁰⁶

²⁹⁷ Nebeský (pozn. 38), s. 44.

²⁹⁸ Indra (pozn. 16), s. 36.

²⁹⁹ Ibidem, s. 36–37.

³⁰⁰ Dále byla schodiště osázela velkými břidlicovými deskami a hygienická zařízení byla v katastrofálním stavu. Viz Indra (pozn. 16), s. 37.

³⁰¹ Ibidem, s. 37.

³⁰² Ibidem, s. 40.

³⁰³ Tato přestavba Helfštýna nebyla realizovaná. Viz Vlasta Pechová (red.), *Hrady a zámky olomouckého kraje*, Olomouc 2020, s. 48.

³⁰⁴ Viz Indra (pozn. 16), s. 37. – Podle předrestaurátorské zprávy roku 1985 sochař neodvedl dobrou práci, která obsahovala značnou míru svévole a neodpovídala původnímu nástavci. Viz Aleš Rozehnal, *Restaurování portálu zámku v Hranicích. Přípravná etapa. Restaurátorská zpráva*, Ostrava 1985.

³⁰⁵ Dnes po nich zůstala travnatá plocha před severním křídlem zámku a sklepy. Část sklepů dnes slouží jako zámecký klub. Viz Nebeský (pozn. 38), s. 44.

³⁰⁶ Plaček (pozn. 22), s. 169.

Po revoluci v devadesátých letech minulého století byl zchátralý hranický zámek nabízen neúspěšně k prodeji. Nakonec se budovy ujalo město a rozhodlo ji využít jako sídlo městského úřadu. Pro tento účel byl zámek rozsáhle rekonstruován v letech 1995–1996. Zazděné arkády byly znovu otevřeny [42, 45], nádvoří bylo podle projektu Petra Stibory a Pavla Rödera zastřešeno skleněnou konstrukcí, která chrání před povětrnostními vlivy a stále do jisté míry zachovává renesanční charakter stavby [28–29].³⁰⁷

Popis stavby:

Zámek v Hranicích si do dnešní doby dochoval v kompaktní hmotové struktuře čtyřkřídle budovy s lichoběžníkovým nádvořím [27]. Základem stavby jsou tři dvoupatrová křídla a čtvrté severní jednopatrové. Jihozápadní nároží zámku tvoří válcová věž, která je do druhého patra polygonální. Ukončuje ji cibule s lucernou, makovicí a korouhví. Plechová korouhvička má tvar praporku. Zámek zakončuje sedlová střecha s dřevěnými krovy.³⁰⁸ Původně měl zámek ještě protilehlou věž severovýchodním nárožím, která ustoupila silnici dopravě [6–7].³⁰⁹ Fasády jsou hladké, prolamované okenními otvory s bosovaným nárožím. Severnímu průčelí zámku dva trojúhelníkové štíty bočních křídel a jednopatrové severní křídlo, které bylo k zámku přistavěno později. Dvojpodlažní severní křídlo hmotově předstupuje před boční křídla a přízemí tvořila otevřená arkáda s bosovanými pilastry, nyní jsou mezi prostřední pilastry vestavěny automatické posuvné dveře. První patro prolamuje pět oken [25].

Nádvoří zámku odlehčují tři řady arkádových ochozů [28]. U třech dvoupatrových křídel přízemí a patro nesou pilíře s jemnou štukovou bosáží. Arkády druhého patra nesou toskánské sloupy vytesané z místního pískovce nízké kvality, tzv. bečvanských pískovců [28, 42].³¹⁰ V druhém podlaží je celkem 19 sloupů, které byly při rekonstrukci ve čtyřicátých letech silně doplněny betonovými vrstvami a natřeny několika vrstvami

³⁰⁷ Nebeský (pozn. 38), s. 44.

³⁰⁸ Viz [JB] Josef Březina, Zámek, in: Orálková (pozn. 34), s. 65.

³⁰⁹ Podobu zámku s dvěma věžemi zachycuje historický model města od Stanislava Miloše.

³¹⁰ Přemysl Blažík – Ivan Brož, *Zámek Hranice. Arkády – 1. etapa. Restaurátorská dokumentace*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R–468, 1997.

barev.³¹¹ V místech, kde se dotýkala dřívku vyzdívka zaslepení arkád, vznikly na sloupu rýhy. Hlavice od sloupu oddělují kroužky a postament má pětičlankový profil.³¹²

Pohledově nejhonosnější část nádvoří zámku tvoří severní křídlo, které je umístěno přímo naproti hlavnímu vstupu do zámku. V přízemí toto dvoulodní křídlo nesou hranolovité pilíře. Tři oblouky patra podpírají dva toskánské sloupy s bohatým vegetabilním dekorem [30]. Dochované postamenty jsou zdobeny figurálními reliéfy, značně poškozenými při zazdění ochozů [29]. Dodnes jsou na nich dochované zbytky polychromie z vnitřní strany, např. postava muže [31], nebo ornament [32]. Na místě je polychromie téměř nečitelná, detaily mi odhalily až fotografie. První patro severního křídla se dnes využívá jako výstavní prostor.

Z interiéru zámku jsou nejvýznamnějšími památkami reprezentativní místnosti se štukovou výzdobou v prvním patře zámku [33–39]. Štukovou výzdobu mají místnosti, které dnes slouží jako obřadní sál [34–35], malá poradní místnost [38], anebo například kancelář starosty [37]. Bývalý panský pokoj má dnes štuky zdobené polychromií ve tmavých odstínech měděné, což neodpovídá historickému stavu [36]. Tyto místnosti nejsou běžně veřejnosti přístupné. Postupně se štuková výzdoba rekonstruuje a zkoumá se původní polychromie. Například výzkum v kanceláři [39], kde sídlí památková péče městského úřadu, odhalil původní barevnost, a to že štuky byly provedeny v kombinaci zlaté a stříbrné.³¹³ V prvním patře stojí dále za pozornost portál se znakem kardinála Františka z Dietrichsteina taktéž v nepřístupných prostorech [40]. Další zajímavostí tohoto patra zámku je ostění portálu zdobené malbami s motivy ptáků a rostlin [41]. Tento portál původně vedl na prevét ve věži a má původ v gotické stavební fázi budovy.

³¹¹ Ibidem.

³¹² Ibidem.

³¹³ Lucie Bartůňková, *Zámek Hranice. Restaurátorský záměr. Štuky v kanceláři oddělení památkové péče, místnost 214*, Litomyšl 2021.

Hlavní portál zámku:

Hlavní vstup do hranického zámku je situován ve stejných místech jako byl vstup cimberského a pernštejnského hradu směrem z Pernštejnského náměstí do města a vede přes příkop a most.³¹⁴ Portál je umístěn v přízemí jižního křídla zámku a lemuje ho edikulový rámec [46–47]. Edikulový portál všeobecně představuje hlavní typ renesančního portálu v českých zemích.³¹⁵

Zámecký portál dnes zaujme svým výrazným kamenosochařským dekorem, který demonstruje důraz jeho stavebníků na reprezentativnost. *In situ* je dnes umístěna kopie portálu. Fragmenty původního kamenosochařského dekoru portálu jsou uloženy v jednom ze sklepů zámku [49].

Bohatě zdobený portál je po stranách lemovaný tříčtvrečnými sloupy a na římsu dosedá nástavec s dvěma erbovními štíty, který ukončuje trojúhelníkový fronton [47]. Oblouk portálu se rozvíjí z kvádrů diamantové bosáže a vrcholí volutovým klenákem s akantovým listem. Profilovaný záklenek portálu zdobí perlovec. Tříčtvrteční sloupy, lemující vstup, stojí na jednoduchých hladkých soklech. Sloupy vrcholí jemnými kompozitními hlavicemi, na které dosedá zalamující se kládí. Dřívky jsou rovnoměrně a bohatě zdobeny nízkým reliéfem vegetabilních rozvilin a úponků. Rozviliny vytváří složitě proplétaný motiv se spirálovými úponky a perforovanými páskami v ose sloupu.³¹⁶ Motiv vychází z renesančních grotesek. Ve cvikelech jsou dvě mužské polopostavy hermovek s korunovanými hlavami. Dolní polovinu těla tvoří rybí ocasy složené z ovocných plodů, květů a akantových listů. Taktéž jde o motiv vycházející z renesančních grotesek. Hermovky obklopuje ornament z úponků a akantových rozvilin. Kládí zdobí astragal složený s kulatých a elipsovitých článků. Ve vlysu se uplatňuje bohaté vegetabilní rozviliny uprostřed je maskaron s mužskou hlavou s plnovousem. Na bočních plochách zalomené vlysu jsou hermy s bystami žen v roušce. Římsu zdobí zubořez a vejcovce, boky římsy korunují piniové šišky osazené na dvojstupňových soklech (plintech). Portál ukončuje nástavcem umístěným na římsu. Po stranách ho zdobí volutové konzoly, které nesou trojúhelníkový fronton. Tympanon zdobí okřídlená andělská hlava. Prostor nástavce vyplňuje reliéfní dvojitá kartuš nesená dvěma gryfy.

³¹⁴ Christel (pozn. 150), s. 24.

³¹⁵ Muchka (pozn. 220), s. 27.

³¹⁶ Christel (pozn. 150), s. 25.

Vnější kartuš tvoří úplňky vinné révy a čtyři rolverky. Vnitřní kartuš je jednoduchá a zdobena astragalem. Uvnitř ní jsou umístěné dva erbovní štíty s přílbami. Vlevo je situován erb Václava Mola z Modřelic a vpravo je prázdný štít.

K zámeckému portálu bylo vydáno několik restaurátorských zpráv. Portál trpěl povětrnostními podmínkami, byl velmi zvětralý, proto byl po částech demontován a nahrazen kopií [48].³¹⁷ Restaurátorská zpráva z roku 1961 zmiňuje, že vrchní část portálu od zubořezu výše je kopií provedenou v roce 1943. Pás pod zubořezem, vlys se dvěma maskami a opravy květinovém ornamentálního reliéfu jsou z betonu patrně již před rokem 1906. Beton byl nanesen v tenké vrstvě na původní omšelý relikt. Vejcovec byl částečně doplněn. Levý sloup byl v roce 1961 ještě původní.³¹⁸

V roce 1969 byl portál znovu restaurován. Nejvíce poškozené byly boční kulaté sloupy. Kámen místy narušen do hloubky několika centimetrů. Byl doplněn a opraven armaturami. Autoři restaurování upozorňovali, že portálu škodí časté průjezdy nákladních vozů.³¹⁹

Ve zprávě z přípravné fáze zásahu z roku 1985 se restaurátor zmiňuje o velmi špatném stavu, ve kterém se v tom roce portál nacházel.³²⁰ Zámek v té době sloužil dočasně jako sídlo spotřebního družstva Jednota. Restaurátor také pořídil sádrové odlitky povrchu portálu, které sloužily jako podklad pro výrobu reprodukcí.

Při rekonstrukci celé budovy zámku byl v roce 1992 demontovaný portál. Nové prvky architektonické byly z božanovského pískovce, reliéfní zdobené části z hořického pískovce, kusy se spojovaly čepy a kramlemi, i zdivem. Zdivo za portálem bylo vybouráno a postaveno nové. Původně se uvažovalo, že se nechá na místě při demontáži nástavec horní části portálu ze čtyřicátých let minulého století. Zdivo, kde byl ukotven, bylo ve špatném stavu, také se rozebral znovu postavil. Při demontáži se zjistilo, že některé

³¹⁷ Miroslav Machala, *Restaurátorská zpráva. Demontáž a montáž renesančního portálu – zámek Hranice na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-302, 1992.

³¹⁸ Jan Urban, *Zpráva o konzervaci a restauraci renesančního zámeckého portálu v Hranicích na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura: R-051, Šumperk 1961, s.1.

³¹⁹ Milada Kodadová – Jindra Tuhá, *Restaurování zámku v Hranicích – renesanční portál*, NPÚ ÚOP v Olomouci, Signatura R-195, 1969.

³²⁰ Aleš Rozehnal, *Restaurování portálu zámku v Hranicích. Přípravná etapa. Restaurátorská zpráva*, Ostrava 1985.

prvky nebyly kamenné, ale zděné (římisa nad vlysem). Mnoho dalších prvků bylo doplněno, některé až z 80 %.³²¹

Literatura a prameny (výběr): Urban 1961; Kodadová –Tuhá 1969; Rozehnal 1985; Machala 1992; Samek 1994, s. 555–556; Plaček 1996, s. 168–170; Plaček 1999, s. 149–155, Plaček 2001, s. 252–255; Indra 2005, s. 36–40; Christel 2007

³²¹ Machala (pozn. 317).

5. 2 Opevnění

Lokalita: kolem historického jádra města, ul. Zámecká, Jiráskova, Na Valech, Radniční, Masarykovo náměstí

Datace: pol. 15. století souvislá kamenná hradba, 1. pol. 16. století vnější parkánová hradba a bašty

Dějiny stavby:

Výklady stavební historie městské fortifikace Hranic se pohybují na úrovni hypotéz. Miroslav Plaček popisuje situaci výzkumu opevnění v Hranicích jako složitou, archeologické situace byly prakticky zničené.³²² S jistotou víme, že chronologický výklad vývoje městské fortifikace Hranic může být jen rámcový.

V roce 1284 povolil král Václav II. opevnit několik měst a trhových vesnic, mezi nimi i Hranice. Jednalo se o valovou hradbu z dřevěných kmenů a hlíny.³²³ Existenci kamenné hradby ve 13. a 14. století nelze s určitostí vyloučit z důvodů uvedených v tomto a následujícím odstavci. Když v roce 1431 Jan Tovačovský z Cimburku potvrdil měšťanům jejich práva, v listině zmiňuje parkány, což Miroslav Plaček vykládá ve středověké terminologii jako dřevěné stěny a příkopy.³²⁴ Vladislav Razím zase nevylučuje výstavbu zděné hradby v průběhu 14. století.³²⁵ Z katalogového hesla věnovaného Hranicím ve 3. díle publikace *Středověká opevnění českých měst* z roku 2019 bude tato kapitola převážně vycházet.³²⁶ Je to nejnovější a koncertovaný zdroj informací o opevnění města Hranice. Zaručeně víme, že v polovině 15. století byla za pánů Tovačovských z Cimburka vystavěna souvislá kamenná hradba kolem vnitřního města.³²⁷ Bližší informace ani hmotné důkazy o podobě první městské hradby se nedochovaly. Vzhledem k celkovému hospodářskému vývoji města se lze přiklonit k názoru, že první opevnění byla převážně dřevěná.

³²² Miroslav Plaček, Hradby v hrazených moravských městech, *Archaeologica historica* 22, 1997, s. 203.

³²³ „Václav, pán a dědic Království českého a Markrabství moravského, dovoluje na žádost 20 Budiše, opata hradištského kláštera, aby dal klášter pro škody utrpěné v předchozích válkách opevnit svá města či trhové vesnice Knínice, Kyjov, Svitávku, Hranice a (Velkou) Střelnou. Nižbor 1284 sept. 12“ Viz Plánská (pozn. 57), s. 18 – Nebeský, (pozn. 43), s. 7.

³²⁴ Plaček (pozn. 29), s. 24.

³²⁵ Razím (pozn. 86), s. 73–79.

³²⁶ Ibidem, s. 78.

³²⁷ Hradba byla o síle 1,7 m, ale neměla žádné bašty. Viz Nebeský (pozn. 43), s. 7.

Tvar střílen na parkánové hradbě s baštami jasně odkazuje na pohusitskou dobu vzniku [53–54].³²⁸ Parkánová hradba ale nemusela nutně vzniknout celistvě za pánů z Pernštejna, pravděpodobněji vznikla minimálně z části již za Tovačovských z Cimburka.³²⁹ Stavba parkánové zdi takového rozsahu mohla trvat delší dobu a nemusela být dílem jednoho stavebního záměru. V perňštejnském období (polovina devadesátých let 15. století až přelom dvacátých a třicátých let 16. století) se výrazně změnila situace hradu, byl rozšířen na severu a východu, tím vzniklo tzv. předhradí a v jeho zdi byly vztyčeny oblé věže s klíčovými střílnami [54].³³⁰ Eskarpová zeď příkopu uzavírala parkán.³³¹ Na severu vznikla nová brána s barbakanem do předhradí a upozadila význam městské brány.³³² Cesta do města od severu byla plně pod kontrolou hradu.³³³ Výstavba předhradí mohla zasahovat hlouběji i do 16. století, než se všeobecně v literatuře uvádí.³³⁴

Při přestavbě hradu na zámek za Jana Kropáče z Nevědomí zůstal zachován zámecký parkán s příkopem a roku 1561 vznikly věže Horní a Dolní brány, které nechal vyzdobit znakovými deskami.³³⁵ Další stavební vývoj fortifikace města je podobně nejasný jako stavební fáze zámku. Hrad s masivními opěrnými pilíři pohltil i věž Horní městské brány [51]. Jisté je, že přístavbou severního křídla byl zrušen příkop mezi předzámčím a zámkem.³³⁶ Od 17. století lze považovat veškeré zásahy do opevnění města jako destruktivní. Souvisely s potřebou rozšiřovat komunikace a samovolným chátráním.³³⁷ Do poloviny 19. století byly zrušeny všechny brány a barbakany.³³⁸

³²⁸ Razím (pozn. 86), s. 78.

³²⁹ Ibidem, s. 78.

³³⁰ Ibidem, s. 78.

³³¹ Plaček (pozn. 322), s. 206.

³³² Razím (pozn. 86), s. 78.

³³³ Plaček (pozn. 322), s. 206.

³³⁴ Razím (pozn. 86), s. 78.

³³⁵ Plaček – Miloš (pozn. 258), s. 227.

³³⁶ Ibidem, s. 228.

³³⁷ Ibidem, s. 228.

³³⁸ S výjimkou části severního barbakanu. Viz Plaček – Miloš (pozn. 258), s. 228.

Popis stavby:

Město je založené na protáhlém hřbetu severojižního směru, který ze tří stran vymezují srázy, na severu je klesání pozvolnější. Na východě a západě obtékají historické jádro města říčka Velička a potok Ludyna, které se na jihu vlévají do řeky Bečvy téměř ve stejném místě. Nejzranitelnějším úsekem, který nechrání vodní tok ani prudký sráz, byl sever a tam byla strategicky umístěna tvrz.³³⁹ Tvrz byla z východu a západu chráněna prudkým srázem a na obou zbylých stranách ji nepochybně ochraňovaly příčné příkopy.³⁴⁰ Město má výměru zhruba 7 ha. Prostředek města tvoří velké čtyřúhelníkové náměstí lemované řadami měšťanských domů, jejichž parcely sahaly až k městským hradbám bez hradební uličky. Přístup k hradbám zajišťovalo několik úzkých uliček tzv. soutek.³⁴¹

V první polovině 16. století vybudovaná vnější parkánová hradba se třemi bránami a šestnácti baštami.³⁴² Parkánovou hradbu zesilovaly válcové bašty v intervalu 40–70 m a nepřevyšovaly hradbu.³⁴³ Do dnešní doby se dochovalo 8 bašt [53, 55].³⁴⁴ Parkánová hradba se dochovala souvisle na západní straně města od zámku po ulici 28. října včetně pěti půlkruhových bašt.³⁴⁵ Současný stav většiny městské fortifikace je poměrně tristní. Velkou část opevnění pohltila zeleň nebo novější zástavba, nachází se na soukromých pozemcích, což velmi komplikuje případný výzkum.

Městské brány:

Městské hradby měly tři brány – Horní, Dolní a Mlýnskou bránu [6–7]. Také v nich byly dvě menší branky. Horní brána směřovala k Potštátu, Dolní k Drahouším a Mlýnská na Hustopeče nad Bečvou.³⁴⁶

Ze všech bran se do dnešní doby nejvíc dochovalo z Horní brány, která se nacházela u zámku v severní části města. Pozůstatek brány je dnes součástí přízemí

³³⁹ František Chupík, Čtyři pozdně středověká městská opevnění na střední Moravě – Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Prostějov a Přerov, *Střední Morava. Kulturněhistorická revue* 8, 1999, s. 4.

³⁴⁰ Razím (pozn. 86), s. 75.

³⁴¹ Ibidem, s. 75.

³⁴² Nebeský (pozn. 43), s. 7.

³⁴³ Plaček – Miloš (pozn. 258), s. 221.

³⁴⁴ Městské opevnění, *Památkový katalog*, <https://www.pamatkovykatalog.cz/mestske-opevneni-538574>, vyhledáno 21. 9. 2022.

³⁴⁵ [DB] Dalibor Buršík, 37047/8-434 Městské opevnění, in: Orálková (pozn. 34), s. 56.

³⁴⁶ Plaček – Miloš (pozn. 258), s. 219.

zámku [51]. Věž Horní brány byla postavena roku 1561 Janem Kropáčem z Nevědomí. Toho roku byly na bránu umístěny tři kamenné reliéfní desky [56–58]. Jedna z desek, která je umístěna ve výstavní síni v bývalé synagoze, vyobrazuje městský znak Hranic [56]. Ve vavřínovém věnci je zde vyobrazen sv. Štěpán, patron premonstrátského kláštera na Hradisku, který má kolem sebe tři erbovní štíty. Postava sv. Štěpána stojí na erbu pánů z Cimburka s několika řadami cimbuří. Vysvětlení pro dva erby po bocích je o něco komplikovanější a je spojena s osobností Ctibora tovačovského z Cimburka. Nejnovější teorie identifikuje štít s orlicí jako erb Markrabství moravského, kterého byl Ctibor Tovačovský hejtmanem. Dvouocasý lev by mohl symbolizovat úřad nejvyššího kanceláře Českého království, který Ctibor zastával v letech 1471–1479.³⁴⁷ Postava sv. Štěpána se stále nachází na městském znaku města Hranice, avšak tři štíty byly v průběhu staletí modifikovány.

Další dvě reliéfní desky z Horní brány s erby Jana Kropáče a jeho manželky Veroniky z Leskovce se dodnes nachází v ohradní zdi zámku, kam byly vsazeny druhotně [57–58]. Spolu s nimi jsou zde i dva reliéfní erby z Dolní brány, která byla postavena později [59–60].³⁴⁸ Tyto znaky patří Anně Kropáčové [59] a jejímu manželovi Janovi z Kunovic [60]. Erbovní desky se dnes nachází v poměrně špatném stavu. Dolní brána byla zničena roku 1645 za švédského obléhání. Kamenný most, který vedl k bráně, je stále patrný pod novodobou vozovkou.³⁴⁹

Literatura (výběr): Chupík 1990a, s. 4–8; Samek 1994, s. 554–555; Plaček – Miloš 1995, s. 219–232; s. 219–232.; Plaček 1997, s. 203–206; Kuča 1997, s. 313–314; Buršík 2015, s. 55–57; Nebeský 2017, s. 7; Razím 2019, s. 73–79.

³⁴⁷ Nebeský (pozn. 43), s. 14.

³⁴⁸ Viz Hošák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 89.

³⁴⁹ Nebeský (pozn. 43), s. 9.

5. 3 Radnice

Lokalita: Masarykovo náměstí č. p. 71, parc. č. 124

Datace: 1. polovina 16. století, věž dokončena 1571

Dějiny a popis stavby:

Jednopatrová budova radnice je situována na nároží Masarykova náměstí a Radniční ulice a vznikla na místě staršího fojtství [61–75].³⁵⁰ Dnešní podoba pochází z přestaveb roku 1869 a úprav během 20. století. Jádrem stavby je renesanční. Budově patří i dvorní křídlo směrem do Radniční ulice [62]. Jednotlivé stavební fáze této budovy nelze bezpečně odlišit, kvůli pozdějším úpravám.³⁵¹ Starší literatura zmiňovala tezi, že původně šlo o měšťanský dům, který purkmistr Skřítek daroval městu roku 1544 k rozšíření na radnici.³⁵² Tato teze pravděpodobně vychází z chybné interpretace nápisu na portálu [67].³⁵³ Radnice byla vystavěna v první polovině 16. století přímo pro účely městské rady.

Nejstarší část pravděpodobně představují prostory za věží do Radniční ulice [62–63],³⁵⁴ kde nalezneme v přízemí tzv. gotický sál [64–65]. Tato reprezentační síň je zaklenuta hvězdovou žebrovou klenbou. Klenba dosedá na jeden centrální kamenný oktogonální pilíř. Cihlová žebra s výžlabkem se kříží v plochých kruhových kamenných svornících bez plastického dekoru a zabíhají jednoduše do zdí bez konzol. V datování této nestarší části radnice pomůže letopočet vytesaný na pilíři 1528 [65]. Sál je ukázkou pozdní gotiky za vlády Pernštejnů v Hranicích a dnes slouží jako výstavní síň městského muzea.

K tomuto jádru byla přistavěna jednopatrová budova směřující dvousým průčelím do náměstí s arkýřovými vížkami. Vedle dvojosého průčelí se nacházela lodžie s třemi arkádovými oblouky [75]. Přístupná byla ze schodiště z Radniční ulice. Na lodžii měl své původní umístění kamenný portál datovaný vytesaným letopočtem 1544. Věž radnice byla postavena před rokem 1571 za majitele panství Jana Kropáče z Nevědomí a nahradila dřevěnou nižší věž.³⁵⁵ Věž je čtyřboká s ochozem, navrhuje ji cibulová kupole

³⁵⁰ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 54.

³⁵¹ Samek (pozn. 17), s. 556.

³⁵² Viz Scholz (pozn. 5), s. 109.

³⁵³ Samek (pozn. 17), s. 556.

³⁵⁴ Ibidem, s. 556.

³⁵⁵ Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 88.

s lucernou a makovicí [61–62]. V makovici se při opravě báně roku 1822 podařilo najít devět listin z let 1571, 1652 a 1739.³⁵⁶

Lodžie a schodiště byly odstraněny roku 1869 a přestavěny účelově na kancelář. Odstraněn byl i renesanční štít radnice s dvěma arkýřovými věžemi. Portál byl přesunut od přízemí podloubí.³⁵⁷ Dochovala se fotografie, která zachycuje podobu radnice před přestavbou z roku 1868 [75].

Popis portálu:

Renesanční pravoúhlý portál datovaný roku 1544 je hojně zdobený reliéfy [66–72]. Vytesán byl z pískovce. Původně se nacházel v prvním patře na lodžii, druhotně přesunut do podloubí. Po stranách portál lemují dva pilastry a na krásí ho výrazná supraporta.

Pilastry zdobí výrazná vegetabilní rozvilina s motivem květů a listů, rozrůstající se směrem nahoru. Levá rozvilina je ukončena okřídlenou andělskou hlavičkou, uprostřed se nachází obdélné zrcadlo s letopočtem 1544 [71]. Pod štítkem se do rozviliny vplétají zřetelně dva překřížené nože. Zrcadlo na pravé straně nese monogram pravděpodobně kameníka *M.B.*³⁵⁸ Hlavice pilastrů dekorují bytosti. Vlevo se nachází okřídlená hlava anděla, jehož tělo tvoří rostlinné listy a rozvilina [72]. Na pravé hlavici vypadá bytost rozdílně. Tělo taktéž tvoří listy, ale místo andělských křídel má dva trojlisty.

Na nadpraží je vyobrazen tehdejší purkmistr a mistr krejčí Skřítek provázený znakem krejčovského cechu s nůžkami a nápisem *Skrzitek* [68]. Polopostavu v dobových šatech s brašnou lemují dvě sfingy zrcadlově obrácené, jejichž ocasy přechází ve vegetabilní rozvilinu a květ. Levá sfinga má na hlavě helmu a pravá je vyobrazena s odhalenými vlasy učesanými do drdolu [67].

³⁵⁶ Písař soukenického cechu Peregrin Pešl listiny opsál, po opravě byly originály vráceny do báně a doplněny o listiny z roku 1822. V roce 1930 byly originály přesunuty do Státního archivu v Přerově. Viz Indra (pozn. 16), s. 148. – V makovici věže se našlo devět listin a z nich se dozvídáme, jména purkmistrů a konšelů, že věž byla postavena na náklady obce, hodiny byly koupeny v Opavě a zvony byly lité v Olomouci. Viz Bohumír Indra, Památky uschované báni radniční věže hranické, *Záhorská kronika* XII, 1929–1930 s. 53–55. – Bohumír Indra, Památky uschované báni radniční věže hranické, *Záhorská kronika* XII, 1929–1930 s. 85–88.

³⁵⁷ Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 67.

³⁵⁸ Starší literatura uvádí ještě monogramy AK, MH, JW jako podpisy jeho pomocníků. Viz Hosák – Indra – Jašová (pozn. 15), s. 67. – Ale tyto písmena jsou mnohem hůř čitelná a nepravidelná. Podle mladších badatelů jde o pozdější dodatky. Viz Maliva (pozn. 156), s. 48.

Horní vlys portálu se dvěma erby v postranních částech lemuje figurální reliéf s motivem dvou štítonošů. Vlevo je vyobrazen rytíř ve zbroji pravou rukou přidržující štít [69], vpravo štítonoše představuje divý muž, který v levé ruce drží štít [70]. Divý muž má na hlavě vavřínový věnec a má na sobě kožešinové oblečení a límec z listů. Dnes již není čitelné, jestli míval i plnovous, který byl u divých mužů tradiční. Tento výjev lze vyložit jako symbolické doplnění významu nápisové desky mezi erby. Rytíř ztělesňuje křesťanské hodnoty, zatímco divý muž znázorňuje divokost, opak křesťanské umírněnosti. Přední část vlysu zdobí nápisová deska dva erbovní štíty, které obepínají vavřínové věnce. Nápisovou desku nese anděl a nápis v mělkém reliéfu zní: Verb(v)m.Dom/in(i).manet.in/aeternvm/Letha 1544 [67].³⁵⁹ Erbovní štít vlevo se zubří hlavou náleží rodu Pernštejnů a vpravo je erb se znakem města Hranice. Portál zakončuje římsa dekorovaná rostlinou rozvilinou a květy vyrůstající směrem od andělčích okřídlené hlavičky ve středu. Na nadstavcích nad štítonoši vyrůstá rozvilina z váz, které lemují delfíni. Reliéfní dekor není symetrický, na každé straně se mírně liší. Architektonicky je portál symetrický.

Literatura (výběr): Maliva 1985, s.48; Maliva 1990, s. 453; Samek 1994, s. 556–557; Kuča 1997, s. 314; Kubešová – Richterová 1999, s. 153; Indra 2005, s. 146–150; Březina 2015c, s. 90–91; Čehovský 2020, s. 75.

³⁵⁹ Překlad nápisu: *Slovo Páně přetrvá navěky*. Transliterace viz: Čehovský, (pozn. 197), s. 75.

5. 4 Měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 20 (Čaputův dům)

Lokalita: Masarykovo náměstí č. p. 20, parc. č. 50

Datace: Jádro domu a portál z roku 1583

Dějiny stavby:

Původně na tomto místě stával převážně dřevěný řadový měšťanský dům. Ten roku 1575 kopil měšťan Ondřej Čaputa,³⁶⁰ který pocházel původně ze Žiwce.³⁶¹ Současný zděný měšťanský dům nechal vystavět roku 1583 [76–87]. Byl to jeden z předních měšťanských domů s právem várečným. V zadní části se vařilo pivo i pro ostatní měšťanské právovárečné domy. V domě měl sklad suken a také šenk piva a vína.³⁶²

Čaputa jako polský velkoobchodník se sukem byl v kontaktu s obchodníky z Hranic. Ve své době patřil k nejmovitějším měšťanům, několikrát byl zvolen rychtářem, financoval opravu kostela Narození Panny Marie a náležel mu i předměstský hospodářský dvůr od roku 1577.³⁶³ Lidová tradice o něm mluvila jako o českém šlechtici a mučedníkovi protestantské víry, ale Ondřej Čaputa zemřel mnohem dříve před bělohorskou dobou.³⁶⁴ Ondřej Čaputa zemřel bezdětný v roce 1602, o pět let později zemřela i jeho žena. O dům vedlo velké spory město a vzdálení příbuzní vdovy.

Roku 1608 připadl dům panskému úředníkovi Tobiáši Dukátovi, věrnému pomocníkovi Zdeňka Žampacha z Potštejna. Dukátova rodina opustila dům za stavovského povstání.

Popis stavby:

Jednopatrový dům v řadě západní fronty náměstí, tvoří začátek loubí Radniční ulice [76]. Parter je prolomen třemi oblouky loubí. Čaputův dům je patrně nejhonosnější městský palác, který se v Hranicích dochoval. Fasáda prvního patra a půdy směrem do náměstí je pětiosá, přízemí je zdobeno kvádrovou rustikou. Koncem 19. století ještě průčelí domu zdobil kamenný erb Žerotínů a dvě reliéfní desky s biblickými výjevy Ježíše

³⁶⁰ Indra (pozn. 16), s. 94.

³⁶¹ Město Żywiec se nachází v Polsku ve Slezském vojvodství. Od Hranic je vzdáleno cca 150 km.

³⁶² Viz Indra (pozn. 16), s. 94.

³⁶³ Adresa: Komenského 286, Hranice. Dodnes se dvůr nazývá Čaputovský. Ondřej Čaputa koupil tento dvůr od šlechnice Jetřicha Obelšíka z Lukovic i s rolemi a lukami. Viz Indra (pozn. 16), s. 94.

³⁶⁴ Antonín Fröhlich – Marie Fröhlichová – Bohumil Indra, *Hranice a lázně Teplice nad Bečvou*, Kroměříž 1936, s. 29.

se Samaritánkou u studně a Krista a cizoložnice.³⁶⁵ Ty se nedochovaly do současnosti, víme o nich pouze z rukopisů Josefa Heřmana Agapita Gallaše. Intepretace, že šlo o znak pánů ze Žeronína, bude milná. Tento rod dům nikdy nevlastnil, mohlo jít o znak některého majitele domu ze 17. století.³⁶⁶

Mázhaus je zaklenut valenou klenbou s výsečemi a křížovou klenbou s hřebínky [83]. Vstup do patra zajišťuje dvojramenné dřevěné schodiště [86]. Zadní místnost v přízemí se třemi okny směřujícími do dvora je zaklenuta valenou klenbou s výsečemi [84–85]. Tato místnost byla rekonstruována včetně barokní fresky v letech 2019 až 2020 [84].³⁶⁷ Pravá část domu dnes slouží jako prodejna, je přístupná z loubí a zaklenuta valenou klenbou částečně s výsečemi [82]. Dům má celkově tři sklepy. Dva příčné sklepy jsou situovány v přední části domu a jeden příčný kamenný sklep, zaklenutý kamennou valenou klenbou, je situován ve dvorní části domu [87].³⁶⁸

Portál:

Z podloubí do mázhauzu Čaputova domu vede kamenný portál edikulového typu s půlkruhovým záklenkem [77–81]. Jednotlivé prvky portálu mají reliéfní kamenosochařskou výzdobu a nápisová pole. Nápis na portálu zní: BENEDIC DOMINE DOMUM ISTAM ET OMNES HABITANTES IN EA EX HOC NUNC ET USQUE IN SAECULUM AMEN. MEMENTO MEI DOMINE, DUM VENERIS IN PARADISUM!. ANNO DOMINI 1583 AEDIFICAVIT DOMUM ISTAM ANDREAS CZAPUTA DE ŽYVEC IN BENEDICCIÓNE DOMINI. VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM, AMEN [78].³⁶⁹ Překlad: „Požehnej, Pane, tento dům a všechny v něm bydlící nyní a až na věky, amen. Pamatuj na mne, Pane, až přijdeš do ráje. Léta Páně 1583 vystavěl tento dům Ondřej Čaputa z Žiwce s požehnáním Páně. Slovo Páně zůstane na věky, amen.“³⁷⁰

Římsu portálu nesou pilastry. Vnitřní stranu portálu, která je zdobená rosetami [81], nesou reliéfní polopilíře. Na římsu doléhá nástavec s boky ve tvaru stočených volut

³⁶⁵ Hosák – Indra – Jašková (pozn. 15), s. 88–89.

³⁶⁶ Indra (pozn. 16), s. 94.

³⁶⁷ Renata Svobodová, *Restaurátorský průzkum měšťanský dům v Hranicích, Masarykovo nám. 20. Barokní nástěnné malby s rostlinnými motivy*, Studénka 2019. – Renata Svobodová, *Restaurátorská dokumentace Měšťanský dům v Hranicích, Masarykovo nám. 20, červen–říjen 2020*, Studénka 2020.

³⁶⁸ Josef Březina, 41739/8-428 Měšťanský dům, in: Orálková (pozn. 34), s. 79.

³⁶⁹ Transliterace latinského nápisu převzata z: Viz Hosák – Indra – Jašková (pozn. 15), s. 88.

³⁷⁰ *Čaputův dům*, <https://infocentrum-hranice.cz/caputuv-dum/>, vyhledáno 10. 2. 2022.

a vrcholící čučkem. Nástavec má uprostřed poloviční kartuši reliéfně provedenými rollwerkem a nápisovým polem. Okraj nástavce se na bocích svinuje do volut a je ornamentálně zdoben. Římsu zdobí listovec. Ve vlysu jsou dvě řádky textu [78]. Cvikly portálu vyplňují akantové rozviliny [80]. Pilastry zdobí reliéfní ornament rozviliny a úponky vinné révy s plody a listy, která vyrůstá z drobné vázy u patky pilastru. Ornament se liší na obou stranách. Levý reliéf zpodobňuje celou subtilní vázu, naopak vpravo je váza větší a vyobrazena ve výřezu.

Plintus pilastru je taktéž po obou stranách zdoben reliéfem. Vlevo vyobrazuje hlavu se třemi kuželkami. Kamenosochařský dekor této části portálu se nedochoval do současnosti v dobrém stavu, detaily nejsou čitelné. Pravý sokl vyobrazuje okřídlenou andělskou hlavu nad obrácenou čabrakou z lisů a plodů vinné révy [79]. Vnitřní část ostění portálu zdobí pod hlavicí pilíře poloviční rozeta [81] ukončená perlovcem, u patky pilíře se nachází další poloviční rozeta na obou stranách.

Portál byl restaurovaný v letech 2004 a 2005. Byl chemicky očištěn a restaurovány kovové prvky, které způsobovaly poškození kamene.³⁷¹ Restaurátor se snažil o maximální zachování autentické hmoty a odstranění příčin poškození kamene.³⁷²

Literatura a prameny (výběr): Indra 1932, s. 21–24, Samek 1994, s. 557, Tikal 2004, Indra 2005, s. 93–97; Tikal 2005; Březina 2015b, s. 79; Svobodová 2019; Čehovský 2020b, s. 77; Svobodová 2020

³⁷¹ René Tikal, *Restaurátorská zpráva. Portál tzv. čaputovského domu č. p. 20, Masarykovo náměstí 21. Hranice na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-1136, Olomouc 2005.

³⁷² Ibidem.

5. 5 Měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 11

Lokalita: Masarykovo náměstí, č. p. 11

Datace: Původně středověký objekt přestavěný na konci 16. století.

Dějiny stavby:

Renesanční dům byl postaven na staré parcele, přidělené na přelomu 15. a 16. století. Z této doby se dochovaly pouze základy a sklepy s valenou klenbou.³⁷³ Dům měl právo várečné. V polovině 15. století dům vlastnil člen Jednoty bratrské Petr Štremberský, ten prodal dům za 300 zlatých Vítu Kožešníkově. Podle ceny, který zahrnovala i šenkovní regál, šlo o prostý gotický dům malého rozsahu.³⁷⁴ Koncem 16. století byl dům dalšími majiteli renesančně přestavěn.

Popis stavby:

Měšťanský dům se nachází v řadové zástavbě na západní straně náměstí [88–91]. Jednopatrový dům s půdní vestavbou a atikovým štítem s nástavcem má tříosou fasádu, v součástce době v neorenesanční podobě. Fasáda je ukončena profilovanou římsou a lemovaná bosovanými lizénami [88]. Suterén tvoří tři sklepy zaklenuté kamennou valenou klenbou.³⁷⁵

Přízemí domu č. 11 je prolomeno jedním obloukem loubí, ten byl zazděn a uzavřen novodobým výkladcem s dvěma oddělenými vstupy do domu a do prodejny. Vlevo je situovaná vstupní chodba do domu, kde se dochoval fragment profilovaného kamenného nadpraží portálu [89], kterým se vstupovalo do domu z loubí. Za tímto portálem se nachází klasicistní schodiště do patra. Vpravo v loubí až v celé hloubce přízemí se nachází prodejna. Prostor loubí je zaklenut valenou klenbou s lunetami. V interiéru se zachovalo ostění bohatě profilovaný renesančního portálu [90–91], který tvořil původní vstup do prodejny z loubí. Pravoúhlé ostění zdobí ornamentálně lišta s perloucem [91]. Ostění profilováno přetínanými žebry. Práh schází, podlaha je plošně vydlážděna.

Podobu měšťanského domu v současnosti můžeme porovnat s archívni fotografií ze sbírek Muzea a galerie Hranice, která zachycuje západní stranu náměstí v roce 1868

³⁷³ Viz Indra (pozn. 16), s. 65.

³⁷⁴ Ibidem, s. 66.

³⁷⁵ Příčný sklep pod loubím. Přední sklep spojený chodbičkou se střední částí domu. Rovnoběžně s chodbou je umístěn podélný sklep s kamennou valenou klenbou. Viz Josef Březina, 29500/8-2768 Měšťanský dům, in: Orálková (pozn. 34), s. 74.

[10]. Je to čtvrtý dům napravo od Hotelu Brünn. Počet os v průčelí je shodný, atikové patro bylo rovné zdobené pravděpodobně zubořezem a bez násadce. Stejnou podobu fasády zachycuje fotografie pořízená okolo roku 1900 [11], kde již všechny domy na západní straně náměstí mají zazděné loubí.

Během renovace celého měšťanského domu roce 2004 byl restaurován i kamenný portál [90–91].³⁷⁶ Restaurátor zvolil konzervační způsob restaurování a rehabilitaci dochovaných prvků s cílem, aby výsledek odpovídal stáří památky a charakteru originálního díla. Kámen byl pokryt zbytky omítky a byl mechanicky poškozen ve spodních partiích. Překlad narušovala závažná vertikální prasklina, spárování bylo degradované. Portál byl zbaven vrstev omítek a nátěrů. Prasklina zpevněna injektáží, stažena nerezovými svorkami a přespárována. Tmely a doplňky sjednoceny s originálním pískovcem patinací lazurními barvami.³⁷⁷ Barvená úprava červenou hlinkou byla shledána jako nepůvodní, proto nebyla zachována, pod ní bylo několik vrstev vápenných liček. Monochromní bílou úpravu nebylo možné obnovit, kvůli domodelování dekorativní výzdoby.³⁷⁸

Literatura a prameny (výběr): *Werkmann 2003, Indra 2005, s. 65–67; Březina 2015a, s. 74.*

³⁷⁶ Ladislav Werkmann, *Závěrečná restaurátorská zpráva. Portál měšťanského domu na Masarykově náměstí č. p. 11 v Hranicích na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-1070, Olomouc 2003.

³⁷⁷ Ibidem

³⁷⁸ Ibidem.

5. 6 Kostel Narození Panny Marie, zv. Kostelíček

Lokalita: areál hřbitova, Ulice U Kostelíčka, Paseky

Datace: 1595

Kostel Nanebevzetí Panny Marie [93–96] se nachází na úpatí Hluzovského kopce, cca 1,7 km východně od Masarykova náměstí. Poprvé byl zmíněn v písemných pramenech v roce 1492 ve zprávě o tom, že zemřel v Hranicích Vít příslušník Jednoty bratrské a byl pochován před městem v „bílém“ kostele,³⁷⁹ pravděpodobně jeho bratrské vyznání neumožňovalo pohřbení na centrálním utrakvistickém hřibově okolo kostela sv. Jana Křtitele, který dnes již neexistuje.³⁸⁰ Přepokládáme, že kostelíček byl hlavně kostel hřbitovní, zejména pro Černotín, Hluzov, Zbrašov a částečně i pro Hranice. Není pravděpodobné, že by v něm pobíhal pravidelný liturgický provoz.³⁸¹ V 16. století byl spravován hranickým farářem a byl to druhý hranický kostel.³⁸²

Díky zmínkám o pohřbech hranických obyvatel u Kostelíčka a jeho správě hranickou farou, lze říct, že náležel k městu, a tudíž i jeho architektura může mít zařazena do přehledu renesanční architektury města Hranice. Stavby kostelů mimo města nejsou nějak výjimečné. Jiří J. K. Nebeský poukazuje na příklady kostela sv. Ducha u Dobrušky a kostela sv. Jošta ve Frýdku.³⁸³

Dějiny stavby:

Názory o tom, že by kostelíček byl z 12. nebo 13. století, jsou nepodložené a opírají se o legendy. Podle Josefa Heřmana Agapita Gallaše byl prvním obyvatelem hranické končiny sv. Vintíř,³⁸⁴ který se potom přesunul do Čech a založil Břevnovský klášter. Několik mnichů se zde potom usadilo a potkali se s pohanskými obyvateli na Hluzovském kopci.³⁸⁵ Podle legendy olomoucký biskup Jan III. vyslal několik mnichů z rajhradského kláštera do hranické oblasti a jejich představeným byl podle legendy

³⁷⁹ Jako bílé kostely byly většinou označovány kamenné stavby, nebo dřevěné natřené na bílo. Viz Nebeský (pozn. 39), s. 7.

³⁸⁰ Ibidem, s. 7.

³⁸¹ Nebeský (pozn. 39), s. 9.

³⁸² Ibidem, s. 15.

³⁸³ Ibidem, s. 8.

³⁸⁴ Gallas (pozn. 4), s. 8.

³⁸⁵ Místní název Hlúzov může být odvozen od slovního spojení pohanská hlůza tj. lůza. Libor Scholz ale tuto Gallasovu teorii považuje za nepravděpodobnou. Viz Scholz (pozn. 5), s. 93–94.

mnich Jurik.³⁸⁶ Tomu se prý podařilo přivést ke křesťanství pohany a založil Hranice, Hluzov, Černotín a nechal také vystavět Kostelíček. Jurik byl historicky doložená osobnost, kolonizační činnosti se prokazatelně věnoval v Čechách, ale o jeho působení na Hranicku neexistují pádné důkazy. Více se okolnostem založení města Hranice podrobně věnuje kapitola 2 *Dějiny města Hranice*. Mezi badateli bylo od 19. století rozšířené spojení budovy Kostelíčka s nejstaršími dějinami Hranic, ale neexistuje pro to pádný důkaz, či pramen.³⁸⁷

Přesný vznik Kostelíčka, respektive první stavby a tomto místě, nelze ze současných pramenů, které jsou k dispozici, vyčíst. V monografii věnující se Kostelíčku Jiří Nebeský přiklání ke vzniku na konci 15. století,³⁸⁸ kdy se objevila první písemná zmínka a zároveň z tohoto období pochází pozdě gotická socha madony, která byla původně v Kostelíčku umístěna.³⁸⁹ Socha korunované madony Assumpty, která stojí na půlměsíci, je datovaná do let 1480–1490, je vyrobena z lipového dřeva, polychromovaná a vychází ve výtvarné formulaci ze švábské tradice.³⁹⁰ V roce 1953 byla madona přemístěna do farního kostela Stětí Jana Křtitele v Hranicích, v současnosti se nachází v depozitáři Arcibiskupského muzea v Olomouci.³⁹¹

Jak vypadal kostel v době písemné zmínky, není známo. Většina badatelů a autorů se domnívali, že současná podoba kostela pochází z období pozdní gotiky³⁹² a letopočet MDXCV (1592) vytesaný do kamenného kříže druhotně umístěného v závěru, považovali za datování přestavby či opravy.³⁹³ Stanislav Miloš ale tuto domněnku vyvrací svými argumenty a datuje celou stavbu kostela do roku 1592. Ve sktruktuře zdiva je patrná pouze jedna stavební fáze, jednotně ji tvoří místní vápenec

³⁸⁶ S kostelíčkem podle Jiřího Nebeského nemá nic společného. Viz Nebeský (pozn. 39), s. 13–14.

³⁸⁷ Nebeský (pozn. 39), s. 11.

³⁸⁸ *Ibidem*, s. 9.

³⁸⁹ [Z] Zdena Jeřábková, Č. 195, Madona in: Hlobil – Perůtka (pozn. 25), s. 310.

³⁹⁰ Výška sochy 114 cm; šířka 36 cm, hloubka 17 cm; vzadu vyhloubeno; starší polychromie. Viz *ibidem*, s. 310.

³⁹¹ Nebeský (pozn. 39), s. 50, 52.

³⁹² Například již Bohumír Indra byl zastáncem tohoto názoru. Bohumír Indra, Oprava hranického kostelíka, *Záhorská kronika* XVIII, 1935, s. 4–6. – Bohumil Samek datuje kostel před rok 1492, z toho roku pochází první písemná zmínka o kostelu pod Hluzovským kopcem. Viz Samek (pozn. 17), s. 560. – Plaček (pozn. 29), s. 31. – Iva Orálková označuje kostel taktéž jako gotický, přestavený v roce 1595. Viz [IO] Iva Orálková, Heslo Kostel Narození Panny Marie, in: Orálková (pozn. 34), s. 48–49.

³⁹³ Kříž byl původně umístěn ve štítu kostela. Roku 1804 údajně spadl a byl přesunut na kněžiště. Stanislav Miloš, Poznámky k průzkumu kostelíčka, *Kdysi a nedávno. Texty o dějinách Hranicka*, 2009, s. 2.

a částečně doplněný cihlami.³⁹⁴ Stanislav Miloš rovněž uvádí absenci pískovcových armovaných nároží, které se typicky objevují u pozdě gotických staveb. Tím vyvrací domněnku, že jádro kostela pochází z 15. století.

Ve všech sondách kolem zdi při výzkumu kostelíčka se našly lidské kosti, půda, kde stojí kostelíček dnes sloužila předtím jako hřbitov, původní stavba tedy musela být výrazně menších rozměrů.³⁹⁵ Stanislav Miloš při svém badání též vyvrátil, že by kostel byl původně plochostropý a až později zaklenutý. Při svém bádání zjistil, že v klenbách lunet je patrné, že původně okna byla postavená vyšší s lomeným záklenkem, ale záhy byla snížena, pravděpodobně protože špatně spočítali stavitelé klenbu a horní část okna skončila v půdním prostoru. Proto vložili do již existujícího okna další oblouk a snížili je tím [94].³⁹⁶ Taktéž se nezachovali v půdním prostoru žádné kapsy po trámech a zdivo nad klenbou nebylo omítnuté,³⁹⁷ to dokazuje, že zdi lodi kostela a klenba vznikaly současně. Také je patrné, že stavitel původně zvolil lomený záklenek pro okna, ale v průběhu stavby ho změnil na půlkruhový, jehož tvar je na fasádě kostela dodnes patrný, nad výškou současných novogotických oken [94]. Kulatý záklenek je blíže renesanční architektuře.³⁹⁸

Kamenný kříž s letopočtem MDXCV [95] byl původně umístěný na štítu kostela, odtud byl shozen vichřicí a druhotně umístěn do závěru kostela.³⁹⁹ Pokud budeme brát v potaz výše zmíněné argumenty Stanislava Miloše, šlo v roce 1592 o stavbu současné budovy kostela na místě menší starší stavby, která předcházela. Kostel náleží k tzv. pogotickému stylu, kdy prvky gotiky přežívaly paralelně s renesanční architekturou a byly používány převážně u sakrálních staveb.

Bohumír Indra taktéž uvádí, že roku 1592 byl kostelíček přestavěn. A za autora stavby Kostelíčka označil Indra stavitele Martina Františka Vlacha.⁴⁰⁰ Stavbu financoval

³⁹⁴ Miloš (pozn. 390), s. 2.

³⁹⁵ Ibidem, s. 5.

³⁹⁶ Ibidem, s. 3.

³⁹⁷ Ibidem, s. 3.

³⁹⁸ Ibidem, s. 3.

³⁹⁹ Viz Indra (pozn. 16), s. 94.

⁴⁰⁰ Martin František Vlach se usadil v Hranicích roku 1593, kdy koupil dům č. p. 109. Zemřel v Hranicích v roce 1600 nebo 1601. Příjmení Vlach odkazuje na jeho italský původ. Viz Nebeský (pozn. 39), s. 16.

měšťan Ondřej Čaputa, přispěl 195 zl. obec mu je hradila srážkami z peněz domovních a dvorských.⁴⁰¹

V roce 1624 se píše o kapli Panny Marie, kam každý rok směřuje mnoho poutníků. To naznačuje, že i přes protestantizaci se udržoval mariánský kult k Panně Marii Hranické,⁴⁰² který souvisel s gotickou dřevěnou madonou z původního mobiliáře kostela. V polovině 17. a přes 18. století zažily mariánské poutě ke Kostelíčku období rozkvětu,⁴⁰³ tato tradice začala upadat v době josefínských reforem, až úplně zanikla.⁴⁰⁴

Architektura kostela Narození Panny Marie se dochovala téměř nezměněným stavu od roku 1592, když pomineme zmenšení oken, přístavbu sakristie a výměnu střechy. Část kostela u presbytáře má velmi mělké základy postavené na jílovité půdě,⁴⁰⁵ to způsobilo statické problémy, které stavba v současnosti, a viditelné trhliny na fasádě.

Popis stavby:

Orientovaná stavba kostela Narození Panny Marie má jednodlní půdorys, na který na východě navazuje kněžiště s pětibokým záměrem [94]. K severní zdi kněžiště přiléhá čtyřboká sakristie s příčně valenou klenbou s oratoří.⁴⁰⁶ Obdélnou loď zakrývá sedlová střecha, která převyšuje presbytář. Na hřebenu lodi v ose s prvním opěrným pilířem lodi od východu tvoří nevyšší bod siluety kostela polygonální sanktusník. Zvony kostela pochází z let 1502 a 1503, původně se nacházely v kostelu sv. Šebestiána, dnešní modlitebna církve evangelické na Šromotově náměstí [100].⁴⁰⁷ Loď i kněžiště podpírají vnější opěrné pilíře s pultovou stříškou, na nárožích umístěné nakoso. Hladké fasády lodi prolamují tři novogotická okna s lomeným záklenkem na každém boku. Na první pohled je patrné, že nová okna jsou menší než původní [94]. Tvar původních oken s půlkruhovým záklenkem je ve fasádě stále patrný.

Polygonálnímu presbytáři v závěru dominuje kamenný kříž s letopočtem MDXCV [95]. Jižní stranu kněžiště prolamují dvě okna, severní stranu jedno okno a dále

⁴⁰¹ Viz Indra (pozn. 16), s. 94. – Viz Indra (pozn. 387), s. 4–6.

⁴⁰² Nebeský (pozn. 39), s. 15.

⁴⁰³ Václav Bednář – Miroslav Černý – Jiří Lapáček – Miroslav Marada, *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších. Průvodce*, Hranice 2006, s. 80.

⁴⁰⁴ Ibidem, s. 80.

⁴⁰⁵ Miloš (pozn. 390), s. 4.

⁴⁰⁶ Samek (pozn. 17), s. 560.

⁴⁰⁷ Bednář – Černý – Lapáček – Marada (pozn. 400), s. 81.

na presbytář navazuje později přistavěná sakristie. Hlavní vchod do kostela představuje barokní portál s půlkruhovým záklenkem a rozeklaným frontonem [93]. Kartuši je uveden letopočet 1781. V etáži nad portálem je umístěné okno s lomeným záklenkem a po stranách dvě kulatá malá okna. Ve vrchní partii štítu je uprostřed nika se polychromovanou sochou Panny Marie Immaculaty, lemovaná dvojicí špaletových oken se segmentovými záklenky.

Interiér lodi kostela zakleňuje valená klenba s dvojicemi lunet s hranami vytaženými do hřebínků [96]. Presbytář je zaklenut valeně s výsečemi a lunetovým závěrem. V sakristii je uplatněna příčně valená klenba, oratoř je plochostropá. Západní kruchta v kostele je zděná valeně podklenuta s výsečemi zdobenými hřebínky na hranách.

Literatura (výběr): *Indra 1935, s. 4–6; Samek 1994, s. 560–561; Bednář – Indra – Lapáček 2006, s. 79–93; Miloš 2009, s. 2–5; Nebeský 2015; Orálková 2015b, s. 48–49.*

Závěr

Hranice jsou výjimečnou ukázkou poddanského města na střední Moravě. Diplomová práce podává ucelený přehled o renesanční architektuře v Hranicích. Podstatný aspekt, který zkoumá, je dochovaný kamenosochařský dekor. Aby byl vývoj renesance v Hranicích přehledný, je rozdělný podle účelů, kterému daná architektura sloužila. Na začátku 16. století ve městě doznívala pozdní gotika, kterou reprezentuje sál radnice. V průběhu 16. století se objevovalo čistě renesanční tvarosloví a pogotika na stavbě Kostelíčka.

Důležitou otázkou při zkoumání hranické renesance je střídání se šlechtických rodů v držení města. Pernštejnové město jednoznačně povznesli a jsou velmi důležitou etapou v historii Hranic. Utvořili základy k tomu, aby se renesance v Hranicích mohla plně rozvinout ke konci 16. století. Z jejich doby se dochoval renesanční portál radnice. Ze svědectví víme, že i měšťanské domy měly za Pernštejnů kamenné portály. Pravděpodobně existovala i kamenosochařská výzdoba hradu, ale nemáme o ní žádné důkazy.

Největší památkou města je zámek s arkádovým nádvořím z osmdesátých let 16. století. Rozvoj jeho renesanční podoby započal majitel panství Jan Kropáč z Nevědomí tím, že si zvolil Hranice za své sídlení město. Svou současnou podobu s arkádovým nádvořím zámek získal za účasti Žerotínského rodu a pánů z Kunovic. Unikátnost zámku dodala pozdější dostavba spojovacího severním křídla s ojedinělými dochovanými kamenosochařským prvky. Zámek sloužil jako residence panstva poměrně krátce mezi lety 1553–1621. Zbytek jeho existence fungovaly za jeho zdmí kanceláře úředníků spravující panství a fakticky mu tato funkce zůstala dodnes. Svým ojedinělým řešením má hranický zámek nepochybně místo mezi ostatními arkádovými zámky na Moravě a řadí se do pozdní fáze vývoje moravské skupiny renesančních zámků.

Mnoho památek bylo zničeno v souvislosti s rozšiřováním prostor. U městských domů byla většina kamenných ostění zničena při zazdívání loubí a modernizaci obchodních prostor. Fasády měšťanských domů byly v období renesance zdobeny sgrafity a kamennými reliéfními deskami, žádné z nich se v jádru města nedochovaly. Na zámku byly poničeny arkády uzavřením, ale podařilo se mu při rekonstrukci vrátit

renesanční charakter. Díky zastřešení nádvoří je budova začleněna do každodenního života města.

Renesanční architektura v Hranicích se jednoznačně nedochovala v intaktní podobě, ale stále má výjimečnou výpovědní hodnotu. V hranické renesanci převládají severské vlivy. Unikátní je i počet badatelských osobností, které se hranickým dějinám a architektuře systematicky věnovaly. Svědčí to o rozsahu a důležitosti historie tohoto města v rámci vývoje Moravy. Může se zdát, že se nedochovalo mnoho, ale hodnota hranické architektury spočívá v prezentování vývoje, kterým město v průběhu staletí prošlo.

Dějiny města Hranice a jeho renesanční architektura jsou stále živé téma s velkým prostorem pro bádání. Problematika Jednoty bratské z pohledu historické metodiky, konfesní otázky a jednotlivé osobnosti by si zasloužily sumarizaci a samostatnou publikaci. Jelikož jsem svoji práci postavila na zkoumání architektonické skulptury, která se v Hranicích objevuje na vícero stavbách rozmanitého druhu, zůstalo téma štukové výzdoby zámku v diplomové práci upozaděno. Štuky zámku jsou v hranické architektuře jedinečná záležitost a jejich rozsah by stačil na samostatné dílo. Na zámku stále postupně probíhá rekonstrukce štukové výzdoby, která odhaluje nové poznatky. Přesné datování zámeckého portálu by bylo možné po interdisciplinární spolupráci a podrobné analýze dochovaných fragmentů. Taktéž bádání o původu vlašských umělců působících v Hranicích, by představovalo výzkum se zahraničním přesahem.

Summary

The master's thesis is devoted to the Renaissance architecture of Hranice city located in the Přerov district. Hranice represents an example of a vassal city in Central Moravia. The preserved Renaissance architecture of the city is mainly of a profane character. The master's thesis emphasizes the stone architectural sculpture preserved in the buildings.

At the beginning, the thesis is devoted to the current state of the research and to the personalities who have dedicated themselves to the history of the city and its architecture. The main text begins with a summary of the history of the city from its foundation to the beginning of the Thirty Years' War. It is followed by a chapter containing an analysis of the urban structure of the city core, partial descriptions of individual Renaissance buildings and a summary of their construction development. The following chapter looks for analogies to individual buildings of the Renaissance and their preserved stylistic elements, and it reflects the effort to place Hranice in the context of Moravian architecture of that time. The key topic of the thesis was the question of how the frequently changing owners of the estate and other historical events influenced the city's architecture. The thesis wants to present the Renaissance architecture of the town of Hranice in the context of historical events, religion and individual noble families, because everything together influenced and created the unique character of the Hranice Renaissance.

The catalogue section presents five selected buildings of the Hranice Renaissance in detail. The individual entries contain the building development, the history of the building and a description with an emphasis on preserved Renaissance elements. An important part of the thesis is also the pictorial appendix, which illustrates and supplements the text.

Seznam použitých zkratek

NPÚ ÚOP v Olomouci	Národní památkový ústav Území odborné pracoviště v Olomouci
SOKA	Státní okresní archiv
ZA	Zemský archiv

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

Bartovský 1906

Vojtěch Bartovský, *Hranice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz spolu s úplným adresářem*, Hranice 1906.

Bartovský 1907

A. Bartovský, *Mährisch-Weißkirchen. Ein topographisch-historisches Bild*, Mährisch-Weißkirchen, 1907.

Bednář – Indra – Lapáček 2004

Václav Bednář – Bohumír Indra – Jiří Lapáček, *Kronikáři města Hranice*, Hranice 2004.

Bednář – Indra – Lapáček 2006

Václav Bednář – Miroslav Černý – Jiří Lapáček – Miroslav Marada, *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších. Průvodce*, Hranice 2006.

Benešovská 2017

[KB] Klára Benešovská, Za větší slávu Pernštejnského rodu, in: Taťána Petrasová – Rostislav Švácha (edd.), *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*, Řevnice 2017, s. 318–319.

Bialostocki 1976

Jan Bialostocki, *The Art of the Renaissance in Eastern Europe*, London 1976.

Boček 1845

Antoník Boček, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV*, Olomouc 1845.

Brandl 1890

Vincenc Brandl, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII*, Brno 1890.

Březina 2015a

[JB] Josef Březina, 29500/8-2768 Měšťanský dům, in: Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015, s. 74.

Březina 2015b

[JB] Josef Březina, 41739/8-428 Měšťanský dům, in: Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015, s. 79–80.

Březina 2015c

[JB] Josef Březina, 34072/8-432 Radnice, in: Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015, s. 74.

Březina 2015d

[JB] Josef Březina, Zámek, in: Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015, s. 64–65.

Buršík 2015

[DB] Dalibor Buršík, 37047/8-434 Městské opevnění, in: Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015, s. 55–57.

Čehovský 2012

Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v Podýjí 1480–1550*, Olomouc 2012.

Čehovský 2014

Petr Čehovský, Receptce antikizujících forem v raně renesanční architektonické skulptuře na Moravě, *Historica Olomucensia. Supplementum I. Sborník prací historických XXXIV*, 2014, s. 63–92.

Čehovský 2018

Petr Čehovský, Nové poznatky k raně renesanční architektonické skulptuře Moravské Třebové a Litomyšle, *Vlastivědný věstník moravský*, 2018, č. 4, s. 340–346.

Čehovský 2020a

Petr Čehovský, Portál olomoucké radnice a umění rané renesance ve Slezsku, *Vlastivědný věstník moravský*, 2020, č. 2, s. 108–115.

Čehovský 2020b

Petr Čehovský, Die Devise Verbum domini manet in aeternum und die Konfessionalisierung der Architektur Niederösterreichs und Mährens im 16. Jahrhundert, *Umění LXVIII*, 2020, s. 70–80.

Čornej 1992

Petr Čornej (red.), *Dějiny země Koruny české*, díl I., Praha 1992.

Dražan 1950

Vlastimil Dražan, Gotický a renesanční městský dům z jižních Čech a Moravy, *Zprávy památkové péče* X, sešit 5, 1950, s. 129–160.

Fröhlich – Fröhlichová – Indra 1936

Antonín Fröhlich – Marie *Fröhlichová* – Bohumil Indra, *Hranice a lázně Teplice nad Bečvou*, Kroměříž 1936.

Gallas 1836

Josef Heřman Agapit Gallas, *Kurzgefaßte Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weisskirch, Prerauer Kreises im Markgrafthume Mähren*, Olmütz 1836. (reprint Hranice 2006).

Grůzová – Marek 1994

Ludmila Grůzová – Pavel Marek (edd.), *Prostějov v proměnách staletí*, Prostějov 1994.

Haas 1964

Felix Haas, Český měšťanský dům pozdní gotiky a renesance, *Sborník Vysokého učení technického*, č. 2–3, 1964, s. 97–135.

Haničák 2015

Ondřej Haničák, *Renesanční domy moravsko-slezského pomezí. Příspěvek k poznání typologie a formálních aspektů měšťanské obytné architektury 16. a 17. století*, Opava 2015.

Hauserová 2001

Milena Hauserová, Domy s vysokými síněmi, *Dějiny staveb 2001. Sborník vybraných referátů z konference Dějiny staveb*, 2001, s. 53–60.

Hlobil 1974

Ivo Hlobil, Základní přehled o raněrenesančních portálech střední Moravy (1492–1540), *Vlastivědný věstník moravský*, 1974, č. 2, s. 224–226.

Hlobil 1983

Ivo Hlobil, Mistr portálu olomoucké radnice, *Historická Olomouc a její současné problémy*. III, Olomouc 1983, s. 251.

Hlobil – Petrů 1992

Ivo Hlobil – Eduard Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992.

Hlobil – Perůtka 1999

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. III. *Olomoucko*, Olomouc 1999.

Hlobil – Perůtka 2002

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. I. *Úvodní svazek*, Olomouc 2002.

Hosák – Indra – Jašková 1969

Ladislav Hosák – Bohumír Indra – Marie Jašková, *Hranice: dějiny města, Díl I.*, Hranice 1969.

Hosák 1936

Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravskoslezské*. VI. *Přerovský kraj*. VII. *Moravské enklavy*, Praha 1936.

Hrabalová 2002

Libuše Hrabalová, *Myšlenkové proudy na střední Moravě ve 14.–16. století*, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. I. *Úvodní svazek*, Olomouc 2002, s. 79–87.

Hrubý 2003

Vladimír Hrubý, *Pozdní gotika a raná renesance v Pardubicích v letech 1491–1548. Malířství a sochařství*, Pardubice 2003.

Hrubý 2019

Vladimír Hrubý, *Budování perňštejnského ideálního města*, in: Kateřina Kubínová – Klára Benešová (edd.), *Imago, imagines: výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století*, 2019, s. 488–513.

Chupík 1999a

František Chupík, *Čtyři pozdně středověká městská opevnění na střední Moravě – Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Prostějov a Přerov*, *Střední Morava. Kulturněhistorická revue* 8, 1999, s. 4–16.

Chupík 1999b

František Chupík, *Čtyři pozdně středověká opevnění na Moravě – Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Prostějov a Přerov (dokončení)*, *Střední Morava. Kulturněhistorická revue* 9, 1999, s. 9–21.

Indra 1929

Bohumír Indra, Památky uschované báni radniční věže hranické, *Záhorská kronika* XII, 1929–1930 s. 53–55.

Indra 1930

Bohumír Indra, Památky uschované báni radniční věže hranické, *Záhorská kronika* XII, 1929–1930 s. 85–88.

Indra 1932

Bohumír Indra, Dům a dvůr Čaputovský, *Záhorská kronika* XV, 1932 s.21–24.

Indra 1935

Bohumír Indra, Oprava hranického kostelíka, *Záhorská kronika* XVIII, 1935, s. 4–6.

Indra 1939

Bohumír Indra, Erbovní vývody na hranickém zámku, *Záhorská kronika* XXI, č. 4, 1939, s. 99–102.

Indra 1966

Bohumír Indra, K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Pramenné zprávy o vlašských a domácích stavitelích a kamenících do 30leté války, *Časopis Slezského muzea* XV, 1966, s. 128–148.

Indra 1995

Bohumír Indra, Příspěvky v biografickém slovníku výtvarných umělců na Moravě a ve Slezsku v 16. až 19. století, *Časopis slezského zemského muzea, Série B*, č. 3, 44, 1995, s. 242–287.

Indra 1998

Bohumír Indra, Biografický slovník k dějinám města Hranic, *Sborník Státního okresního archivu Přerov* 1998, s. 31–77.

Indra 2005

Bohumír Indra, *Historie hranických domů*, Hranice 2005.

Jakubec 2003

Ondřej Jakubec, Skupina pozdně renesančních štukatur na Moravě, jejich styl a význam – možnosti a meze interpretace, *Umění* LI, 2003, s. 278–291.

Jakubec 2006

[OJ] Ondřej Jakubec, heslo pogotické umění in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 602–603.

Jakubec 2009

Ondřej Jakubec, Renesanční a manýristické umění, in: Jindřich Schulz (red.), *Dějiny Olomouce*. 1. svazek, Olomouc 2009, s. 311–331.

Kibic 2009

Karel Kibic, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska: 1. Část I. Vývoj radnic*, Praha 2009.

Kouba – Horký – Koudelka 2009

Petr Kouba – Milan Horký – Petr Koudelka et al., *České kuriozity III., Radnice a náměstí*, Praha 2009.

Kubeša 2012

Petr Kubeša, Příspěvek k historii zámeckých zahrad v Hranicích, *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*, 2012, s. 80–89.

Kubešová – Richterová 1999

[IK–HR] Irena Kubešová–Helena Richterová, Radnice, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550*. III. díl *Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 153.

Kuča 1997

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II., H–Kole*, Praha 1997.

Kuča 2002

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl V., Par–Pra*, Praha 2004.

Kuča 2004

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl VI., Pro–Sto*, Praha 2004.

Kühndel – Mathon 1932

Jan Kühndel – Jaroslav Mathon, *Pernštejnský zámek v Prostějově*, Prostějov 1932.

Kramoliš 1927

Čeněk Kramoliš, *Almanach a katalog krajinové výstavy Pobečví v Hranicích*, Hranice 1927.

Krčálová 1989

Jarmila Krčálová, Renesanční architektura v Čechách a na Moravě, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1. Od počátku renesance do závěru baroka*. Praha 1989, s. 6–62

Kreuz 2008

Rudolf Kreuz, *Přerovský okres. Vlastivěda moravská*, Brno 2008.

Lapáček 2008

Jiří Lapáček, *Drahotuše. Historie a přítomnost*, Hranice 2008.

Maliva 1982

Josef Maliva, Původní renesanční portál prostějovského zámku, *Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově II*, 1982, č. 2, s. 1–8.

Maliva 1983

Josef Maliva, K ikonografickému programu výzdoby fasády Edelmanova domu v Olomouci. *Historická Olomouc a její současné problémy IV*, Olomouc 1983, s. 237-249.

Maliva 1985

Josef Maliva, K typologii renesanční plastiky první poloviny 16. století, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Aesthetica* 5, 1985, s. 43–53.

Maliva 1990

Josef Maliva, K výpovědní hodnotě několika renesančních památek na Moravě, *Památky a příroda* 15, 1990, s. 451–457.

Mencl 1953

Václav Mencl, Měšťanský dům ve středověku, *Zprávy památkové péče XIII*, 1953, s. 161–192.

Mencl 2021

Václav Mencl, *Renesanční a barokní zámek v českých zemích*, Praha 2021.

Menclová – Gardavský – Panoš 1961

Dana Menclová – Zdeněk Gardavský – Vladimír Panoš, *Helťšejn. Státní hrad a památky v okolí*, Praha 1961.

Miloš 2009

Stanislav Miloš, Poznámky k průzkumu kostelíčka, *Kdysi a nedávno. Texty o dějinách Hranicka*, 2009, s. 2–5.

Miloš – Michna – Sedláčková 1998

Stanislav Miloš – Pavel Michna – Hedvika Sedláčková, *Pozdněgotické a renesanční kachle ze zámku v Hranicích (Late gothic and renaissance tiles from the Hranice chateau)*, Přerov 1998.

Muchka 2001

Ivan Prokop Muchka, *Deset století architektury. Architektura renesanční*, Praha 2001.

Muchka 2017

[IPM] Ivan Prokop Muchka, Maniera italica: arkády českých a moravských zámků, in: Taťana Petrasová – Rostislav Švácha (edd.), *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*, Praha 2017, s. 383–385.

Muk 1994

Jan Muk, Středověké jádro zámku v Hranicích, *Archeologica historica* 19, 1994, s. 65–70.

Muk – Šamánková 1985

Jan Muk – Eva Šamánková, *ABC kulturních památek Československa*, Praha 1985.

Necid – Jurečka 1995

Jiří Necid – Vladimír Jurečka, *Hranice. Malý průvodce městem a okolím*, Hranice 1995.

Nebeský 2005

Jiří J. K. Nebeský, Gallašova truchlivá autobiografie, in: Josef Heřman Agapit Gallaš, *Mé žalosti a mé bolesti*, Hranice 2005, s. 5–18.

Nebeský 2007

Jiří J. K. Nebeský, *Hranice*, Praha – Litomyšl 2007.

Nebeský 2010

Jiří J. K. Nebeský, *Hranice na starých fotografiích*, Hranice 2010.

Nebeský 2015

Jiří J. K. Nebeský, *Kostelíček. Čtení o kostele Narození Panny Marie v Hranicích*, Hranice 2015.

Nebeský 2017

Jiří J. K. Nebeský, *Poznej své Hranice*, Hranice 2017.

Nebeský 2021

Jiří J. K. Nebeský, *Srdce moravské brány. Vlastivěda města Hranice*, Hranice 2021.

Noll 1995

Jindřich Noll, K obnově vstupního portálu zámku v Hranicích na Moravě, *Zprávy památkové péče* LV, číslo 9, 1995.

Orálková 2015a

Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015.

Orálková 2015b

[IO] Iva Orálková, Heslo Kostel Narození Panny Marie, in: Iva Orálková (ed.), *Soupis nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 2015, s. 48–49.

Pechová 2020

Vlasta Pechová (red.), *Hrady a zámky olomouckého kraje*, Olomouc 2020.

Perůtka 1993

Marek Perůtka, *Seznam nemovitých kulturních památek okresu Přerov*, Olomouc 1993.

Petráň 1995

Josef Petráň (red.), *Dějiny hmotné kultury II/1. Kultura každodenního života od 16. a 18. století*, Praha 1995.

Plaček – Miloš 1995

Miroslav Plaček – Stanislav Miloš, Fortifikační systém Hranic na Moravě, *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 219–232.

Plaček 1996

Miroslav Plaček, *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996.

Plaček 1997

Miroslav Plaček, Hrady v hrazených moravských městech, *Archaeologica historica* 22, 1997, s. 199–215.

Plaček 1999

Miroslav Plaček, Hranice, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. III. *Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 149–155.

Plaček 2001

Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001.

Plaček 2004

Miroslav Plaček, *Město Hranice do Bílé hory*, Olomouc 2004.

Plaček 2007

Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Dodatky*, Praha 2007.

Prospěch 2000

Tomáš Prospěch, *Hranická architektura 1815–1948*, Hranice 2000.

Prospěch 2016

Tomáš Prospěch, *Hranice. Město a jeho památky*, Hranice 2016.

Razím 2018

Vladislav Razím, *Řeč středověké fortifikační architektury. Terminologie a její souvislosti*, Praha 2018.

Razím 2019

Vladislav Razím, *Středověká opevnění českých měst. 3. díl – katalog Morava a Slezsko*, Praha 2019.

Richter 1952

Václav Richter, Několik plánů z Hranic, *Časopis Společnosti přátel starožitností* LX, 1952, č. 2, s. 81–96.

Líbal 1983

Dobroslav Líbal, Mistr portálu olomoucké radnice, *Historická Olomouc a její současné problémy*. IV, Olomouc 1983, s. 143–150.

Samek 1994

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 A/I*, Praha 1994.

Scholz 1864

Libor Scholz, *Památky města Hranic. Ku stoleté slavnosti posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764*, Hranice 1864.

Skulina 1956

Josef Skulina, K otázce místního názvu jména Hranice, *Vlastivědný věstník moravský* XI, 1956, č. 2, s. 82–83.

Spurný 1983

František Spurný (ed.), *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava*, Praha 1983.

Stryjová – Vojkovský

Dagmar Stryjová – Rostislav Vojkovský, *Račice. Hrad a zámek severně od Vyškova*, Hukvaldy-Dobrá 2022.

Svoboda 2012

Petr Svoboda (ed.), *Pernštejnové a jejich doba. Výběrový katalog & stručný průvodce výstavou*, Praha 2012.

Šamánková 1961

Eva Šamánková, *Architektura české renesance*, Praha 1961.

Vařeka 2008

Marek Vařeka, *Jan z Pernštejna 1561–1597. Hospodářský úpadek Pernštejnů*, České Budějovice 2008.

Vorel 1993

Petr Vorel, *Páni z Pernštejna. Českomoravský rod v zrcadle staletí*, Pardubice 1993.

Vorel 1995

Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.– 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995.

Vorel 1997

Petr Vorel, *Česká a moravská šlechta v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550–1551*, Pardubice 1997.

Vorel 2012

Petr Vorel, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012.

Waisser 2014

Pavel Waisser, *Renesanční figurální sgrafito na průčelích moravských městských domů*, Olomouc 2014.

Wolny 1835

Georg Wolny, *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statisch und historisch geschildert V. Olmützer Kreis*, Brünn 1839.

Prameny

Bartůňková 2021

Lucie Bartůňková, *Zámek Hranice. Restaurátorský záměr. Štuky v kanceláři oddělení památkové péče, místnost 214*, Litomyšl 2021.

Blažík – Brož 1997

Přemysl Blažík – Ivan Brož, *Zámek Hranice. Arkády – 1. etapa. Restaurátorská dokumentace*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-468, 1997.

Balcarová 1998

Romana Balcarová, *Restaurátorský průzkum. Štuková výzdoba v místnostech č. 228 a 201. Zámek Hranice*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-441, 1998.

Faltičko 2020

Josef Faltičko, *Panství Kolštejn (Branná) 1313–1621* (diplomní práce), Katedra filozofie FF UP, Olomouc 2020.

Christel 2007

Dominik Christel, *Renesanční zámek v Hranicích* (bakalářská práce), Ústav hudební vědy FF MU, Brno 2007.

Kimlová 2018

Žaneta Kimlová, *Renesanční architektura města Přerova* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2018.

Kodadová – Tuhá 1969

Milada Kodadová – Jindra Tuhá, *Restaurování zámku v Hranicích – renesanční portál*, NPÚ ÚOP v Olomouci, Signatura R-195, 1969.

Kokaisová 1998

Radmila Kokaislová, *Zámek v Hranicích. Stavebněhistorický průzkum fasád. 2. část – Vnější fasády*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9028, 2000. (mám sken)

Kokaisová 2000

Radmila Kokaislová, *Stavebněhistorický průzkum. Hranice – Zámek, Jižní předzámčí*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9029, 2000. (mám sken)

Machala 1989

Miroslav Machala, *Renesanční portál zámku V Hranicích na Moravě. II. etapa – provedení kamenných kopií. Restaurátorská zpráva*, Vsetín 1989.

Machala 1992

Miroslav Machala, *Restaurátorská zpráva. Demontáž a montáž renesančního portálu – zámek Hranice na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-302, 1992.

Muk – Mlčáková – Žurková 1993

Jan Muk – Jana Mlčáková – Květa Žurková, *Stavebněhistorický průzkum a návrh památkové obnovy zámku v Hranicích na Moravě*, SÚRPMO, Praha–Olomouc, 1993.

Mlčák – Žurek 1995

Leoš Mlčák – Karel Žurek, *Stavebně-historický průzkum zámku v Hranicích na Moravě. II. Etapa sondážní průzkum interiérů zámku*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9026, 1995.

Mlčák – Žurek 1997

Leoš Mlčák – Karel Žurek, *Stavebně-historický průzkum zámku v Hranicích na Moravě. III. Etapa sondážní průzkum fasád*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9027, 1997.

Mlčák – Žurek 2000

Leoš Mlčák – Karel Žurek, *Stavebně-historický průzkum bývalé hospodářské budovy zámku, dnes domu č.p. 140 v Hranicích*, NPÚ ÚOP v Olomouci, archiv SHP Pracoviště Přerov Signatura 031, 2000.

Plaček 1994

Miroslav Plaček, *Stavebněhistorický průzkum a návrh památkové obnovy Předzámčí v Hranicích na Moravě*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9025, 1994.

Plaček 1995

Miroslav Plaček, *Podklady a fotodokumentace podpovrchového zdiva zjištěného při rekonstrukci zámku v Hranicích*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura 9030, 1995.

Plánská 2013

Pavla Plánská, *Liber monasterii Gradicensis klášterního archivu Csorna (Edice listin z let 1283 – 1310)* (bakalářská práce), Ústav pomocných věd historických a archivnictví FF MU, Brno 2013.

Rozehnal 1985

Aleš Rozehnal, *Restaurování portálu zámku v Hranicích. Přípravná etapa. Restaurátorská zpráva*, Ostrava 1985.

Svobodová 2019

Renata Svobodová, *Restaurátorský průzkum měšťanský dům v Hranicích, Masarykovo nám. 20. Barokní nástěnné malby s rostlinnými motivy*, Studénka 2019.

Svobodová 2020

Renata Svobodová, *Restaurátorská dokumentace Měšťanský dům v Hranicích, Masarykovo nám. 20, červen–říjen 2020*, Studénka 2020.

Tikal 2004

René Tikal, *Návrh na restaurování portálu tzv. čaputovského domu č. p. 20, Masarykovo náměstí 21. Hranice na Moravě*, Olomouc 2004.

Tikal 2005

René Tikal, *Restaurátorská zpráva. Portál tzv. čaputovského domu č. p. 20, Masarykovo náměstí 21. Hranice na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-1136, Olomouc 2005.

Urban 1961

Jan Urban, *Zpráva o konzervaci a restauraci renesančního zámeckého portálu v Hranicích na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura: R-051, Šumperk 1961.

Winkler 1998

Robert Winkler, *Restaurování štukové výzdoby stropu místnosti č. 228 zámku Hranice na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-469, 1998.

Werkmann 2003

Ladislav Werkmann, *Závěrečná restaurátorská zpráva. Portál měšťanského domu na Masarykově náměstí č. p. 11 v Hranicích na Moravě*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R-1070, Olomouc 2003.

Werkmann 2007

Ladislav Werkmann, *Restaurátorský průzkum a projekt restaurátorského zásahu. Portál měšťanského domu č.p. 103 v Zámecké ulici č.o. 14 v Hranicích na Moravě*. NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura RP-0239, Olomouc 2007.

Zemský archiv v Opavě

Situační plán města Hranic, 1745, SOkA Přerov, fond: Hranice, inv. č. 1042, kart. 227.

Josef Heřman Agapit Gallaš, Veduta Hranic – celkový pohled zachycující zámek s pásem hradeb a kostely, 1822, kolorovaná kresba, 235 x 390 mm, SOkA Přerov, fond: Gallaš Josef Heřman Agapit, inv. č. 20.

Internetové zdroje

Zdeněk Gardavský, Vývojové souvislosti Pernštejnských měst v Čechách a na Moravě, *Klub přátel Pardubicka*, <http://www.kppardubicka.cz/cs/menu/zprava/340-vyvojove-souvislosti-pernstejnskych-mest-v-cechach-a-na-morave/>, vyhledáno 26. 11. 2020.

Hranická historická knihovna, <http://www.historie.hranet.cz/>, vyhledáno 30. 11. 2020.

Čaputův dům, <https://infocentrum-hranice.cz/caputuv-dum/>, vyhledáno 10. 2. 2022.

Městské opevnění, *Památkový katalog*, <https://www.pamatkovykatalog.cz/mestske-opevneni-538574>, vyhledáno 21. 9. 2022.

Jiří J. K. Nebeský, Kropáčovsko-Leskovský erbovní vývod (Hranice), *Genealogické a heraldické listy* 15, 1995, č. 1–2, s. 38–48. V upravené verzi dostupné on-line: <http://www.historie.hranet.cz/html/Kropac.htm>, vyhledáno 17. 11. 2022.

Městská kulturní zařízení, *Co jste možná (ne)věděli o hranickém zámku*, <https://mkz-hranice.cz/co-jste-mozna-nevedeli-o-hranickem-zamku/>, vyhledáno 21. 11. 2022.

Václav Bednář – Tomáš Prsopěch, *Židé na Hranicku*, Hranice 2007, <http://www.historie.hranet.cz/pdf/zide2007.pdf>, vyhledáno 21. 11. 2022.

Seznam obrazové přílohy

Autorkou fotografií je Barbora Floriánová, pokud není uvedeno jinak.

1. Jan Willenberg (1571–1613), zvětšenina veduty města Hranice. Zrcadlo Slavného Markrabství Moravského, 1593, dřevořez. Zdroj: https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare6/ruzne_/Hranice_J_Willenberg_1593.jpg, vyhledáno 28. 11. 2022.
2. Josef Heřman Agapit Gallaš, Veduta Hranic. Celkový pohled zachycující zámek s pásem hradeb a kostely, 1822, kolorovaná kresba, 235 x 390 mm, SOkA Přerov, fond: Gallaš Josef Heřman Agapit, inv. č. 20. Zdroj: https://digi.archives.cz/da/VysledekBean.action?show=&sourcePage=9e5Gqz uLBVU27JKn8SJlMqj-XZW7EvhEEFucBEZ64Q3vcbt5Vixji5HCOiRd19b8rrR5kZuY7PuKz2H2lgcZWcq57d mxinPLrz6Bhtk4yl8%3D&pagerCompStatId=PAGER_RESULT&xid=B0E8FED3CEDC11E3944FB8CA3A743066&entityType=10049&paginatorCompStatId=PAGI NATOR_RESULT&rowPg=0, vyhledáno 28. 11. 2022.
3. Situační plán města Hranic, okolo 1727. Zdroj: Hranická historická knihovna, <http://www.historie.hranet.cz/pdf/hranice1727.pdf>, vyhledáno 28. 11. 2022.
4. Situační plán města Hranic, 1745. SOkA Přerov, fond: Hranice, inv. č. 1042, kart. 227. Zdroj fotoreprodukce: Vladislav Razím, *Středověká opevnění českých měst. 3. díl – katalog Morava a Slezsko*, Praha 2019, s. 76.
5. Mapa Hranic (výřez), III. vojenské mapování, 1876–1878. Zdroj: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4159_4, vyhledáno 28. 11. 2022.
6. Stanislav Miloš, Historický model města Hranice, výstavní síň zámku, pohled na severní stranu města
7. Stanislav Miloš, Historický model města Hranice, výstavní síň zámku, pohled na jižní stranu města
8. Stanislav Miloš, Historický model města Hranice, výstavní síň zámku, detail vyobrazení zaniklého farního kostela
9. Hranice, Masarykovo náměstí, východní strana, archivní fotografie z roku 1868. Zdroj: Městské muzeum a galerie Hranice
10. Hranice, Masarykovo náměstí, západní strana, archivní fotografie z roku 1868. Zdroj: Městské muzeum a galerie Hranice
11. Hranice, Masarykovo náměstí, radnice a západní řada domů, archivní fotografie před rokem 1900. Zdroj: Městské muzeum a galerie Hranice
12. Pohlednice s pohledem na radnici a kostel. Zdroj: Městské muzeum a galerie Hranice
13. Hranice, Židovská ulice (dnešní Janáčkova), začátek 20. století, pohled od jihu. Zdroj: Městské muzeum a galerie Hranice

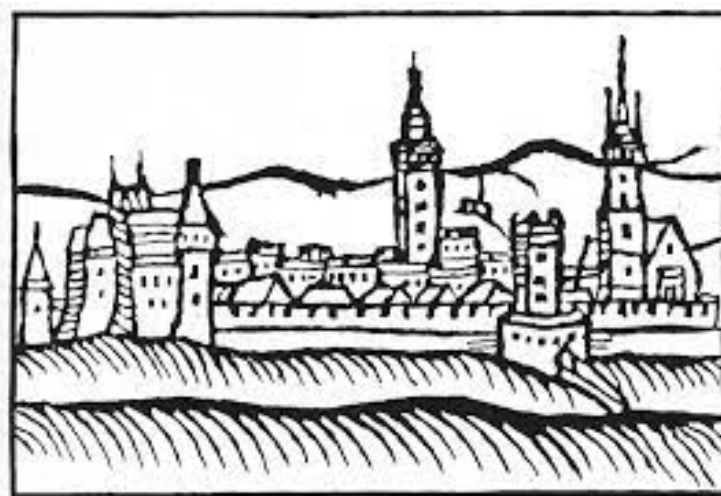
14. Hranice, Masarykovo náměstí, západní strana
15. Hranice, pohled na náměstí a zámek z radniční věže
16. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 76–77
17. Hranice, Radniční ulice
18. Hranice, Radniční ulice, loubí
19. Hranice, Zámecká ulice
20. Hranice, Zámecká ulice, loubí
21. Hranice, Pernštejnské náměstí
22. Hranice, měšťanské domy, Pernštejnské náměstí, č. p. 2–3
23. Hranice Janáčkova ulice, loubí domu č. p. 728
24. Hranice, měšťanský dům, Janáčkova ulice č. p. 728
25. Hranice, zámek, severní průčelí, 1580–1610
26. Hranice, zámek, 1580–1610, pohled od říčky Veličky
27. Hranice, zámek, půdorys přízemí. Zdroj: Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 A/I*, Praha 1994, s. 557.
28. Hranice, zámek, nádvoří, 1580–1610
29. Hranice, zámek, nádvoří, arkáda severního křídla, 1595–1609
30. Hranice, zámek, nádvoří, severní křídlo, detail sloupu, 1595–1609
31. Hranice, zámek, nádvoří, severní křídlo, detail balustrády, polychromie, 1595–1609
32. Hranice, zámek, nádvoří, severní křídlo, detail balustrády, polychromie, 1595–1609
33. Hranice, zámek, arkády 1. patra, štuková výzdoba, 1612–1620
34. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba obřadního sálu, 1612–1620
35. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba obřadního sálu, detail, 1612–1620
36. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba v bývalém panském pokoji, 1612–1620
37. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba kanceláře starosty, 1612–1620
38. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba zasedací místnosti, 1612–1620
39. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba kanceláře, 1612–1620
40. Hranice, zámek, 1. patro, portál bývalé zámecké kaple, 1622–1636
41. Hranice, zámek, 1. patro, portál pozdě gotického prevétu
42. Hranice, zámek, foto z rekonstrukce arkád, 1997. Zdroj: Přemysl Blažík – Ivan Brož, *Zámek Hranice. Arkády – 1. etapa. Restaurátorská dokumentace*, NPÚ ÚOP v Olomouci. Signatura R–468, 1997.
43. Hranice, zámek, nádvoří, postupné zazdívání arkád, konec 19. století. Zdroj: Sběrka Milana Králíka. <https://mkz-hranice.cz/co-jste-mozna-nevedeli-o-hranickem-zamku/>, vyhledáno 22. 11. 2022.

44. Hranice, zámek, nádvoří, zazděné arkády severního křídla. Archivní foto. Zdroj: Muzeum a galerie Hranice
45. Hranice, zámek, nádvoří, pohled na severní křídlo při rekonstrukci 1996–1998. Zdroj: Muzeum a galerie Hranice. <https://mkz-hranice.cz/co-jste-mozna-nevedeli-o-hranickem-zamku/>, vyhledáno 22. 11. 2022.
46. Hranice, zámek, portál
47. Hranice, zámek, portál, detail
48. Archivní foto. Porovnání původního nádstavce zámeckého portálu a jeho kopie, 1985. Zdroj: Aleš Rozehnal, *Restaurování portálu zámku v Hranicích. Přípravná etapa. Restaurátorská zpráva*, Ostrava 1985.
49. Hranice, zámek, fragmenty původního renesančního portálu v současném umístění. Foto: Barbora Kaštovská
50. Josef Heřman Agapit Gallaš, rukopis *Scuta nobilium*, kresba oblouku s podobiznou muže ze souboru kamenných Jana Kropáče z Nevědomí, rukopis *Scuta nobilium*. Zdroj: Jiří J. K. Nebeský, *Kropáčovsko–Leskovský erbovní vývod* (Hranice), 1995.
Dostupné on-line: <http://www.historie.hranet.cz/html/Kropac.htm>, vyhledáno 17. 11. 2022
51. Hranice, zámek, přízemí, oblouk původní gotické městské brány
52. Hranice, zámek, vyhořelé hospodářské budovy před demolicí, pohled od říčky Veličky, 1959. Zdroj: Sbíрка Milana Králíka. <https://mkz-hranice.cz/co-jste-mozna-nevedeli-o-hranickem-zamku/>, vyhledáno 22. 11. 2022.
53. Hranice, opevnění s baštou pod zámkem
54. Hranice, opevnění, křížová střílna
55. Hranice, pozůstatky opevnění u synagogy
56. Hranice, Galerie Synagoga, reliéfní deska s městským znakem, 1561
57. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Jana Kropáče z Nevědomí, 1561
58. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Veroniky z Leskovce, 1561
59. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Anny Kropáčové z Nevědomí, po roce 1572
60. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Jana z Kunovic, po roce 1572
61. Hranice, radnice, 16. století, pohled z náměstí,
62. Hranice, radnice, 16. století, pohled z Radniční ulice
63. Hranice, radnice, půdorys přízemí. Zdroj: Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 A/I*, Praha 1994, s. 557.
64. Hranice, radnice, gotický sál, 1528
65. Hranice, radnice, gotický sál, detail pilíře s letopočtem, 1528

66. Hranice, radnice, portál, 1544
67. Hranice, radnice, portál, detail nadpraží s nápisovou deskou, 1544
68. Hranice, radnice, portál, detail, měšťan Skřítek, 1544
69. Hranice, radnice, portál, levý štítonoš, rytíř, 1544
70. Hranice, radnice, portál, pravý štítonoš, divý muž, 1544
71. Hranice, radnice, portál, letopočet, 1544
72. Hranice, radnice, portál, detail, okřídlená andělská hlava, rozvilina, 1544
73. Hranice, radnice, první patro, klenba místnosti, dnes knihovna
74. Hranice, radnice, klenba, přízemí
75. Hranice, radnice, archivní fotografie z roku 1868. Zdroj: Městské muzeum a galerie v Hranicích
76. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, 80. léta 16. století
77. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, 1583
78. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, nadstavec, nápisová deska, 1583
79. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, okřídlená hlava anděla, 1583
80. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, akantová rozvilina ve cviklu, 1583
81. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, rozeta, 1583
82. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, pravá část domu, zaklenutí prodejny, 80. léta 16. století
83. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, mázhaus, 80. léta 16. století. Foto: Archiv majitelů domu
84. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, zadní místnost v přízemí při rekonstrukci, 80. léta 16. století. Foto: Archiv majitelů domu
85. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, zadní místnost v přízemí, 80. léta 16. století. Foto: archiv majitelů domu
86. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, schodiště do patra. Foto: archiv majitelů domu
87. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, sklep. Foto: archiv majitelů domu
88. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, 2. pol. 16. století
89. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, kamenné ostění u vstupu do domu, detail, 2. pol. 16. století
90. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, ostění portálu v prodejně, 2. pol. 16. století
91. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, ostění portálu, detail, 2. pol. 16. století

92. Hranice, brána areálu hřbitovního kostela Narození Panny Marie, okolo 1592
93. Hranice, kostel Narození Panny Marie, západní průčelí, 1595
94. Hranice, kostel Narození Panny Marie, 1595, pohled do jihu
95. Hranice, kostel Narození Panny Marie, detail kříže s letopočtem, 1595
96. Hranice, kostel Narození Panny Marie, interiér, 1595. Foto: Jiří Necid. Zdroj:
Městské muzeum a galerie Hranice
97. Hranice, městský dům č. p. 265, Hřbitovní ulice, 2. pol. 16. století
98. Hranice, městský dům č. p. 265, Hřbitovní ulice, sgrafitová výzdoba, okenní
šambrána, 1583
99. Hranice, městský dům č. p. 265, Hřbitovní ulice, sgrafitová výzdoba, nápis, 1583
100. Hranice, kostel Československé církve evangelické

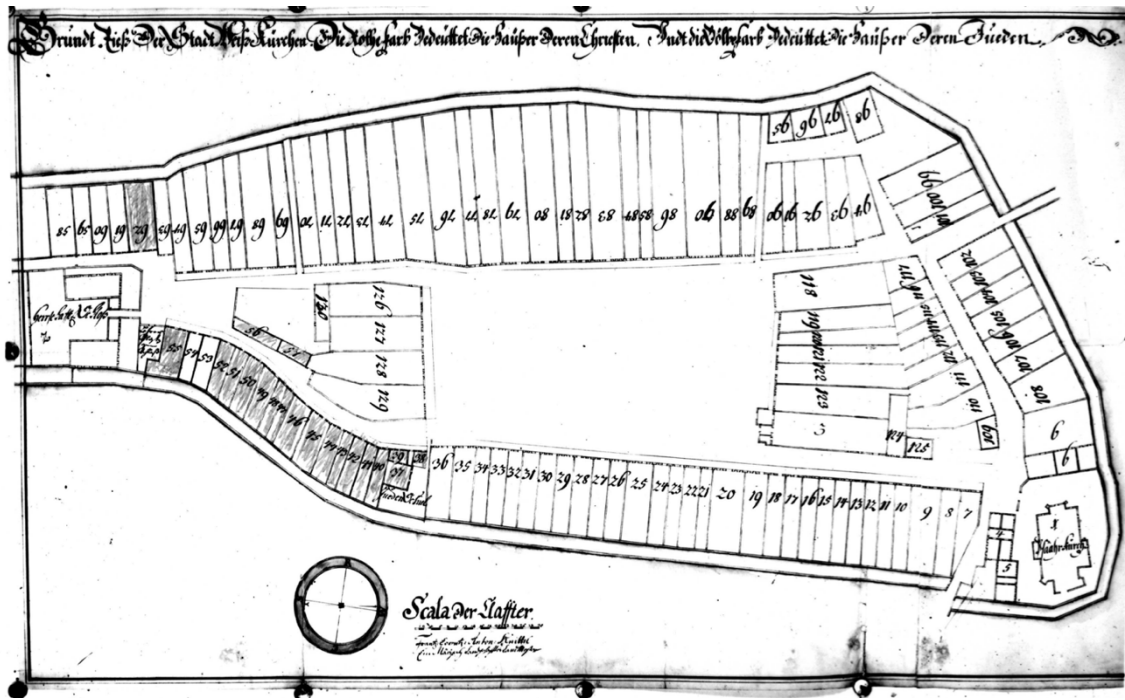
Obrazová příloha

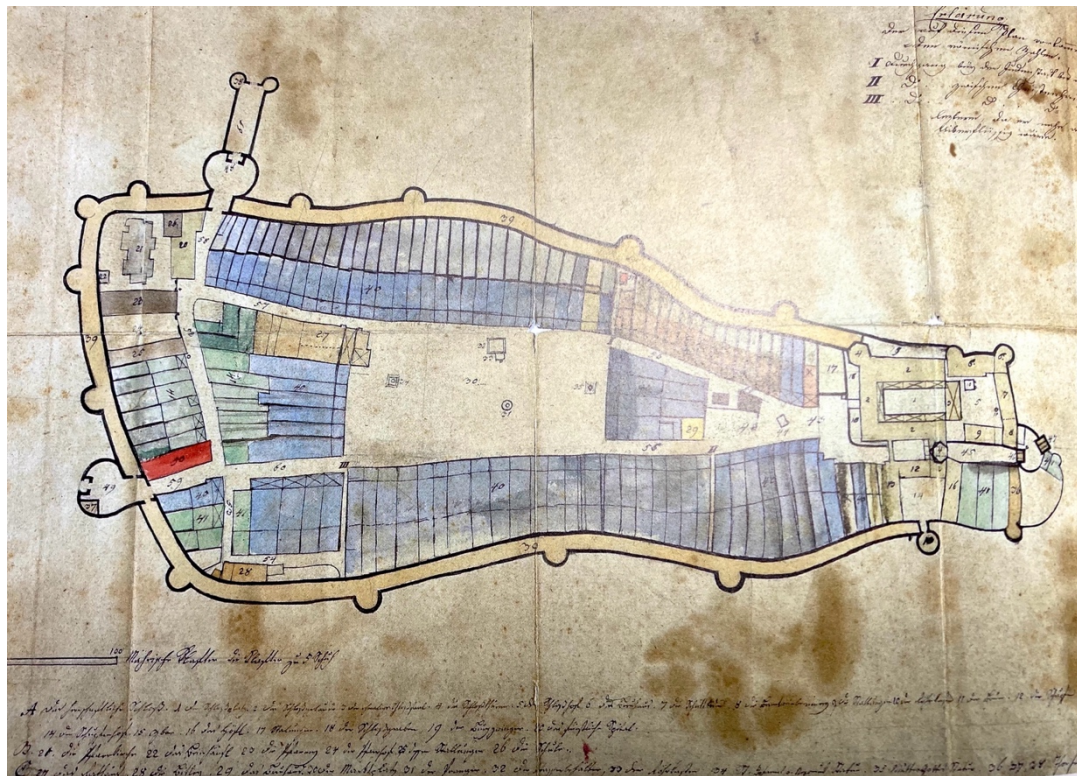
1. Jan Willenberg (1571–1613), zvětšenina veduty města Hranice. Zrcadlo Slavného Markrabství Moravského, 1593, dřevořez

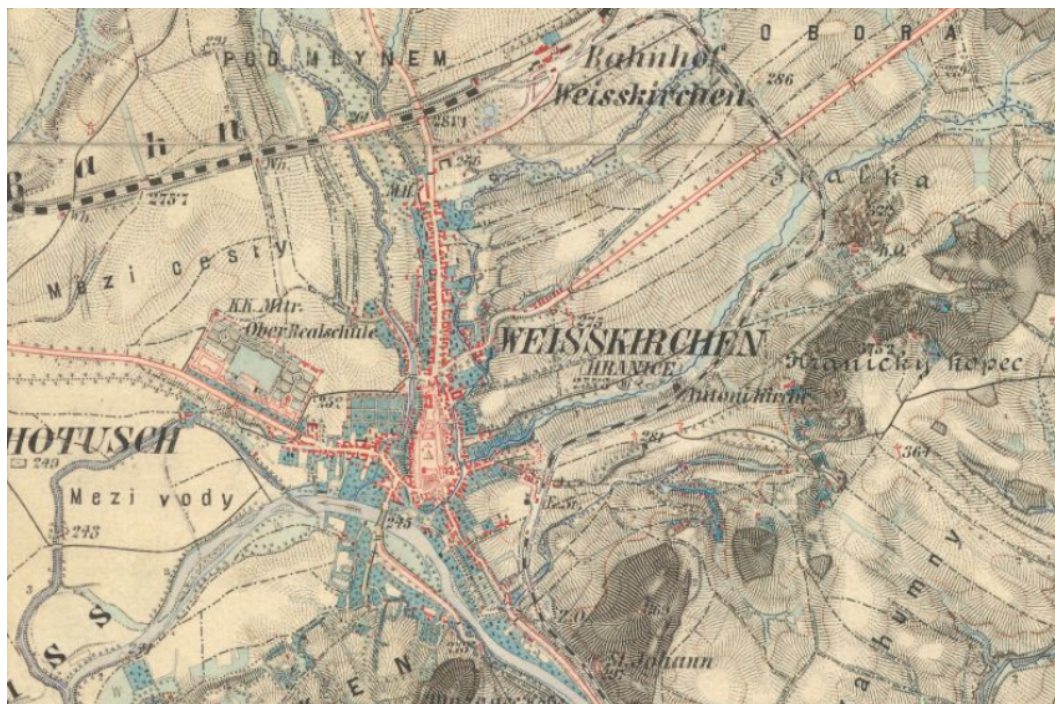
2. Josef Heřman Agapit Gallaš, Veduta Hranic. Celkový pohled zachycující zámek s pásem hradeb a kostely, 1822, kolorovaná kresba, 235 x 390 mm

3. Situační plán města Hranic, okolo 1727

4. Situační plán města Hranic, 1745

5. Mapa Hranic (výřez), III. vojenské mapování, 1876–1878

6. Stanislav Miloš, Historický model města Hranice, výstavní síň zámku, pohled na severní stranu města

7. Stanislav Miloš, Historický model města Hranice, výstavní síň zámku, pohled na jižní stranu města

8. Stanislav Miloš, Historický model města Hranice, výstavní síň zámku, detail vyobrazení zaniklého farního kostela

9. Hranice, Masarykovo náměstí, východní strana, archivní fotografie z roku 1868

10. Hranice, Masarykovo náměstí, západní strana, archivní fotografie z roku 1868

11. Hranice, Masarykovo náměstí, radnice a západní řada domů, archivní fotografie před rokem 1900

12. Pohlednice s pohledem na radnici a kostel

13. Hranice, Židovská ulice (dnešní Janáčkova), začátek 20. století, pohled od jihu

14. Hranice, Masarykovo náměstí, západní strana

15. Hranice, pohled na náměstí a zámek z radniční věže

16. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí, č. p. 76–77

17. Hranice, Radniční ulice

18. Hranice, Radniční ulice, loubí

19. Hranice, Zámecká ulice

20. Hranice, Zámecká ulice, loubí

21. Hranice, Pernštejnské náměstí

22. Hranice, měšťanské domy, Pernštejnské náměstí, č. p. 2–3

23. Hranice Janáčkova ulice, loubí domu č. p. 728

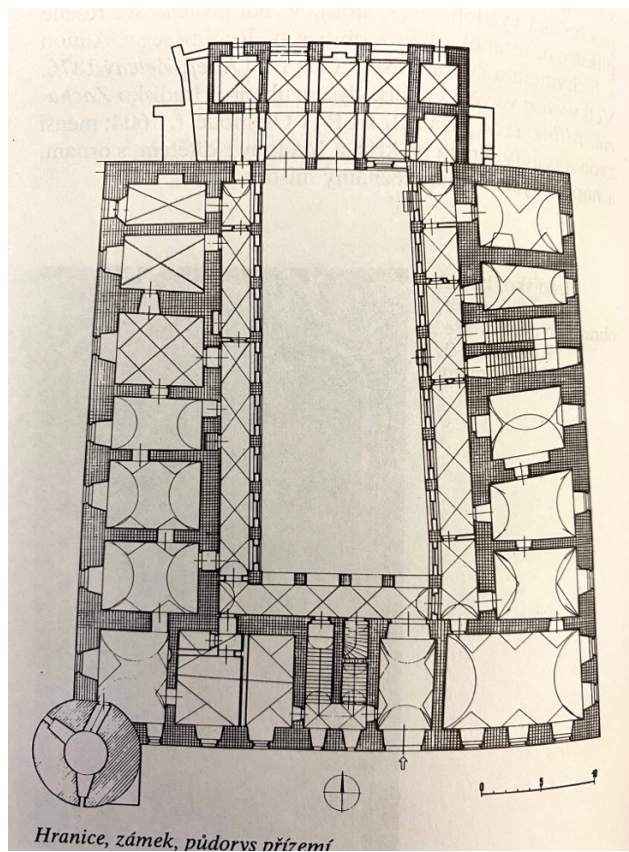
24. Hranice, měšťanský dům, Janáčkova ulice č. p. 728

25. Hranice, zámek, severní průčelí, 1580–1610

26. Hranice, zámek, 1580–1610, pohled od říčky Veličky

27. Hranice, zámek, půdorys přízemí

28. Hranice, zámek, nádvoří, 1580–1610

29. Hranice, zámek, nádvoří, arkáda severního křídla, 1595–1609

30. Hranice, zámek, nádvoří, severní křídlo, detail sloupu, 1595–1609

31. Hranice, zámek, nádvoří, severní křídlo, detail balustrády, polychromie, 1595–1609

32. Hranice, zámek, nádvoří, severní křídlo, detail balustrády, polychromie, 1595–1609

33. Hranice, zámek, arkády 1. patra, štuková výzdoba, 1612–1620

34. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba obřadního sálu, 1612–1620

35. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba obřadního sálu, detail, 1612–1620

36. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba v bývalém panském pokoji, 1612–1620

37. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba kanceláře starosty, 1612–1620

38. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba zasedací místnosti, 1612–1620

39. Hranice, zámek, 1. patro, štuková výzdoba kanceláře, 1612–1620

40. Hranice, zámek, 1. patro, portál bývalé zámecké kaple, 1622–1636

41. Hranice, zámek, 1. patro, portál pozdě gotického převétu

42. Hranice, zámek, foto z rekonstrukce arkád, 1997

43. Hranice, zámek, nádvoří, postupné zadržování arkád, konec 19. století

44. Hranice, zámek, nádvoří, zadržované arkády severního křídla. Archivní foto

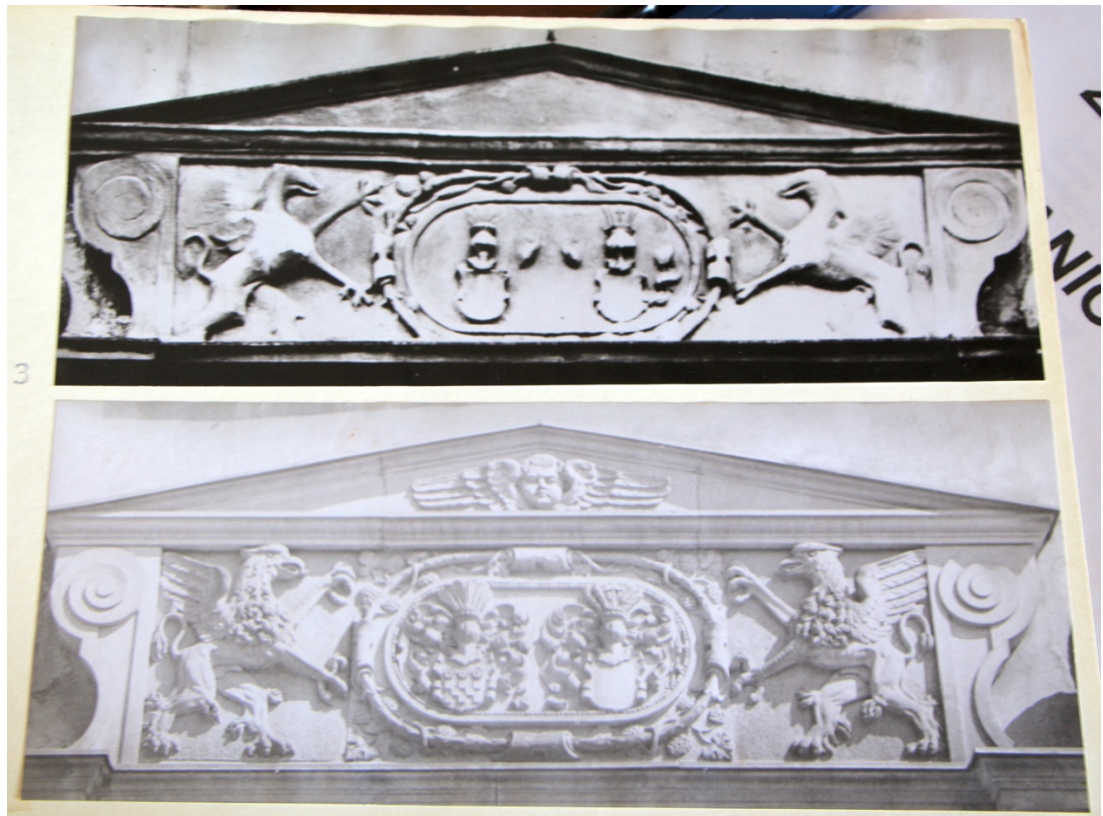
45. Hranice, zámek, nádvoří, pohled na severní křídlo při rekonstrukci 1996–1998

46. Hranice, zámek, portál

47. Hranice, zámek, portál, detail

48. Archivní foto. Porovnání původního nádstavce zámeckého portálu a jeho kopie, 1985

49. Hranice, zámek, fragmenty původního renesančního portálu v současném umístění

50. Josef Heřman Agapit Gallaš, rukopis Scuta nobilium, kresba oblouku s podobiznou muže ze souboru kamenných Jana Kropáče z Nevědomí, rukopis Scuta nobilium

51. Hranice, zámek, přízemí, oblouk původní gotické městské brány

52. Hranice, zámek, vyhořelé hospodářské budovy před demolicí, pohled od říčky Veličky, 1959

53. Hranice, opevnění s baštou pod zámkem

54. Hranice, opevnění, křížová střílna

55. Hranice, pozůstatky opevnění u synagogy

56. Hranice, Galerie Synagoga, reliéfní deska s městským znakem, 1561

57. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Jana Kropáče z Nevědomí, 1561

58. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Veroniky z Leskovce, 1561

59. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Anny Kropáčové z Nevědomí, po roce 1572

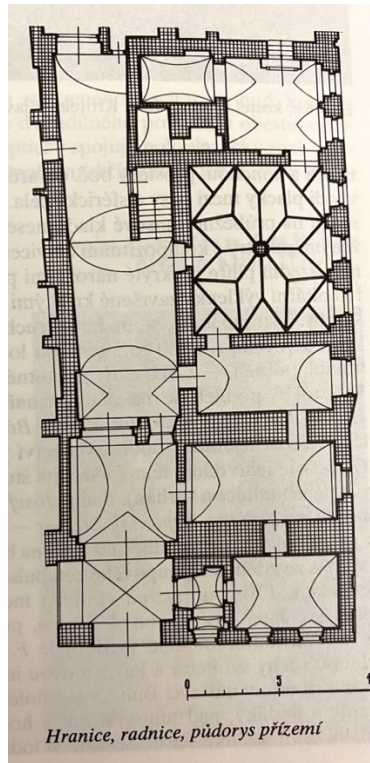
60. Hranice, Pernštejnské náměstí, reliéfní deska s erbem Jana z Kunovic, po roce 1572

61. Hranice, radnice, 16. století, pohled z náměstí

62. Hranice, radnice, 16. století, pohled z Radniční ulice

63. Hranice, radnice, půdorys přízemí

64. Hranice, radnice, gotický sál, 1528

65. Hranice, radnice, gotický sál, detail pilíře s letopočtem, 1528

66. Hranice, radnice, portál, 1544

67. Hranice, radnice, portál, detail nadpraží s nápisovou deskou, 1544

68. Hranice, radnice, portál, detail, měšťan Skřítek, 1544

69. Hranice, radnice, portál, levý štítonoš, rytíř, 1544

70. Hranice, radnice, portál, pravý štítonoš, divý muž, 1544

71. Hranice, radnice, portál, letopočet, 1544

72. Hranice, radnice, portál, detail, okřídlená andělská hlava, rozvilina, 1544

73. Hranice, radnice, první patro, klenba místnosti, dnes knihovna

74. Hranice, radnice, klenba, přízemí

75. Hranice, radnice, archivní fotografie z roku 1868

76. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, 80. léta 16. století

77. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, 1583

78. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, nadstavec, nápisová deska, 1583

79. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, okřídlená hlava anděla, 1583

80. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, akantová rozvilina ve cviklu, 1583

81. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, portál, rozeta, 1583

82. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, pravá část domu, zaklenutí prodejny, 80. léta 16. století

83. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, mázhaus, 80. léta 16. století

84. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, zadní místnost v přízemí při rekonstrukci, 80. léta 16. století

85. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, zadní místnost v přízemí, 80. léta 16. století

86. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, schodiště do patra

87. Hranice, měšťanský dům, Masarykovo náměstí č. p. 20, sklep

88. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, 2. pol. 16. století

89. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, kamenné ostění u vstupu do domu, detail, 2. pol. 16. století

90. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, ostění portálu v prodejně, 2. pol. 16. století

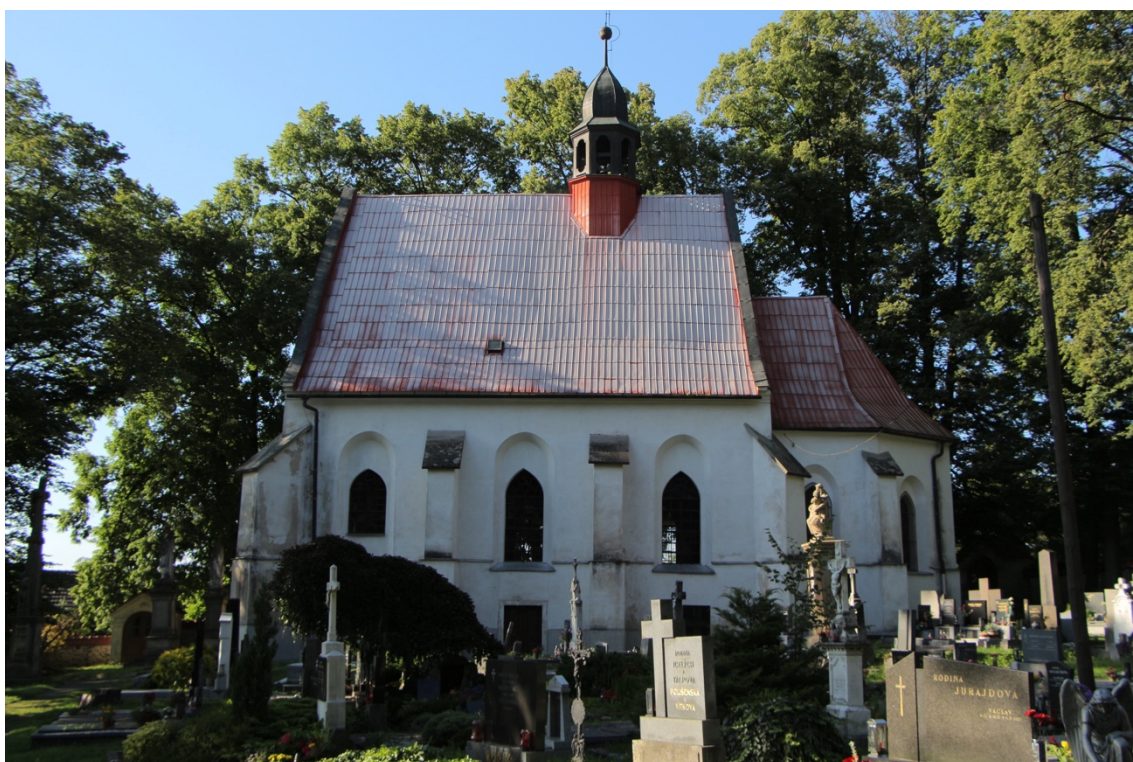
91. Hranice, měšťanský dům, Masarykovou náměstí č. p. 11, ostění portálu, detail, 2. pol. 16. století

92. Hranice, brána areálu hřbitovního kostela Narození Panny Marie, okolo 1592

93. Hranice, kostel Narození Panny Marie, západní průčelí, 1595

94. Hranice, kostel Narození Panny Marie, 1595, pohled do jihu

95. Hranice, kostel Narození Panny Marie, detail kříže s letopočtem, 1595

96. Hranice, kostel Narození Panny Marie, interiér, 1595

97. Hranice, městský dům č. p. 265, Hřbitovní ulice, 2. pol. 16. století

98. Hranice, městský dům č. p. 265, Hřbitovní ulice, sgrafitová výzdoba, okenní šambrána, 1583

99. Hranice, městský dům č. p. 265, Hřbitovní ulice, sgrafitová výzdoba, nápis, 1583

100. Hranice, kostel Československé církve evangelické

Anotace

Jméno a příjmení:	Barbora Floriánová
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023
Název práce:	Renesanční architektura města Hranice

Název v angličtině:	Renaissance Architecture of Town Hranice
Anotace práce:	Magisterská práce se věnuje renesanční architektuře města Hranice, které leží na střední Moravě. Hlavní část textu se soustředí na dějiny města Hranice do třicetileté války, analýzu urbanistického vývoje a stavební rozvoj během renesance v Hranicích. Katalogová část podrobně představuje pět dochovaných renesančních staveb s důrazem na kamenosochařský dekor.
Klíčová slova:	Morava, Hranice, architektura, renesance, zámek radnice, městské domy
Anotace v angličtině:	The master's thesis is devoted to the Renaissance architecture of Hranice city located in the Central Moravia. The main part of the text focuses on city's history until the Thirty Years' War, analysis of the urban structure and the construction development during the Renaissance in Hranice. The catalogue section presents in detail five preserved Renaissance buildings with an emphasis on stone architectural sculpture.
Klíčová slova v angličtině:	Moravia, Hranice, architecture, renaissance, chateau, townhall, burgher house
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha (50 stran)
Rozsah práce:	146 stran
Jazyk práce:	Český